БАДР АД-ДИН ИБРАХИМ

ФАРХАНГ-И ЗАФАНГУЙА ВА ДЖАХАНПУЙА

بدر الدین ابراهیم

فرهنگ زفان گویا و جهان پویا

АКАДЕМИЯ НАУК СССР
ОТДЕЛЕНИЕ ИСТОРИИ
ИНСТИТУТ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

ПАМЯТНИКИ ПИСЬМЕННОСТИ ВОСТОКА

XLVI

ИЗДАТЕЛЬСТВО «НАУКА»
ГЛАВНАЯ РЕДАКЦИЯ ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

БАДР АД-ДИН ИБРАХИМ

ФАРХАНГ-И ЗАФАНГУЙА ВА ДЖАХАНПУЙА

(СЛОВАРЬ ГОВОРЯЩИЙ И МИР ИЗУЧАЮЩИЙ)

ФАКСИМИЛЕ РУКОПИСИ

ИЗДАНИЕ ТЕКСТА, ВВЕДЕНИЕ, СПИСОК ТОЛКУЕМЫХ СЛОВ, ПРИЛОЖЕНИЯ С.И.БАЕВСКОГО

МОСКВА · 1974

ЧИ(Перс)
Б15

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ СЕРИИ
"ПАМЯТНИКИ ПИСЬМЕННОСТИ ВОСТОКА"

А.Н. Болдырев, Ю.Е. Борщевский (ответственный секретарь), *И.С. Брагинский* (заместитель председателя), *Б.Г. Гафуров* (председатель), *П.А. Грязневич, И.М. Дьяконов, Г.А. Зограф, Г.Ф. Ильин, У.И. Каримов, А.Н. Кононов* (заместитель председателя), *Л.Н. Меньшиков, А.М. Мирзоев, М.С. Султанов, Л.С. Хачикян, С.С. Цельникер*

Ответственный редактор
А.Т. Тагирджанов

Издание представляет собой публикацию персидского толкового словаря XIV в., считавшегося утраченным и обнаруженного издателем в редкой рукописи Фундаментальной библиотеки Ташкентского государственного университета. Словарь является ценным лексикографическим сочинением, составившим в свое время новый этап в развитии персидской лексикографии. Помимо персидских слов он содержит также лексику арабскую, тюркскую, греческую, отдельные индийские слова. При издании учтена вторая известная рукопись словаря, хранящаяся в Индии.

Б $\frac{70105-182}{013(02)-74}$ 141-74

Бадр ад-Дӣн Ибрāхӣм

ФАРХАНГ-И ЗАФĀНГӮЙĀ ВА ДЖАХĀНПӮЙĀ
(Словарь говорящий и мир изучающий)

Утверждено к печати
Институтом востоковедения
Академии наук СССР

Редактор В.В. Волгина. Младший редактор Р.Г. Канторович.
Технический редактор Е.А. Пронина. Корректор О.Л. Щигорева.

Сдано в набор 20/УШ-1973 г. Подписано к печати 6/1X-1974 г.
Формат 60x90 1/16. Бум. № 1. Печ. л. 19,5. Уч.-изд. л. 13,93.
Тираж 1.800 экз. Изд. № 3334. Зак. № 440. Цена 1 руб. 63 коп.

Главная редакция восточной литературы
издательства "Наука"
Москва, Центр, Армянский пер., 2.

Офсетное производство 3-й типографии
изд-ва "Наука"
Москва, Армянский пер., 2

© Главная редакция восточной литературы
издательства "Наука", 1974.

Список опечаток

Стр.	Строка	Напечатано	Следует читать
43	8 сн.	Бузарги	Бузурги
50	16 св.	Камангар	Камāнгар
87	8 св.	کزه	کرّه
92	3 сн.	متسه	مسته
108	5 св.	افراختن	افراختن افزودن
119	7 св.	هژبر	هزبر
131	8 сн.	اورلوج	اورکوج
137	8 сн.	قلج	قلیج
157	10 сн.	اورلوج	اورکوج
161	3 сн.	تیزه	نیزه
163	10 сн.	ناق	ناف
"	11 сн.	نمور	سمور
164	5 сн.	عرشت	عشرت

СЕРИЯ "ПАМЯТНИКИ ЛИТЕРАТУРЫ НАРОДОВ ВОСТОКА"

Тексты. Большая серия

I. Ким Бусик, *Самкук саги.* Издание текста, перевод, вступительная статья и комментарии М.Н. Пака, М., 1959.

II. Фирдоуси, *Шах-наме.* Критический текст.

Т. I, под редакцией Е.Э. Бертельса, М., 1960 (изд. 2, стереотипное, М., 1963; изд. 3, стереотипное, М., 1966).

Т. II, под редакцией Е.Э. Бертельса, составители текста А.Е. Бертельс, Л.Т. Гюзальян, О.И. Смирнова, М.-Н.О. Османов, А.Т. Тагирджанов, М., 1962 (изд. 2, стереотипное, М., 1963; изд. 3, стереотипное, М., 1966).

Т. III, составитель текста О.И. Смирнова, под редакцией А. Нушина, М., 1965.

Т. IV, составители текста Р.М. Алиев, А.Е. Бертельс и М.-Н.О. Османов, под редакцией А. Нушина, М., 1965.

Т. V, составитель текста Р.М. Алиев, под редакцией А. Нушина, М., 1967.

Т. VI, составитель текста М.-Н. О. Османов, под редакцией А. Нушина, М., 1967.

Т. VII, составитель текста М.-Н.О. Османов, под редакцией А. Нушина, М., 1968.

Т. VIII, составитель текста Р.М. Алиев, под редакцией А. Азера, М., 1970.

Т. IX, составитель текста А.Е. Бертельс, под редакцией А. Нушина, М., 1971.

III. Саади, *Гулистан.* Критический текст, перевод, предисловие и примечания Р.М. Алиева, М., 1959.

IV. *Путешествие Ун-Амуна в Библ.* Египетский иератический папирус № 120 Государственного музея изобразительных искусств им. А.С. Пушкина в Москве. Издание текста и исследование М.А. Коростовцева, М., 1960.

V. Зайн ад-Дӣн Вāсифӣ, *Бадāʾиʿ ал-вақāйиʿ*. Критический текст, введение и указатели А.Н. Болдырева, т. I-II, М., 1961.

VI. *Арабский аноним XI века.* Издание текста, перевод, введение в изучение памятника и комментарии П.А. Грязневича, М., 1960.

VII. Амӣр Хусрау Дихлавӣ, *Маджнӯн и Лайлӣ*. Критический текст и предисловие Т.А. Магеррамова, М., 1964.

VIII. *Юань-чао би-ши (Секретная история монголов).* 15 цзюаней. Т. I. Текст. Издание текста и предисловие Б.И. Панкратова, М., 1962.

IX. Мухаммад ибн Хиндӯшāх Наҳчивāнӣ, *Дастӯр ал-кāтиб фӣ таʿйӣн ал-марāтиб (Руководство для писца при определении степеней).* Критический текст, предисловие и указатели А.А. Али-заде. Т. I, ч. 1, М., 1964; т. I, ч. 2, М., 1971.

X. Мухаммад ибн Наджӣб Бакрāн, *Джахāн-нāме (Книга о мире).* /Ч. 1./ Издание текста, введение и указатели Ю.Е. Борщевского, М., 1960.

XI. Мухаммад ал-Ҳамавӣ, *Ат-Таʾрӣх ал-мансӯрӣ (Мансурова хроника).* Издание текста, предисловие и указатели П.А. Грязневича, М., 1960 (изд. 2, стереотипное, М., 1963).

XII. Усāма ибн Мункиз, *Китāб ал-манāзил ва-д-дийāр (Книга стоянок и жилищ).* Издание текста, предисловие и указатели А.Б. Халидова, М., 1961.

XIII. Мухаммад-Кāзим, *Нāме-йи ʿаламāрā-йи нāдирӣ (Мироукрашающая надирова книга).*

Т. I. Издание текста и предисловие Е.Д. Миклухо-Маклая. Указатели Г.В. Шитова, М., 1960 (изд. 2, стереотипное, М., 1962).

Т. II. Издание текста, предисловие и общая редакция Н.Д. Миклухо-Маклая. Указатели и аннотированное оглавление О.П. Шегловой, М., 1965.

Т. III. Издание текста, предисловие и общая редакция Н.Д. Миклухо-Маклая. Указатели и аннотированное оглавление Н.В. Елисеевой, М., 1966.

XIV. Хюсейн, *Беда'иʿ ул-века'иʿ (Удивительные события).* Издание текста, введение и общая редакция А.С. Тверитиновой. Аннотированное оглавление и указатели Ю.А. Петросяна. Ч. 1-2, М., 1961.

XV. *Китайские рукописи из Дуньхуана. Памятники буддийской литературы сувэньсюэ.* Издание текстов и предисловие Л.Н. Меньшикова, М., 1963.

XVI. Оцуки Сигэтака и Симура Кокё, *Канкай ибун (Удивительные сведения об окружающих морях).* Тетрадь восьмая. Словарь. Издание текста и предисловие В.Н. Горегляда, М., 1961.

XVII. Низāмӣ Ганджавӣ, *Лайлӣ и Маджнӯн*. Критический текст А.А. Алескер-заде и Ф. Бабаева, М., 1965.

I. Фидаӣ, *Китаб би хидайат ал-му'минин ат-талибин (История исмаилизма)*. По таджикской рукописи издал, предисловием и примечаниями снабдил А.А. Семенов, М., 1959.

II. ʿОмар Хаййам, *Рубаʿийат*. Подготовка текста, перевод и предисловие Р.М. Алиева и М.-Н.О. Османова, под редакцией Е.Э. Бертельса. Ч. 1-2, М., 1959.

III. ʿОмар Хаййам, *Трактаты*. Перевод Б.А. Розенфельда. Вступительная статья и комментарии Б.А. Розенфельда и А.П. Юшкевича, М., 1961.

IV. Хорезми, *Мухаббат-наме*. Издание текста, транскрипция, перевод и исследование Э.Н. Наджипа, М., 1961.

V. *Вторая записка Абу Дулафа*. Издание текста, перевод, введение и комментарии П.Г. Булгакова и А.Б. Халидова, М., 1960.

VI. *Пэкрён чхохэ*. Антология лирических стихотворений рён-гу с корейским переводом. Издание текста, перевод и предисловие Д.Д. Елисеева, М., 1960.

VII. *Нишань самани битхэ (Предание о нишанской шаманке)*. Издание текста, перевод и предисловие М.П. Волковой, М., 1961.

VIII. *Бяньвэнь о Вэймоцзе. Бяньвэнь "Десять благих знамений" (Неизвестные рукописи бяньвэнь из Дунхуанского фонда Института народов Азии)*. Издание текста, предисловие, перевод и комментарии Л.Н. Меньшикова, М., 1963.

IX. Михри Хатун, *Диван*. Критический текст и вступительная статья Е.И. Маштаковой, М., 1967.

X. Гомбоджаб, *Ганга-йин урусхал (История золотого рода владыки Чингиса. — Сочинение под названием "Течение Ганга")*. Издание текста, введение и указатель Л.С. Пучковского, М., 1960.

XI. *Оросиякоку суймудан (Сны о России)*. Издание текста, перевод, вступительная статья и комментарии В.М. Константинова. Под редакцией академика Н.И. Конрада, М., 1961.

XII. Амир Хусрау Дихлави, *Ширин и Хусрау*. Критический текст и предисловие Г.Ю. Алиева, М., 1961 (изд. 2, стереотипное, М., 1966).

XIII. Ахмед Хани, *Мам и Зин*. Критический текст, перевод, предисловие и указатели М.Б. Руденко, М., 1962.

XIV. Мирза ʿАбдалʿазим Сами, *Таʾрих-и салатин-и мангытийа (История мангытских государей)*. Издание текста, предисловие, перевод и примечания Л.М. Епифановой, М., 1962.

XV. *Ссянъчхон кыйбонъ (Удивительное соединение двух браслетов)*. Издание текста, перевод и предисловие М.И. Никитиной и А.Ф. Троцевич, М., 1962.

XVI. Камалашила, *Бхаванакрама (Трактат о созерцании)*. Факсимиле с предисловием Е.Е. Обермиллера, М., 1963.

Переводы

I. Мухаммад-Казим, *Поход Надир-шаха в Индию (Извлечение из Та'рих-и аламара-йи надири)*. Перевод, предисловие и примечания П.И. Петрова, М., 1961.

II. *Законы Ману*. Перевод С.Д. Эльмановича, проверенный и исправленный Г.Ф. Ильиным, М., 1960.

III. *Дхаммапада*. Перевод с пали, введение и комментарии В.Н. Топорова, М., 1960 (Bibliotheca Buddhica, XXXI).

IV. Абд ар-Рахман ал-Джабарти, *Аджа'иб ал-асар фи-т-тараджим ва-л-ахбар (Удивительная история прошлого в жизнеописаниях и хронике событий)*.
Т. III, ч. 1. *Египет в период экспедиции Бонапарта (1798-1801)*. Перевод, предисловие и примечания И.М. Фильштинского, М., 1962.
Т. IV. *Египет под властью Мухаммада Али (1806-1821)*. Перевод, предисловие и примечания Х.И. Кильберг, М., 1963.

V. *Брихадараньяка упанишада*. Перевод, предисловие и примечания А.Я. Сыркина, М., 1964.

VI. Эвлия Челеби, *Книга путешествия (Извлечения из сочинения турецкого путешественника XVII века)*. Перевод и комментарии. Выпуск I. Земли Молдавии и Украины, М., 1961.

VII. Арья Шура, *Гирлянда джатак, или Сказания о подвигах Бодхисаттвы*. Перевод А.П. Баранникова и О.Ф. Волковой. Предисловие и примечания О.Ф. Волковой, М., 1962.

СЕРИЯ "ПАМЯТНИКИ ПИСЬМЕННОСТИ ВОСТОКА"

Вышли в свет

I. *Сказание о Бхадре (новые листы сакской рукописи "Е")*. Факсимиле текста. Транскрипция, перевод, предисловие, вступительная статья, глоссарий и приложения В.С. Воробьева-Десятовского и М.И. Воробьевой-Десятовской, М., 1965.

II, 1. *Эпиграфические памятники Северного Кавказа на арабском, персидском и турецком языках*. Часть 1. Надписи X-XVII вв. Тексты, переводы, комментарии, вступительная статья и приложения Л.И. Лаврова, М., 1966.

2. *Эпиграфические памятники Северного Кавказа на арабском, персидском и турецком языках.* Часть 2. Надписи XVIII-XX вв. Издание текстов, переводы, комментарий, статья и приложения Л.И. Лаврова, М., 1968.

III. *Документы на половецком языке XVI в. (судебные акты Каменец-Подольской армянской общины).* Транскрипция, перевод, грамматический комментарий, словарь и предисловие Т.И. Грунина. Под редакцией Э.В. Севортяна. Вступительная статья Я.Р. Дашкевича, М., 1967.

IV. *Китайская классика в тангутском переводе (Лунь юй, Мэн цзы, Сяо цзин).* Факсимиле текстов. Предисловие, словарь и указатели В.С. Колоколова и Е.И. Кычанова, М., 1966.

V. Ṣāḥib, *Дафтар-и дилкушā ("Сочинение, радующее сердца").* Факсимиле текста. Предисловие, аннотированное оглавление, краткий текстологический комментарий и указатели Р. Хади-заде, М., 1965.

VI. *Чхандогья упанишада.* Перевод с санскрита, предисловие и комментарии А.Я. Сыркина, М., 1965.

VIII, 1. *Документы по истории японской деревни.* Часть 1. Конец XVII – первая половина XVIII в. Перевод, предисловие и приложения О.С. Николаевой, М., 1966.

IX. Симеон Лехаци, *Путевые заметки.* Перевод с армянского, предисловие, примечания и указатели М.О. Дарбинян, М., 1965.

XI. *История халифов анонимного автора XI века.* Факсимиле рукописи. Предисловие и краткое изложение содержания П.А. Грязневича. Указатели М.Б. Пиотровского и П.А. Грязневича, М., 1967.

XII. Муḥаммад Ẓахӣр ад-Дӣн Бābур, *Трактат об ʿарӯзе.* Факсимиле рукописи. Издание текста, вступительная статья и указатели И.В. Стеблевой, М., 1972.

XIII. *Идзумо-фудоки.* Перевод с японского, предисловие и комментарии К.А. Попова, М., 1966.

XIV. *Клинописные тексты из Кюль-тепе в собраниях СССР (Письма и документы торгового объединения в Малой Азии XIX в. до н.э.).* Автографические копии, транскрипция, перевод, вводная статья, комментарий и глоссарий Н.Б. Янковской, М., 1968.

XV. *Повествование вардапета Аристакэса Ластивертци.* Перевод с древнеармянского, вступительная статья, комментарий и приложения К.Н. Юзбашяна, М., 1968.

XVI. *Упанишады.* Перевод с санскрита, предисловие и комментарий А.Я. Сыркина, М., 1967.

XVII. Рашӣд ад-Дӣн, *Переписка.* Перевод, введение и комментарий А.И. Фалиной, М., 1971.

XVIII. *Чхое чхун джон ("Повесть о верном Чхое").* Факсимиле корейской рукописи, перевод, предисловие и комментарий Д.Д. Елисеева, М., 1971.

XIX. *Чхунхянджон квонджитан ("Краткая повесть о Чхунхян").* Факсимиле ксилографа, перевод, предисловие и комментарий А.Ф. Троцевич, М., 1968.

XX. *Книга правителя области Шан ("Шан цзюнь шу").* Перевод, предисловие и комментарий Л.С. Переломова, М., 1968.

XXI. Шараф-ханбн Шамсаддин Бидлиси, *Шараф-наме.* Перевод, предисловие, примечания и приложения Е.И. Васильевой. Т. 1, М., 1967.

XXII. Абу-л-Фазл Байхаки, *История Масʿуда (1030-1041).* Перевод с персидского, введение, комментарий и приложения А.К. Арендса. Изд. 2, дополненное, М., 1969.

XXIII. Йусуф ибн Закарийа' ал-Магриби, *Дафʿ ал-иср ʿан калам ахл Миср (Удаление бремени с речи жителей Египта).* Факсимиле арабской рукописи. Предисловие и указатели А.С. Аввада, М., 1968.

XXIV. Закарий Канакерци, *Хроника.* Перевод с армянского, предисловие, комментарий и указатели М.О. Дарбинян-Меликян, М., 1969.

XXV. *Море письмен.* Факсимиле тангутских ксилографов. Перевод с тангутского, вступительные статьи и указатель К.Б. Кепинг, В.С. Колоколова, Е.И. Кычанова и А.П. Терентьева-Катанского, М., 1968.

XXVIII. *Древние фудоки (Хитати, Харима, Бунго, Хидзэн).* Перевод, предисловие и комментарий К.А. Попова, М., 1969.

XXIX. Кэнко-хоси, *Записки от скуки ("Цурэдзурэгуса").* Перевод с японского, вступительная статья, комментарий и указатель В.Н. Горегляда, М., 1970.

XXX. Масʿуд ибн Намдар, *Сборник рассказов, писем и стихов.* Факсимиле текста. Предисловие и указатели В.М. Бейлиса, М., 1970.

XXXI. *Самаркандские документы XV-XVI вв. (О владениях Ходжи Ахрара в Средней Азии и Афганистане).* Факсимиле, критический текст, перевод, введение, примечания и указатели О.Д. Чехович, М., 1974.

XXXII, 1. Сыма Цянь, *Исторические записки ("Ши цзи").* Том 1. Перевод с китайского и комментарий Р.В. Вяткина и В.С. Таскина под общей редакцией Р.В. Вяткина. Вступительная статья М.В. Крюкова, М., 1972.

XXXIII, 1. *Тексты Кумрана.* Вып. 1. Перевод с древнееврейского и арамейского, введение и комментарий И.Д. Амусина, М., 1971.

XXXIV. *Бяньвэнь о воздаянии за милости (рукопись из Дуньхуанского фонда Института востоковедения).* Ч. 1. Факсимиле рукописи. Исследование, перевод с китайского, комментарий и таблицы

Л.Н. Меньшикова. Ч. 2. Грамматический очерк и словарь И.Т. Зограф, М., 1972.

XXXVI. Маҳмӯд ал-Хусайнӣ ал-Мунши ибн Ибрāҳӣм ал-Джāмӣ, *Та'рӣх-и Аҳмад-шāҳӣ ("Ахмадшахова история")*. Факсимиле рукописи. Введение, аннотированное оглавление, хронология и указатели Д. Сайдмурадова, кн. 1-2, М., 1974.

XXXVII. Аракел Даврижеци, *Книга историй*. Перевод с армянского, предисловие и комментарий Л.А. Ханларян, М., 1973.

XXXIX. Анандавардхана, *Дхваньялока (Свет дхвани)*. Перевод с санскрита, введение и комментарий Ю.М. Алихановой, М., 1974.

XL. *Вновь собранные драгоценные парные изречения*. Факсимиле ксилографа. Издание текста, перевод с тангутского, вступительная статья и комментарий Е.И. Кычанова, М., 1974.

XLII. *Та'рӣх-и Сӣстāн ("История Сӣстāна")*. Перевод с персидского, введение и комментарий Л.П. Смирновой, М., 1974.

XLIII. Ал-Ҳасан ибн Мӯсā ан-Наубахтӣ, *Шиитские секты*. Перевод с арабского, исследование и комментарий С.М. Прозорова, М., 1973.

XLIV. Цзи Юнь, *Заметки из хижины "Великое в Малом"*. Перевод с китайского, предисловие, комментарий и приложения О.Л. Фишман, М., 1974.

Готовятся к изданию

XXI, 2. Шараф-ҳāн ибн Шамсаддӣн Бидлисӣ, *Шараф-нāме*. Перевод с персидского, предисловие, примечания и приложения Е.И. Васильевой. Т. 2.

XXVI. *Мэн-да бэй-лу ("Полное описание монголо-татар")*. Факсимиле ксилографа. Перевод с китайского, введение, комментарий и приложения Н.Ц. Мункуева.

XXVII. Фазлаллāх ибн Рӯзбихāн Исфахāнӣ, *Михмāн-нāме-йи Бухāрā (Записки бухарского гостя)*. Факсимиле рукописи. Перевод с персидского, введение, комментарий и указатели Р.П. Джалиловой. Под редакцией А.К. Арендса.

XXXII, 2. Сыма Цянь, *Исторические записки ("Ши цзи")*. Том 2. Перевод с китайского и комментарий Р.В. Вяткина и В.С. Таскина под общей редакцией Р.В. Вяткина.

XXXII, 3. Сыма Цянь, *Исторические записки ("Ши цзи")*. Том 3. Перевод с китайского, вступительная статья и комментарии Р.В. Вяткина.

XLI. Кацурагава Хосю, *Хокуса монряку (Краткие вести о скитаниях в северных водах)*. Перевод с японского, комментарий и приложение В.М. Константинова.

XLV. Шāх Маḥмӯд ибн Мӣрзā Фāзӣл Чурāс, *Хроника*. Критический текст, перевод с персидского, комментарий и исследование О.Ф. Акимушкина.

XLVIII. *Ним чанчун джон ("Повесть о полководце Ниме")*. Факсимиле ксилографа. Издание текста, перевод с корейского, предисловие и примечания Д.Д. Елисеева.

XLIX. *"Сунь цзы" в тангутском переводе*. Факсимиле ксилографа. Издание текста, перевод с тангутского, введение, комментарий, грамматический очерк и словарь К.Б. Кепинг.

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

Введение в изучение памятника 15

1. Упоминания о словаре "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā". Дата его составления 15
2. Описание рукописи 20
3. Рукопись словаря, обнаруженная в Индии 24
4. Объем словаря "Зафāнгӯйā". Его построение 30
5. Характеристика лексического состава словаря 31
6. Подтвердительные стихотворные цитаты 39
7. Источники словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" 47
8. Использование словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" в трудах последующих лексикографов 53
9. Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" как этап в истории персидской лексикографии 58

Список толкуемых слов 69

Бахш I. Персидские слова (односоставные) 71

Бахш II. Персидские слова (сложные) 99

Бахш III. Персидские слова (инфинитивы) 108

Бахш IV. Арабские слова 113

Бахш V. Арабские, персидские и набатейские слова 120

Бахш VI. "Румийские" слова 129

Бахш VII. Тюркские слова 131

Приложения 141

Приложение 1. Предисловие Бадр ад-Дӣна Ибрāхӣма к словарю "Фарханг-и Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" 143

Приложение 2. Текстовая расшифровка 147

Бахш III. Персидские инфинитивы 147

Бахш VII. Тюркские слова 157

Авторское приложение к словарю "О некоторых персидских словах, которые имеют иносказательное значение" 164

Приложение 3. Список толкуемых слов баҳша I по индийской рукописи, восполняющий лакуны ташкентской рукописи: гӯне алиф – гӯне дāл, гӯне дāл – гӯне рā, гӯне сӣн – гӯне шӣн 168
Summary 193
Текст 201

ВВЕДЕНИЕ В ИЗУЧЕНИЕ ПАМЯТНИКА

1. Упоминание о словаре "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā". Дата его составления

Ранняя персидская лексикографическая литература (X1–X1У вв.) представлена в наше время единичными памятниками. Первым толковым словарем персидского языка, который дошел до нас, является, как известно, "Луғат–и фурс" Асадӣ Ṭӯсӣ, составленный приблизительно в 457/1065 г.[1]. Из персидских фарханговXII и XIII вв., к сожалению, не сохранилось ни

---

[1] Существует три издания словаря: Asadi's neupersisches Wörterbuch Lughat-i Furs nach einzigen vaticanischen Handschrift herausgegeben von Paul Horn, Berlin, 1897;

لغت فرس تالیف ابو منصور علی ابن احمد اسدی طوسی باهتمام عباس اقبال،طهران ، ۱۳۱۹ ؛ لغت فرس منسوب به اسدی طوسی بکوشش محمد دبیر سیاقی،تهران ، ۱۳۳۶

См. специальную работу о словаре: В.А. Капранов, "Лугати фурс" Асади Туси и его место в истории таджикской (фарси) лексикографии, Душанбе, 1964. В 1959 г. в статье Аскара Хукуки, напечатанной в журнале Тегеранского университета, упоминалось, что в тегеранской библиотеке медресе Сипахсалар хранится рукопись словаря поэта X1 в. Қатрāна. Факт обнаружения рукописи этого словаря, считающегося утраченным, был бы, бесспорно, чрезвычайно интересен для науки, так как Қатрāн был предшественником Асадӣ Ṭӯсӣ в составлении толковых словарей, о чем сохра-

одного[2]. От XIУ в. дошло несколько персидских толковых словарей, как правило, в редких списках. Из них изданы два: "Миʿйар-и Джамали", составленный поэтом Шамс-и Фахри Исфахани в 744/1343-44 г.[3], и "Сиҳах ал-фурс" Муҳаммада ибн Хиндушаха Нахчивани (дата составления - 728/1328 г.[4]). Среди неиз-

---

нилось свидетельство самого Асади Тусӣ в его словаре "Луғат-и фурс" (عسکر حقوقی ، لغات و ترکیبات رودکی ، مجلهٔ دانشکدهٔ ادبیات دانشگاه تهران ، سال ششم ، شمارهٔ ۳ ـ ٤ ، ۱۳۳۸ отдельный оттиск, стр. 2).

Однако иранский филолог проф. М. Муʿин в докладе на Всемирном конгрессе иранистов в Тегеране в 1966 г. высказал мнение, что упомянутая А. Хукуки рукопись не является словарем Қатрана, а представляет собой сокращенный вариант словаря "Луғат-и фурс" Асади Тусӣ. М. Муʿин отмечает, что и в других рукописных хранилищах встречаются списки сокращенных вариантов "Луғат-и фурс" Асади Тусӣ под названием "Фарханг-и Қатран" محمد معین ، فرهنگهای فارسی /б.м./, /б.г./, стр. 1 (далее - М. Муʿин, Доклад).

[2] Эта лакуна в некоторой степени восполняется рядом арабско-персидских словарей, дошедших до нашего времени от XII и XIII вв., в которых можно найти старую персидскую лексику. Об арабско-персидских словарях см.: С.И. Баевский, Описание персидских и таджикских рукописей Института народов Азии, вып. 5. Двуязычные словари, М., 1968.

[3] Два издания словаря: Shams i Fachrii lexicon persicum id est libri Miʿjār i Gamālī pars quatra, ed. C. Salemann, Casani, 1887; واژه‌نامهٔ فارسی بخش چهارم معیار جمالی از شمس فخری اصفهانی ویراستهٔ صادق کیا ، تهران ، ۱۳۳۷

[4] Издание: صحاح الفرس تالیف محمد بن هندوشاه نخجوانی باهتمام عبدالعلی طاعتی ، تهران ، ۱۳٤۱

данных словарей, известных только по рукописям, можно назвать: "Фарханг-и Фахр-и Каввас" (701/1301 г.) и "Дастур ал-афазил" (743/1343 г.).

Вместе с тем по ссылкам, упоминаниям и цитатам в сочинениях последующих лексикографов можно получить сведения о том, что существовали и другие ранние персидские фарханги, пользовавшиеся в свое время известностью. Одним из таких фархангов, считавшимся до последнего времени утраченным, является словарь "Зафангуйа ва джахангуйа", ставший предметом настоящей работы[5].

Словарь этот часто упоминается в лексикографических сочинениях XУ, XУ1 и последующих веков, например: в "Фарханг-и Ибрахими" (878/1473 г.), "Тухфат ас-са'адат" (916/1510 г.), "Му'аййид ал-фузала" (925/1519 г.), "Мадар ал-афазил" (1001/1593 г.), "Маджма' ал-фурс" (1008/1599-1600 г.), "Фарханг-и Джахангири" (1017/1608-09 г.), "Шарх-и Гулистан" (1073/1662 г.), "Фара'ид ал-фава'ид" (не ранее 984/1576 и не позднее 1088/1677 г.).

Упоминая словарь "Зафангуйа" в качестве одного из своих источников, восточные лексикографы кратко характеризуют его словами: "...из старых книг" или "...из авторитетных сочинений". Так, автор словаря "Мадар ал-афазил" пишет: "В словаре "Зафангуйа", который является одним из авторитетных персидских

Рец. на изд.: С.И.Баевский, "Сихах ал-фурс", изд. 'Абд ал-Али Таэти, - "Народы Азии и Африки", 1964, № 5, стр. 202-203.

[5] Словарь "Зафангуйа ва джахангуйа" упоминается как не дошедший до нашего времени и в специальной работе, посвященной составлению персидских словарей в Индии и Пакистане, автором которой является Шахрийар Накави: فرهنگ نویسی فارسی در هند و پاکستان تالیف شهریار نقوی، تهران، ۱۳۴۱ (предисловие, стр. 4, также стр. 66).

сочинений, употребляется в значении..."[6]. Перечисляя свои источники, автор "Мадар ал-афазил" ставит "Зафангўйа" в рубрику "кутуб-и мутақаддимин" ("предшествующих книг") и помещает перед известными фарханга-ми "Адат ал-фузала" (составлен в 822/1419 г.) и "Фарханг-и Ибрахими" (составлен в 878/1473-74 г.). Эту рубрику "предшествующих книг" автор противопоставляет рубрике "кутуб-и мутааххирин" ("сочинений последнего времени"), куда относит такие словари, как "Туҳфат ас-са'адат" (916/1510 г.) и "Му'аййид ал-фузала" (925/1519 г.)[7].

Наиболее полное название словаря приведено в сочинении начала XVII в. "Фарханг-и Джахангири", а именно: "Словарь говорящий и мир изучающий, известный под названием "Семичастный", сочинение Бадр ад-Дина"[8]. До обнаружения рукописи словаря "Зафангўйа" это сообщение было единственным сохранившимся свидетельством, в котором приводится имя автора "Зафангўйа".

---

[6] См. рукопись Института востоковедения АН СССР С 1411, л. 110б: ... و در فرهنگی زفانگویا که یکی از کتب معتبره فرس است بمعنی...

[7] Там же, лл. 2а-2б. Автор "Мадар ал-афазил" приводит и другое название словаря "Зафангўйа" - "Панджбахши" ("Пятичастный"):

و آنچه از کتب متقدمین پیدا شدند چنانچه زفانگویا که او را پنج بخشی گویند و ادات‌الفضلا ... و شرفنامه ابراهیمی و از کتب متاخرین تحفة السعادة و موید الفضلا

[8] См. рукопись С 307 собрания Института востоковедения АН СССР (один из старейших списков "Фарханг-и Джахангири"), л. 4а: و فرهنگ زفان گویا جهان بویا مشهور بهفت بخشی تصنیف بدرالدین

Сведения об этом словаре в европейской науке ограничиваются краткими упоминаниями в работах Х.Блочмана[9] и К.Г.Залемана[10], приводивших на основании "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" название словаря "Зафāнгӯйā" и имя его автора. При этом К.Г.Залеман полагал, что словарь "Зафāнгӯйā" был составлен до 822/1419 г., а Х.Блочман был склонен отнести его составление к более раннему периоду.

Индийский филолог профессор Алигархского университета Назир Ахмад в статьях, посвященных ранним персидским фарханга̄м "Фарханг-и Фаҳр-и Ḳавва̄с"[11] и "Дастӯр ал-афāзил"[12], отмечает, что словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" был составлен до 837/1433 г., основываясь на том, что словарь "Зафāнгӯйā" послужил одним из источников для персидского фарханга "Баҳр ал-фазāил", датой составления которого Назир Ахмад называет 837/1433 г.[13].

---

[9] H. Blochmann, Contributions to Persian Lexicography, - "Journal of the Asiatic Society of Bengal", 1869, vol. XXXVII, pt I, стр. 5, № 21.

[10] C. Salemann, Bericht über die Ausgabe des Mi'jār-i Jamālī, - "Mélanges Asiatiques", 1888, t. IX, стр. 514, № 17 (далее – Bericht).

[11] هندوستان كا قديم ترين فارسى لغت يعنى فرهنگنامهء قواس مولفهء فخرالدين مبارك غزنوىء مجله فكر و نظرء ماه اكتبر ١٩٦٦ ، سال ششمء نمبر ٢٤٠ (далее - Назир Ахмад, Фарханг-и Фаҳр-и Ḳавва̄с).

[12] Nazir Ahmad, The Dastur ul afazil, - "Indo-Iranica", Calcutta, 1967, vol. XX, № 4, December, стр. 30.

[13] Некоторые авторы датируют составление "Баҳр ал-фазāил" даже более ранним временем. Например, М. Му'ин в докладе на Всемирном конгрессе ирани-

Словарь "Зафангӣйӣ" упоминается в качестве источника в словаре "Фарханг-и Ибрāхимӣ", составленном в 878/1473 г. Можно заметить также, что некоторые лексикографы, ссылаясь на труды своих предшественников, приводят, как правило, примеры толкования из словаря "Зафангӣйӣ" прежде, чем из "Адāт ал-фузалā" (составлен в 822/1419 г.), как это можно видеть, например, в словаре "Му'аййид ал-фузāла"[14].

Изучение рукописи публикуемого словаря показало, что "Фарханг-и Зафангӣйӣ" не мог быть составлен ранее 701/1301 г., поскольку в нем имеются ссылки на персидский словарь "Фарханг-и Фахр-и Қаввāс", законченный в 701/1301 г. (рукопись, лл. 2а, 5а, 6б и т.д.).

2. Описание рукописи

Во время 1У Всесоюзной научной конференции по иранской филологии, проходившей в Ташкенте в сентябре 1964 г., я знакомился с фондом персидских рукописей, хранящихся в Фундаментальной библиотеке Ташкентского государственного университета. Мое внимание привлекла одна из рукописей, о которой в инвентарной книге была сделана следующая запись: "Сборная рукопись. Фарханг-наме. Ас-Сурах мин ас-Сихах. Инв. № 214014. Шифр В 09/292".

"Ас-сурāх мин ас-сиҳāх" - название хорошо известного арабско-персидского словаря XIII в., рукописи которого весьма распространены. Что касается названия первого сочинения - "Фарханг-нāме", приводимого в инвентарной книге, то оно было явно условным названием какого-то неопознанного словаря. В колофоне "Фарханг-нāме" было написано следую-

---

стов в Тегеране в 1966 г. время составления "Баҳр ал-фазāил" относит к концу УIII в. хиджры, т.е. к концу Х1У в. (М. Му'ин, Доклад, стр. 2).

[14] См., например, рукопись Института востоковедения АН СССР С 1800, л. 144а:

درای بالکسر و الفتح جرس کذافی زفانگویا و در ادات

щее: "Закончена книга словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" двадцать первого [дня], месяца джумāдā второго, года [1]123 рукою ничтожного неимущего раба ʿАраба Насафӣ из местности Хитай"[15].

Из содержания колофона и ознакомления со списком стало ясно, что неопознанный фарханг - это один из ранних персидских толковых словарей "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā", о котором в науке до настоящего времени не было известно ничего, кроме его названия и неполного имени его автора[16].

Текст словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" занимает лл. 1а-54а[17] сборного рукописного тома, вклю-

---

[15] Рукопись, л. 54а: تمام شد کتاب فرهنگنامهٔ زفان گویا و جهان پویا بیست و یکم ماه جمادی الثانی سنه ۱۲۳ بخط بنده حقیر بی بضاعت عرب نسفی من موضع خطای

[16] Первые печатные сообщения об обнаружении рукописи словаря с характеристикой его состава см.: С.И.Баевский, Уникальная рукопись персидского словаря XIУ в. فرهنگ زفانگویا و جهانپویا, - "Письменные памятники и проблемы истории культуры народов Востока. Тезисы докладов 1 годичной научной сессии ЛО ИНА, март 1965 года", Л., 1965, стр. 49-51; его же, Уникальная рукопись персидского толкового словаря "Фарханг-и Зафангуйа ва джаханпуйа",- "Народы Азии и Африки", 1965, № 3, стр. 118-121. Опубликован перевод последней статьи на персидский язык: س. ای. بایفسکی، نسخه خطی منحصر بفرد لغت نامهٔ تفسیری فارسی «فرهنگ زفان گویا و جهان پویا»، پیام نوین، شماره ۹، تهران، ۱۳٤٤ص ٥٤ - ٥۹

[17] В европейской пагинации рукописи была допущена ошибка: следующий после л. 43 лист был обозначен как 45, вследствие чего последний лист текста словаря был пронумерован как 55. Эта ошибка в пагинации исправлена в настоящем издании.

чающего 239 листов. Начальные листы утеряны; соответственно сохранившейся на отдельных листах восточной пагинации л. 1а обозначен как 12, следовательно, утеряны, как можно предполагать, одиннадцать начальных листов, т.е. одна шестая часть сочинения. Кустоды сохранились лишь на отдельных листах.

Текст словаря переписан черными чернилами в 18 строк некаллиграфическим скорописным наста'лӣқом (размер букв – 5 мм; алиф достигает 7 мм) с элементами шикасте. Второе сочинение – словарь "Ас-сурāх мин ас-сиҳāх" переписан другим почерком, мелким насхом, в 29 строк; по-видимому, списки механически объединены одним переплетом.

Названия глав и разделов словаря "Зафāнгӯйā" (гӯне, бахр) написаны киноварью; иногда эти названия пропущены (см., например, л. 42б). Толкуемые слова (не везде) надчеркнуты волнистой линией киноварью. Киноварью также выписаны слова: назм, бейт, миср'а'. Размер текста 19x11,5 см. Бумага восточная, волокнистая, слаболощеная, потемневшая от времени, размером 25x19 см.

На полях отдельных листов отмечаются исправления переписчика и приписки читателей к основному тексту. Диакритические знаки часто отсутствуют, не проставлены переписчиком; иногда проставлены не полностью: одна точка вместо двух или трех. В тексте объяснения вокабул наблюдаются искажения отдельных слов, по-видимому не понятых переписчиком, а также изредка орфографические ошибки. Явные описки в словах на лл. 48б, 49б, 51а. На л. 45а написано толкуемое слово, текст толкования пропущен. На л.47а пропущено слово, обозначающее порядковый номер гӯне, а на л.41а – весь заголовок ("гӯне семнадцатое"). На л. 12а в заголовке гӯне шестнадцатого указано, что гӯне содержит двадцать бахров, однако в нижеследующем тексте их двадцать два; в заголовке баҳша (части) седьмого (на л. 51а) значится четырнадцать гӯне, в тексте же их семнадцать.

Из особенностей графики можно отметить раз-

личный рисунок в написании букв кāф и гāф[18], когда этими буквами переписчик обозначает названия бахров.

Рукопись дефектна: утеряны начальные листы списка, в которых содержалось авторское предисловие и начало первого баҳша (части), т.е. утрачены семь первых гӯне (глав) полностью и первый и второй бахр (раздел) восьмого гӯне. Остальной текст словаря, начиная с третьего бахра восьмого гӯне первого баҳша, представлен полностью, за исключением следующих лакун, образованных в результате утраты листов в середине списка: после л. 1б утрачено начало гӯне девятого, а именно бахры 1–14 (до бахра пятнадцатого – гāф); после л. 5б утрачен конец гӯне двенадцатого, т.е. бахры 11–21, и начало гӯне 13, т.е. бахры 1–7 и начало бахра 8 – рā.

Рукопись пострадала от сырости, на листах подтеки и разводы. От времени во многих местах текст стерся и выцвел. Список частично реставрирован, при реставрации в некоторых местах поврежден текст: верхняя строка л. 44а заклеена при реставрации поля. Края бумаги обветшали, обрезаны или оборваны по самому краю поля у лл. 2–5, 17, 19–20, 23, 34, 35, 44.

Переплет восточный, размером 24,5 x 18 см., плотный, картонный, обтянутый коричневой кожей; крышка переплета толщиной 6 мм. Корешок матерчатый, коричневый, приклеен, по-видимому, при реставрации. Переплет потерт, кожаный верх нижней крышки на три четверти оборван. Верхняя крышка в отдельных местах поточена червем.

На л. 1а оттиск небольшой прямоугольной печати: "Узбекский государственный университет (г. Самарканд)"[19]; внутри отпечатка проставлен инвентарный

[18] Кāф обозначается графемой ﮒ, гāф – ﮔ .

[19] О факте поступления в 1942 г. восточных рукописей из Самаркандского университета в Ташкентский университет сообщается в статье А.А. Семенова. Возможно, что настоящая рукопись поступила в Ташкентский университет в те же годы (см.: А.А. Семенов,

номер 127366. На лл. 1а и 239б оттиски овальной печати Фундаментальной библиотеки Среднеазиатского государственного университета с инвентарным номером 214014. На полях л. 1а записаны имена арабской графикой: "Мулла Мухаммад Шарйф", "Мулла Мухаммад Латйф", "Мулла Баба Рахйм" и др.; на внутренних сторонах крышек переплета – арабской графикой посторонние записи владельцев или читателей. На л. 1а дата 49 г. и штамп "Описано".

Датой переписки, приведенной на л. 54а, в колофоне списка, указано 21 джумада II 123 г., т.е. пропущена одна из четырех цифр, обозначающих год. С учетом палеографических особенностей рукописи ее можно датировать 1123 г.х., т.е. 6 августа 1711 г.[20] Переписчик называет себя "Арабом Насафи из местности Хитай"[21]. Нисба Насафи показывает, что переписчик был родом из среднеазиатского города Несефа, ныне Карши.

3. Рукопись словаря, обнаруженная в Индии

В 1962 г. в индийском журнале "Фикр ва назар"[22], издающемся Алигархским университетом, была опуб-

---

О среднеазиатском (бухарском) термине "агалык", – "Доклады Академии наук ТаджССР", вып. III, Сталинабад, 1952, стр. 4).

[20] Не исключена возможность, что приведенные цифры можно читать как 1023, тогда соответственно датой переписки будет 29 июля 1614 г.

[21] В средней Азии можно найти несколько селений, имеющих название Хитай. Например, в Кашкадарьинской области Узбекской ССР, в Бешкентском районе, километрах в двадцати южнее Карши, находится селение Хитай.

[22] Журнал в библиотеках СССР отсутствует. Оттиск статьи прислан автору настоящей работы по его просьбе из Индии в 1966 г.

ликована на языке урду статья проф. Сайид Хасана "Старейший персидский словарь "Зафāнгӯйā"[23].

Автор статьи, руководитель исследовательского центра в области арабского и персидского языков в Патне, сообщил о поступлении в Востоковедную публичную библиотеку в Банкипуре за № 3570 уникальной, по его мнению, рукописи словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" и дал краткое ее описание.

Индийский список словаря не имеет даты переписки, но, основываясь на палеографических данных, Сайид Хасан относит его изготовление к IX в.х., т.е. к XУ в. н.э.

Статья Сайид Хасана дала возможность судить о полноте текста словаря в индийской рукописи, о количестве толкуемых слов по баҳшам. В статье было полностью приведено авторское предисловие к словарю и бóльшая часть стихотворных цитат, а также достаточно полное формальное описание индийского списка.

В мае 1971 г. я получил возможность ознакомиться с фотокопией индийского списка[24]. Это позволило со-

---

[23] فارسی کی ایک قدیم فرهنگ زفان گویا از سید حسن مجلهٔ فکر و نظر، ۱۹۶۲، نمبر ۳، ص ۸۰ – ۹۵

(далее - Сайид Хасан, Старейший персидский словарь). О статье Сайид Хасана автор настоящей работы узнал из рецензии Назира Ахмада на упомянутую выше книгу Шахрийара Накави "Персидская лексикография в Индии и Пакистане" (Тегеран, 1963). Рецензия помещена в иранском журнале "Рāхнāма-йи китāб" (Тегеран, 1964, т. УII, № 1, стр. 69-78). Назир Ахмад, ссылаясь на статью Сайид Хасана о "Зафāнгӯйā", с удовлетворением отметил, что в Индии найдена рукопись этого словаря, "одного из важных источников лексикографических сочинений IX и последующих веков" (стр. 78), и тем самым поправил автора рецензируемой книги, считавшего фарханг "Зафāнгӯйā" не дошедшим до нашего времени.

[24] Неоднократные официальные обращения - Библиотеки АН СССР, ЛО Института востоковедения АН

ставить более подробное и четкое представление о полноте текста индийской рукописи и о некоторых особенностях текста.

Рукопись крайне дефектна, насквозь проточена книжным червем. Червоточиной разрушены многие строки текста, например на лл. 41–46, 56–70, 88–91, 105–109, 124–146. Значительно поврежден текст на лл. 1–3, 7, 9–10, 22–31, 37–40, 77–85, 119–129, 155–166. Конечные листы списка утрачены.

Индийский список включает 169 листов размером 22х12 см. Текст переписан в 17–19 строк крупным жирным насх̣ом, некаллиграфическим, с некоторыми элементами наста'лӣқа. Толкуемые слова надчеркнуты. Кустоды проведены не последовательно. Пагинация европейская, полистная. Листы 1б–2а занимает фихрист, дающий названия семи баҳшей и последовательность их расположения в списке с указанием занимаемых листов; для каждого из баҳшей отмечено количество гӯне.

Сравнение двух списков словаря "Зафӑнгӯйӑ" по их фотокопиям показывает следующее.

Индийская рукопись восполняет лакуну, образовавшуюся в ташкентском списке в результате утраты начальных листов. Она содержит (лл. 2б–4б) авторское предисловие к словарю, отсутствующее в ташкентском списке. Текст этого предисловия, к сожалению, читается не весь в результате разрушений рукописи книжным

СССР и Государственной публичной библиотеки им. М.Е. Салтыкова-Щедрина – в Востоковедную публичную библиотеку в Патне с просьбой изготовить микрофильм рукописи "Фарханг-и Зафӑнгӯйӑ ва джаханнӯйӑ", необходимый для настоящей работы, не имели положительного результата. Дирекция библиотеки сообщила о невозможности изготовить микрофильм ввиду крайне плохой сохранности рукописи. В 1971 г. старший научный сотрудник ЛО ИВ АН СССР Г.А. Зограф по нашей просьбе привез микрофильм словаря из Индии и передал его в Рукописный отдел ЛО ИВ АН СССР. Пользуюсь случаем, чтобы поблагодарить Г.А. Зографа за эту ценную помощь в работе.

червем. В предисловии автор словаря называет себя Бадр ад-Дӣн Ибрāхӣм (л. 3а); название словаря приведено в форме "Зафāнгӯйāн-и джахāнпӯйāн" (л. 4а).

Баҳш 1, представленный в ташкентском списке лишь частично, с третьего бахра, восьмого гӯне, т.е. со слов, начинающихся на дāл и кончающихся на тā (первое толкуемое слово ташкентского списка - дāрāт), в индийской рукописи приведен полностью, за исключением небольших, хотя и многочисленных лакун, образованных червоточиной. Начало баҳша 1 по индийской рукописи (л. 4б):

بخش نخست در سخنان پهلوی و دری که جداگانه است و
پیوند با سخنی دیگر ندارد و آن بر نهاد حرفهای عجمی
بیست و نه گونه است گونه نخست در سخنانی که آغاز آن
الف است بر بیست و دو بهره بهره نخست در سخنانی
که پایان آن الف است آسا

Баҳш II начинается в индийском списке на л. 109б, баҳш III - на л. 126б, баҳш IУ - на л. 134а, баҳш У - на л. 143а, баҳш У1 - на л. 158б, баҳш У11 - на л. 161а.

Начало ташкентской рукописи соответствует л. 41б индийского списка, строка седьмая сверху. Индийская рукопись восполняет еще две лакуны в тексте первого баҳша ташкентского списка: текст лл. 43б–47а индийской рукописи восполняет лакуну ташкентского списка после л. 1б; текст лл. 55б–61б индийского списка восполняет лакуну ташкентской рукописи после л. 5б.

Первый баҳш в индийской рукописи включает 2947 вокабул. В ташкентском списке в сохранившейся части первого баҳша 1614 толкуемых слов.

Отмечаются некоторые расхождения в количестве толкуемых слов и в остальных шести баҳшах слова-

ря, представленных полностью в обоих списках. Ниже приводим таблицу сравнения:

	Количество вокабул		Количество гӯне (глав)	
Баҳш (часть)	в индийском списке	в ташкентском списке	в индийском списке	в ташкентском списке
1	2947	1614	23	23[25]
II	484	505	21[26]	21
III	269	246	23	23
IУ	332	408	28	28
У	410	464	29	29
УI	51	54	16	16
УII	572	486	17	14

Сравнение текста ташкентской рукописи с небольшими отрывками из индийского списка, опубликованными в статье Сайид Хасана, а также с фотокопией индийской рукописи показывает совпадение основного текста. Отмечаются лишь незначительные редакционные отличия, выражающиеся в ином порядке слов внутри фразы, в опущении или добавлении отдельных служебных слов, тех или иных грамматических формантов, например:

ташкентский список, л. 5а: سارنج مرغیست ضعیف و کوچك

индийский список, л. 53а: سارنج مرغکی است ضعیف و کوچك

В ташкентском списке наблюдается изредка более пространный текст толкования. Например, в ташкентском списке на л. 4б:

---

[25] В списке содержится текст шестнадцати гӯне, начиная с гӯне восьмого.

[26] Статья Сайид Хасана не содержит данных о количестве гӯне в баҳшах III–УII. Относительно баҳша 1 в статье ошибочно указано количество гӯне как 29.

ژاله سنگ باران یعنی تکرك و قطره باشد که بامداد از خنکی بر چیزها نشیند و مشك باد دمیده که در وقت آشنا کردن در آب بر خود گیرند و آنرا شنا میخوانند

Соответственно в индийском списке на л. 52б:

ژاله سنگ باران یعنی تکرك و قطره باد دمیده که در وقت آشنا کردن در آب بر خود گیرند و آنرا شنا میخوانند

В ташкентском списке можно отметить наличие вокабул, отсутствующих в индийском, например л. 1а:

دادر برادر و دوست بزبان ماورالنهر دستور بفتح دال وزیر و اعتماد جانی و بضم در عربی استعمال کنند دستیار یاری دهنده

Сравни индийский список, л. 42а:

دادر برادر و دوست بزبان ماورالنهر دستیار یاری دهنده

Отмечается последовательное отличие в обозначении гӯне и бахров словаря. В ташкентской рукописи фактически каждый из гӯне и бахров имеет свой пространный заголовок, в то время как в индийском списке гӯне и бахры вводятся только соответствующими литерами; например, в ташкентском списке на л. 4а:

گونه یازدهم که در آغاز آن زاپارسی است بهر نخست در آنك خا است

В индийском списке соответственно на л. 52а:

گونه ژ خ .

Кроме того, отмечаются отличия в приведении подтвердительных стихотворных цитат (об этом см. ниже).

4. Объем словаря "Зафāнгӯйā". Его построение

Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" был, по-видимому, одним из первых в персидской лексикографии опытов создания толковых словарей с широким кругом лексики. Он включает, учитывая данные обеих известных в настоящее время рукописей, приблизительно 5170 вокабул. Для сравнения можно привести данные других ранних персидских фарханго: "Луғат-и фурс" содержит 1700 вокабул, "Ṣиҳāҳ ал-фурс" - 2300, "Миʿйāр-и Джамāлӣ" - около 1600.

Словарь "Зафāнгӯйā" выделяется среди ранних персидских словарей оригинальностью своего внутреннего построения. Ранние персидские фарханги приводили весь лексический материал, как правило, в составе одного общего словаря с делением на главы (бāб) согласно последней букве толкуемого слова ; главы следовали в порядке арабско-персидского алфавита. Арабская, тюркская и греческая лексика, представленная очень незначительно, была вкраплена в общий перечень персидских слов.

Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" делится на семь больших частей (баҳшей); каждый из баҳшей представляет собой по существу отдельный словарик, особо озаглавленный автором. Баҳши в свою очередь делятся на главы (гӯне). Эти главы выделены соответственно первой букве вокабул, т.е. каждая из глав (гӯне) включает толкуемые слова, начинающиеся на одну и ту же букву. Гӯне внутри баҳшей следуют в порядке арабско-персидского алфавита. Гӯне делятся на разделы (бахры); эти разделы внутри гӯне выделены соответственно последней букве толкуемого слова.

По-видимому, составитель "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" заимствовал терминологию для обозначения частей, глав и разделов от предшествовавшего ему словаря "Фарханг-и Фаҳр-и Қаввāс", составленного в Индии в 701/1301 г. Однако "Фарханг-и Фаҳр-и Қаввāс" включал только персидскую лексику; в основу распределения в нем персидского лексического материала по

частям, главам и разделам был положен тематический принцип.

5. Характеристика лексического состава словаря

Баҳш 1 (лл. 1а–28б). Название баҳша, как оно восстанавливается по индийской рукописи, – "О словах пехлевийских и дарийских, односоставных, не связанных с другим словом"[27]. Первый баҳш, самый объемистый по лексике, представляет собой персидский толковый словарик, включающий общий круг персидской лексики. Дает толкование отдельным однокорневым словам, в основном наиболее употребительным, обозначающим термины родства, предметы домашнего обихода, части тела, названия болезней, предметы одежды и украшения, земледельческие орудия, названия месяцев, мер веса и др. Наряду с этим поясняются имена собственные – правителей и литературных персонажей, также географические наименования, этнические понятия, военные термины.

Здесь же толкуются многие редкие, устаревшие слова, в основном из "Шāх-нāме", малопонятные, по-видимому, уже и во времена Фирдауси, стремившегося заменить употребительные арабские слова архаичными, старыми иранскими.

Текст первого баҳша начинается в нашей рукописи с гӯне дāл, которое по счету является восьмым, с третьего бахра. Первое толкуемое слово – دارات داب کردن

Несколько наиболее характерных примеров толкования:

---

[27] در سخنان پهلوی و دری که جداگانه است و پیوند با سخن دیگر ندارد و آن بر نهاد حرفهای عجمی بیست و نه گونه است (Сайид Хасан, Старейший персидский словарь, стр. 85).

غارج شرابی که بوقت بامداد خورند و بتازی صبوح گویند (л. 8а)

فروردین نام ماهی که آفتاب در حمل بود (л. 11а)

مرزبان زمین‌دار و شهردار که شهریار گویند (л. 22а)

منیژه نام دختر افراسیاب عشیقه بیژن (л. 23а)

هرات نام شهری از خراسان که آنرا هری و هریو گویند (л. 27а)

هامون دشت و زمین همواره و گویند زمین سخت که باران قبول نکند (л. 27б)

رستی حلوا و نیز نان را گویند (л. 2б)

دروش انچه بدان جرم را سوراخ کنند برای دوختن (л. 1б)

زوار خدمتکاران بندیان (л. 3а)

زراغنگ زمین ریگ و زراغن بغیر کاف نیز گویند (л. 3б)

Наряду с объяснением действительно редких, малоупотребительных и архаичных слов, например:

زکان از خود رمیده (л. 3б)

کهبد مرد کوه نشین (л. 13а)

میزد مجلس خانه و عشرتگاه و مهمانی (л. 21б)

в словаре приводятся зачастую самые простые слова с кратким толкованием, как, например:

نامه کتاب و نبشته (л. 25б)

دوست یار (л. 1а)

گوساله گاوبچه (л. 19б)

ناهار ناشتا یعنی گرسنه از آغاز روز (л. 24а)

Эти примеры можно рассматривать как сознательное стремление составителя словаря обратить внимание на наличие синонимов и оказать практическую помощь поэтам. Иногда автор строит толкование на применении антонимов, как, например:

زنده ضد مرده و بعضی بضم زا گویند (л. 3а)

سیر ضد گرسنه (л. 5б)

Баҳш II (лл. 28б–36а). Называется "О словах дарийских". Индийская рукопись дает более пространное название: "О словах пехлевийских и дарийских, которые составлены из двух слов и смысл которых достигается соединением этих двух слов"[28].

Содержит двадцать одно гӯне. Включает двукорневые персидские слова, имеющие употребление преимущественно в литературе. Как и в первом баҳше, это слова самого широкого лексического круга: названия орудий труда и домашней утвари, болезней и лекарств, наименования стран и областей, названия, относящиеся к флоре и фауне, названия минералов, имена литературных персонажей и т.п.

اهون بر کسی را گویند که در دیوار ویا زمین نقب زند یعنی نقب زن (л. 29а)

---

[28] در سخنان پهلوی و دری که از دو سخن پیوند یافته است و از پیوستن هر دو رازی انجامیده بر بیست و یك گونه است (там же)

آهن ربا سنگی است معروف بتازی مقناطیس
بهندوی کاسك گویند (л. 29а)

تنگنای میان دو کوه یعنی دره کوه (л. 30б)

دستار خوان سفره که بدان طعام خورند (л. 32б)

شب بوی گلیست زرد (л. 34а)

شاه‌بوی عنبر (л. 34а)

نیمروز ولایتی است در میان خراسان و فارس (л. 35б)

راه کهکشان راهی است که در آسمان شب نماید
آنرا عرب مجرّه خوانند و پارسیان آسمان دره
و ره رو سالك گویند (л. 32б)

دوست گانی پیاله شراب که دوست از دور خود
بدوست ایثار کند (л. 32б)

هفتخوان راهی است که هفت منزل میان ایران
زمین و توران زمین در آن راه جز دو کس
نرفته اند یکی رستم دوم اسفندیار (л. 36а)

گاو دوشه اوندی که در او شیر دوشند (л. 35а)

Баҳш III (лл. 36а–39б). Называется "О словах пехлевийских и дарийских, из которых образуются и происходят имена действия, то есть о тех, что подобны масдарам". Индийская рукопись дает несколько сокращенное название: "О словах пехлевийских и дарийских, из которых образованы имена действия, то есть о масдарах"[29].

[29] در سخنان پهلوی و دری که از آن کردارها بیرون آمد یعنی مصادر (там же)

Этот баҳш содержит двадцать три гӯне. Толкует исключительно инфинитивы, преимущественно архаичные и только простые (односоставные). Деление на бахры отсутствует, поскольку все толкуемые слова имеют одно и то же инфинитивное окончание.

Некоторые, наиболее типичные, примеры из этого баҳша:

افراختن بر آوردن و بر کشیدن و بالاتر بردن که در بنیاد افرازیدن بود (л. 36б)

پرداختن انگیختن و ترك دادن و آراستن و ساختن و دور کردن (л. 37а)

گرویدن پذیرفتن و سر نهادن و بدل گره بستن و استوار داشتن (л. 39а)

Как видно из приведенных примеров, толкование в этом баҳше построено таким образом, что семантика основного глагола, взятого в качестве вокабулы, раскрывается с разных сторон при помощи ряда инфинитивов, образующих своеобразную группу глагольных синонимов.

Вокабулы-инфинитивы в этом баҳше даны, как правило, в двух формах - основной и производной, образованной от основы настоящего времени в инфинитивной форме, - с соответственной пометой составителя (бунйӑд или аҫл). Некоторые примеры:

اندوختن الفختن و گرد کردن در اصل اندوزیدن بود (л. 36б)

انگاشتن دانستن و گمان بردن بنیاد انکاریدن (л. 37а)

В словаре приводятся довольно часто различные фонетические и орфографические варианты для одного и того же инфинитива, например:

افزولیدن و اوژولیدن نیز گویند (л. 36б)

افراشتن بمعنی افراختن است در بنیاد افرازیدن
بود و نیز همزه از هر دو خذف کنند و فا را
کسر دهند (л. 36б)

Иногда автор словаря считает полезным привести в тексте толкования примеры употребления глагола в личной форме. Так:

شخیدن لغزیدن و از جای فرو خزیدن و گناه
کردن گویند فلان شخید یعنی از خویش فرو خزید
و بلغزید (л. 38а)

نیوشیدن سخن در گوش کردن یعنی شنیدن کو بنیوش یعنی
بشنو و شناییدن و بکسر نون نیز گویند (л. 39а)

Бахш IУ (лл. 39б–43б). Называется (так же как и в индийской рукописи) "О словах тазийских, то есть арабских". Содержит двадцать восемь гӯне. Словарь дает пояснения к арабским словам, которые находили употребление в персидском языке. Это в основном слова сельскохозяйственного обихода, географические наименования и названия небесных тел, термины из области мер веса и объемов, некоторые бытовые реалии, военная терминология.

ترجمان بیان کننده زبانی بزبانی دیگر (л. 40а)

تخمین گمان (л. 40а)

منشور فرمان بادشاه (л. 42б)

نسیم باد نرم و خوش که از آخر شب تا طلوع
آفتاب بزد (л. 43а)

عراق ولایتی معروف و آن ایران زمین است و عراق
العرب که از آن سوی دجله است یعنی دجله بغداد
و عراق عجم که از این سوی است یعنی شیراز (л. 41б)

Баҳш У (лл. 43б–50а). Называется "О словах разных: арабских, набатейских и дарийских". В индийской рукописи приведено то же название, но слово "набатейских" заменено на "тюркских", по-видимому ошибочно[30].

Баҳш содержит двадцать девять гӯне. В этой части автор поясняет в основном вошедшие в персидский язык арабские слова и несколько набатейских (арамейских), которые служат для обозначения разного рода реалий и предметов домашнего обихода, одежды, украшений, музыкальных инструментов. Словарь толкует некоторые этнические термины, названия болезней и лекарств, названия животных и птиц, растений, плодов, минералов, имена собственные исторических лиц и литературных персонажей, географические наименования, термины военного снаряжения.

(л. 43б) اصطخر نام شهریست در بلاد پارس

ملون در روم بافند و این دیباء منقش است که

(л.43б) هر زمان رنگی دیگر نماید

ترقین خطی که محران میان دو خط دراز میکشند

(л.44б) و این بزبان نبطی است

(л.46б) صنبر دوم روز ایام عجوز

(л.49б) وامق نام مردی عاشق عذرا

(л.45а) جمازه شتر با قوت که بر آن قاصدی کنند

(л.49а) نطرون بوره سرخست بعضی گویند نمك دریاست

Баҳш У1 (лл. 50а–51а). Называется "О словах румийских". То же название в индийской рукописи. Содержит шестнадцать гӯне. Баҳш представляет

30. در سخنان آمیخته از تازی و ترکی و عجمی

(там же, стр. 86)

собой краткий словарик греческих, латинских и сирийских слов. Здесь приведены титулатура церковной иерархии, имена ученых и крупных деятелей христианской церкви, упоминания известных храмов и монастырей, предметы христианского культа, названия месяцев сирийского календаря, а также названия растений, животных и птиц, некоторых реалий и понятий, имеющих отношение к древней Греции и Византии.

Некоторые примеры:

(л. 50а) اسطقسات ارکان یعنی طبایع اربعه

(л. 50а) افلاطون نام حکیمی یونانی

(л. 50а) جاثلیق عالم و عابد ترسایان

(л. 50а) سکوبا نام مردی از رومیان که دیر او معروفست

(л. 50б) شباط ماه رومیان و آن آخرین ماه زمستانست

Баҳш VII (лл. 51а–53б). Называется "О словах тюркских". То же название в индийской рукописи. Содержит семнадцать гӯне. Словарь толкует круг элементарной тюркской лексики – слова староузбекского языка. Это в основном термины родства, числительные, названия предметов домашнего обихода, названия животных и птиц, отдельные глаголы. Как можно заметить, это слова преимущественно не литературного употребления, а живой, разговорной речи.

(л. 51а) اتا پدر

(л. 51а) انا مادر

(л. 51а) آغا برادر بزرگ

(л. 51б) اینی برادر کهتر

(л. 52а) تورت چهار

(л. 53а) قرق چهل

(л. 53а) یتمش هفتاد

(л. 52а) توز نمك

(л. 51б) بشماق كفش

(л. 52а) تاغ كوه

(л. 52а) تل زبان

(л. 51б) التونجى زرگر

(л. 52а) بورى گرگ

(л. 52б) ستمق فروختن

(л. 53а) كلدى آمد

Последние листы словаря (лл. 53б–54а) занимает небольшое приложение, носящее название "О некоторых персидских словах, имеющих метафорическое значение". То же название в индийской рукописи. В этом приложении автор раскрывает значение некоторых персидских слов и словосочетаний, имеющих иносказательный смысл. Толкуемые идиомы расположены в алфавитном порядке соответственно первой букве.

Некоторые примеры толкования:

(л. 54а) ساده دل نادان و كم دان

(л. 54а) يك چشم ظاهربين و كم بين و منافق

(л. 54а) سيماب شدن ناپديد شدن و دريدن است

6. Подтвердительные стихотворные цитаты

Ранние персидские фарханги составлялись преимущественно как словари редких и трудных слов, встречающихся в поэтическом тексте. Словари создавались как пособия для чтения персидских стихов, являясь по существу словарями редких, рекомендуемых рифм,

словари могли служить поэтам своего рода учебником для овладения поэтическим мастерством.

Небезынтересно отметить, что ранние персидские толковые словари составлялись в основном поэтами. Известно, что крупнейшие поэты Рӯдакӣ, Фарруҳӣ, Ҡатрӑн были авторами толковых словарей, не сохранившихся, к сожалению, до нашего времени. Среди известных нам лексикографов, трудами которых мы располагаем, также можно назвать много поэтов: это Асадӣ Ṭӯсӣ, Шамс-и Фаҳрӣ, лексикографы XУ1 в.: Маҳмӯд ибн шейҳ Зийӑ ад-Дӣн - автор большого словаря "Туҳфат ас-саʿӑдат", Ҳӑфиз Убихӣ - автор словаря "Туҳфат ал-аҳбӑб", Мӣрзӑ Ибрӑхӣм - составитель словаря "Фарханг-и Мӣрзӑ Ибрӑхӣм", Илӑхдӑд-и Файзӣ - автор словаря "Мадӑр ал-афӑзил" и др.

Введение в словарную статью подтвердительных стихотворных цитат (не прозаических!) стало прочной традицией в персидской лексикографии с самого раннего периода ее развития. Так, в первом дошедшем до нас словаре - "Луғат-и фурс" - уже много стихотворных цитат. Эта традиция почти не знает исключений для персидской лексикографии на протяжении всей ее истории.

Включение стихотворных примеров с указанием имени поэта, изредка и названия произведения придает исключительную ценность персидским лексикографическим сочинениям, особенно наиболее ранним среди них, так как именно фарханги, как показала наука, оказались в ряде случаев единственными источниками, сохранившими фрагменты из утраченных литературных произведений наиболее раннего этапа развития поэзии на новоперсидском языке. Литературоведы (П.Хорн, Е.Э.Бертельс) успешно использовали персидские фарханги при собирании и восстановлении литературного наследия, дошедшего до нашего времени лишь частично, таких крупных персоязычных поэтов, как Шахӣд Балҳӣ, Рӯдакӣ, ʿУнсурӣ, ʿАмʿақ и др.

Метод подтвердительного цитирования персидских стихов весьма важен и с точки зрения языкознания. Приведение подтвердительных цитат, документирую-

щих пример того или иного употребления слова, дает возможность проследить наиболее четко смысловые оттенки толкуемого слова в его литературном употреблении, особенно в его редком, не всегда явном, метафорическом, иносказательном значении.

Автор словаря "Зафāнгӯйā" приводит стихотворные цитаты, хотя у него их сравнительно немного. В данной рукописи, в которой отсутствует часть первого баҳша, приведены десять стихотворных цитат: в первом, втором, третьем и пятом баҳшах, т.е. в основном в частях словаря, посвященных персидской лексике.

Ниже следует перечень стихотворных цитат.

1. Баҳш 1, л. 2а. В словарной статье к слову رنده : "Ранда - весенняя трава; инструмент, которым строгают дерево. Муштранда - то же, что ранда. Бейт:

کرد گار امشب رندی ده جهان را خوش تراش
تا که از قومی که هم ایشان و هم ماتیشه‌ایم

Бейт приведен без указания имени автора[31].

2. Баҳш 1, л. 11а. В словарной статье к слову فروردین : "Фарвардӣн - название месяца, когда солнце находится в знаке Зодиака Овен. Стихи:

---

[31] М. Муʿин в примечаниях к изданию словаря "Бурхāн-и қāтиʿ", где слово "муштранда" толкуется без подтвердительной цитаты, приводит этот же бейт с указанием, что он принадлежит Анварӣ: برهان قاطع تالیف محمد حسین بن خلف تبریزی متخلص ببرهان باهتمام دکتر محمد معین، جلد ۱ – ۵، چاپ دوم، تهران، ۱۳۴۲، جلد ٤، ص ۲۰۱۱ (далее - Бурхāн-и қāтиʿ). Этот же бейт с некоторыми разночтениями приведен в словаре "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" (см. литограф. изд., Лакнау, 1293/1876, т. 1, стр. 493).

ز فروردین چو بگذشتی مه اردی بهشت آید
همان خرداد و تیر آنگه که مردادت همی آید
پس از شهریور مهر و ابان آذر و دی‌دان
چو بهمن جز اسفندارمذ ماهی بیفزاید
ز فروردین ربیعی دان تا شهریورش آنگه
ز مهرش تا باسفندار جمله از خریفش دان

Стихи приведены без указания имени автора[32].

3. Баҳш 1, л. 19а. В словарной статье к слову كشن : "Кашан – многочисленный, обильный. Бейт:

ماهم بجمع خویش یکی کشن لشکریم
یك سو پیاده و یك قدح سوار

Бейт приведен без указания имени автора[33].

4. Баҳш 1, л. 24а. В словарной статье к слову

---

[32] Эти же стихи, без последнего бейта, приведены в широко распространенном арабско-персидском стихотворном словаре XIII в. "Ниṣāб аṣ-ṣибйāн" (см.: نصاب الصبیان، تهران، ۱۳٤٥، ص ۳٦). Эти же стихи, также без последнего бейта, даны при указанном толкуемом слове в персидско-турецком словаре XVII в. "Луғат-и Шāх-нāме" ʿАбд ал-Ḳāдира Бағдāдй (см.: Abdulqadiri Bagdadensis Lexicon Sahnamianum ... ed. C. Salemann, Petropoli, 1895, стр. 7).

[33] В словаре "Бурхāн-и ḳāṭиʿ" при этой вокабуле стихов нет. Другую цитату, из Абӯ Шукӯра Балҳй, в примечаниях к этому толкуемому слову приводит М. Муʿин (см.: Бурхāн-и ḳāṭиʿ, т. III, стр. 1820).

نیمور : "Наймӯр - ҙакар-и мардум йʿанӣ кӣр. Так, Сӯзанӣ говорит[34]:

من این نیمور خود را وقف کردم
علی صبیانکـــم ایهـــا الناس

5. Баҳш 1, л. 28а. В словарной статье к слову یوز : "Йӯз - известное хищное животное, которое по-индийски называют حته . Также /значит/ прыгать и убегать. Так, некий великий говорит. Бейт[35]:

یوز از جسم اهوانه او
گر کند عاشقی بود آهو

---

[34] В "Бурхӑн-и қӑтиʿ" приведены эти стихи при том же толкуемом слове (т. 1У, стр. 2237), так же как и в другом фарханге ХУII в. - "Маджмаʿ ал-фурс" Сурӯрӣ (см. примечания М. Муʿина к "Бурхӑн-и қӑтиʿ", т. 1У, стр. 2237).

В словаре ХУ в. "Данишнӑме-йи Қадар-ҳӑн" настоящая словарная статья дана в том же виде, что в словаре "Зафӑнгӯйӑ". Можно высказать предположение, что составители этих словарей при толковании указанного слова следовали за фарханго̀м "Зафӑнгӯйӑ".

[35] В словарях "Фарханг-и Джахӑнгӣрӣ" и "Бурхӑн-и қӑтиʿ" при этом толкуемом слове подтвердительные стихи не приводятся. Цитата вводится словами چنانکه بزرگی گوید. Некоторые авторы склонны читать это как имя собственное некоего поэта Бузарги (см., например: Ш. Ҳусейнзода и Р. Ҳошим, "Донишномаи Қадархон" ва аҳамияти он дар омӯхтани мероси адабии мо ва осори Рӯдакӣ, - "Сухансарои Панҷрӯд", Сталинобод, 1958, стр. 82). В действительности, как показало сравнительное изучение ряда средневековых фарханго̀в, многие из бейтов, которые в словарях даются со ссылкой на "Бузурги", принадле-

6. Баҳш II, л. 29б. В словарной статье при слове بادفردین : "Бāдфардӣн - /так/ называют западный ветер. Поэт говорит так. Мисрā'[36]:

باد فروردینست کش خواند عرب ریح الدبوره

7. Баҳш II, л. 34а. В словарной статье к толкуемому слову شبستان : "Шабистāн - место, где проводят ночь, так же называют спальню (постель). Бейт:

من ناله کنان زغم همه شب

او خفته بناز در شبستان

Бейт приведен без указания имени автора[37].

8. Баҳш II, л. 35а. В словарной статье к слову گوشخبه : "Гӯшҳаба - это сороконожка. Поэт говорит так. Бейт[38]:

жат авторству многих известных поэтов; следовательно, в этом случае мы имеем дело с анонимной ссылкой на стихи "некоего великого /поэта/".

Равным образом и следующую стихотворную цитату, вводимую словами چنانکه قایل گوید, следует рассматривать как анонимную ссылку: "Поэт (букв.: "говорящий") говорит так". В связи с подобным методом цитирования в специальную литературу тоже вкралась неточность. В указанной выше статье Ш. Хусейнзаде и Р. Хашима - в результате ошибочного чтения - упоминается поэт под именем Кабил, которого никогда не существовало (там же, стр. 83).

[36] В "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" и "Бурхāн-и қāтиʿ" при этом толкуемом слове подтвердительных стихов нет.

[37] В "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" и "Бурхāн-и қāтиʿ" при этом толкуемом слове подтвердительных цитат нет.

[38] В "Бурхāн-и қāтиʿ" это слово толкуется без подтвердительных стихов. В "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ"

گرچه صد پا بیش دارد ای برادر گوش خر
لیك اندر گوش کس یك پا نتواند نهاد

9. Баҳш Ш, л. 36б. В словарной статье к слову افشاندن : "Афшāндан – отбрасывать, например рукав или полу. А когда хамзу сокращают, то /произносят/ фā с кесрой. Бейт:

اگر دستم دهد روزی که انصاف از تو بستانم
قضاء عهد ماضی را شبی دستی بر افشانم

Бейт приведен без указания имени автора[39].

10. Баҳш У, л. 50а. В словарной статье к слову تشرین : "Ташрīн – название месяца. Есть два ташрīна: ташрīн ал-аввал и ташрīн ал-аҳир. А собрание их месяцев вошли в стихи. Рубāʿй:

دو تشرین و دو کانون و پس آنگه
شباط و آذار و نیسان و ایار است

при толковании данного слова приводится этот же бейт; автором его назван некий Баҳшī (см. литограф. изд., т. II, стр. 231). В "Зафāнгӯйā" при цитировании этого бейта, так же как и при цитировании бейта на л. 29б (см. выше, цитата № 6), говорится: چنانك قایل کوید. Ссылка в "Фарханг-и Джахāнгīрī" при этом бейте на Баҳшī может быть понята как ссылка на автора словаря "Зафāнгӯйā", так как этот фарханг имел обиходное сокращенное название "Хафтбаҳшī".

[39] В "Фарханг-и Джахāнгīрī" этого слова нет, так же как и в "Бурхāн-и ḳāṭiʿ".

حزیران و تموز و آب و ایلول
نکهدارش که از من یادگار است

Рубаʿӣ приводится без указания имени автора[40].

Характеризуя индийскую рукопись словаря "Зафӑнгӯйӑ", Сайид Хасан уделяет некоторое внимание и цитатам – стихотворным примерам к толкуемым словам. Сайид Хасан приводит в статье девять цитат, всего в индийском списке их одиннадцать. Сравнение подтвердительных цитат ташкентского списка и индийской рукописи показывает заслуживающие внимания отличия.

Пять стихотворных цитат, обозначенных выше номерами 1, 2, 4, 6 и 7, т.е. к словам "ранда", "фарвардӣн", "наймӯр", "бӑдфардӣн" и "шабистӑн", полностью совпадают в обеих рукописях; в индийском списке они находятся на лл. 48а, 72б, 99а, 111б, 121б.

Цитата № 10 – четверостишие к вокабуле "ташрӣн" – приведена в индийской рукописи лишь частично (л. 159а), только первый бейт рубаʿӣ.

Четыре цитаты нашего списка (номера 3, 5, 8, 9) к толкуемым словам "кашан", "йӯз", "гӯшҳаба", "афшӑндан" отсутствуют среди примеров, приведенных в индийском списке.

В индийской рукописи вместе с тем приведены пять стихотворных примеров, отсутствующих в ташкентском списке.

К толкуемому слову "бӣд"[41]:

---

[40] Этот стих полностью приведен в словаре "Нисӑб ас-сибйӑн" (см. изд., стр. 26). В словарях "Фарханг-и Джахӑнгӣрӣ" и "Бурхӑн-и қӑтиʿ" цитата отсутствует.

[41] Цитата, как и следующие четыре, приведена без указания имени автора. Цитата к вокабуле "бӣд", которая вводится словами "Қӑил гӯйад", т.е. "Поэт говорит", в действительности принадлежит Рӯдакӣ (см.: "Луғат-нӑме-йи Дихҳуда", т. "пӑ" – "палӑте", Тегеран, 1328, стр. 135).

این پنج درختست که می نآرد بار
(л. 12б) بید و بده و سرو و سپندان و چنار

К толкуемому слову "ҳатанбар":

با فراخی ست ولی تنگ همی زید
(л. 36б) آنجاست که چنو هیچ ختنبر

К толкуемому слову "ҳйнавар":

بپول خینور که چو تیغ تیز
(л. 36б) که دادست هم نام و هم رستخیز

К толкуемому слову "дастгāх"[42]:

(л. 44б) زمانه بخشش و کان دستگاه و بحر نوال

К толкуемому слову "залйфан"[43]:

از لب تو مر مرا هزار امید است
(л. 51а) و از سر زلف تو مرا هزار زلیفن

7. Источники словаря "Зафāнгўйā ва джахāнпўйā"

В предисловии к словарю, насколько можно судить по тексту предисловия, опубликованному в статье Сайид Хасана, автор "Зафāнгўйā" не перечисляет использованных им источников. Однако он вводит в свое

---

42 Эта цитата, так же как и цитата к слову "бāдфардйн", в статье Сайид Хасана не приводится.

43 Толкуемое слово "залйфан" в тексте ташкентской рукописи имеется (л. 3б). Четырех предшествующих толкуемых слов, относящихся к началу бāҳша 1, в нашем списке нет.

предисловие определенные суждения, оценивающие накопленный к его времени опыт лексикографической работы. Автор "Зафāнгӯйā" отмечает недостатки распространенных в его время фарханго̀в, которые он называет обобщенно "некоторые словари" или "сочинения некоторых лексикографов".

О задачах своего словаря и связи его с существующей в его время практикой лексикографической работы он говорит следующее в разделе, озаглавленном "О /правилах/ составления и приведения в порядок /слов/":

" Так говорит раб нижайший, как прах земли, Бадр Ибрāхӣм.

Да будет бог помощником в его делах и его речах и да будет он хранителем от ошибок и заблуждений. Ибо много есть словарей языков пехлеви, дари, парси и прочих, и каждый из них изобилует ошибками оттого, что в них в большинстве случаев отсутствуют при словах знаки, обозначающие произношение. Они хаотичны и беспорядочны и не достигают должного устройства оттого, что языки даны все вместе, имена героев не пояснены и персидские и арабские авторы перемешаны; /пояснения слов/ не были отлиты в нужную форму, как сие подобает и как следует делать.

Так что многие писатели, как раньше, так и теперь, дни проводили как ночи, а ночь превращали в день, вычитывая всюду слова, но смысла их не постигая. И смотрели в словари и пытались понять. Но ищущий не достигал искомого.

И вот у одной группы людей появилось желание прочесть и понять каждое слово так, как оно есть. И все свое внимание они обратили к достижению этой цели и всей душой предались этому делу. Один к другому бегали и спрашивали друг у друга, но никто не мог открыть дверь /к пониманию/, и крики о помощи в толковании слов не приносили пользы.

Группа близких мне друзей поначалу не подозревала, что я могу быть им в этом полезен. Но /однажды/ пришли, у меня спросили, и когда получили ответ, то решили: "Помогите людям и составьте словарь! И

так его достройте, чтобы был полезен: чтобы от каждого языка была в нем часть и для слов каждого языка был бы отдельный словарь. И продумайте тщательно смысл каждого слова. Части (баҳши) и главы (гӯне) выделите, чтобы любой человек имел от этого выгоду: и сильные умом, и близкие великих, и их советники, дабы много словарь этот содержал ответов, необходимых и пространных".

Просьбу их я принял к исполнению. Взяв перо и не боясь утомления, собирал слово за словом. Я имел твердое намерение собрать воедино все словари и слова разбросанные воссоединить. И все, что есть в языках араби, парси, пехлеви, дари, йунани, тюрки и других, все это по отдельности я рассмотрел и по одному в особом месте разместил. Все, что я постиг и смог /найти/, все, что услышал и увидел, я привел в порядок; каждый словарик составил отдельно, разделив фарханг на баҳши, гӯне и бахры. И каждому слову нашел при размещении наиболее подобающее место. Стремился я к краткости, а не к пространности и к пользе, а не к развлечению.

И название этой словарной книге я положил "Зафӑн-и гӯйӑн-и джахӑнпӯйӑн" ("Говорящий язык следующих по миру").

Бог лучше знает, и да хранит он от неправильности, от заблуждения и неведения и даст силы для написания"[44].

В самом тексте словаря "Зафӑнгӯйӑ" имеются многочисленные ссылки на четыре персидских лексикографических сочинения: "Луғат-и фурс" Асадӣ Ṭӯсӣ, "Фарханг-нӑме-йи Фаҳр-и Ḳаввӑс", "Рисӑла-йи Насӣр-и Аҳмад" и "Фарханг-и Фирдаусӣ".

Приводим основные сведения об этих источниках.

"Луғат-и фурс", составленный известным поэтом Асадӣ Ṭӯсӣ во второй половине XI в., - самый ранний, как уже было сказано, из персидских толковых

---

[44] Персидский текст предисловия, опубликованный в статье Сайид Хасана (стр. 82-84), приводится в приложении к настоящему изданию.

словарей, сохранившихся до нашего времени. Словарь был использован большинством последующих персидских лексикографов. "Луғат-и фурс" имеет три полных издания, указанных выше; словарю посвящено упомянутое ранее специальное исследование В.А. Капранова, анализирующее лексический состав словаря.

В тексте "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" ссылки на "Лугат-и фурс" имеются на следующих листах: 3а, 5б, 9а, 12а, 13а, 13б, 14а, 18б, 20б, 23б, 25б, 33а.

"Фарханг-и Фаҳр-и Қаввāс" дошел до нашего времени в уникальной рукописи, хранящейся в Индии, в библиотеке Азиатского общества в Калькутте[45]. Словарь составлен в 701/1301 г. в Индии известным поэтом и литератором Маулāнā Фаҳр ад-Дӣном Мубāрак Ғазнавӣ Қаввāсом, по прозванию Камангар. Это старейший после "Луғат-и фурс" толковый словарь из числа дошедших до нашего времени персидских фарханго в. "Фарханг-и Фаҳр-и Қаввāс", иначе называемый "Панджбаҳшӣ" ("Пятичастный"), разделен на пять больших частей (б а ҳ ш е й), выделенных по тематическому принципу: б а ҳ ш I включает лексику, связанную с небесной сферой; б а ҳ ш II поясняет понятия, имеющие отношение к земле; б а ҳ ш III посвящен флоре; б а ҳ ш IУ - фауне; б а ҳ ш У - человеку. Части (б а ҳ ш и) делятся на главы (г ӯ н е) также по тематическому принципу, равно как и б а х р ы (разделы).

В словаре содержатся многочисленные цитаты из ранних персоязычных поэтов: Рӯдакӣ, Дақӣқӣ, Асадӣ Тӯсӣ, Фирдаусӣ, ʿУнсурӣ, Фарруҳӣ, Сӯзанӣ, Низāмӣ, Ҳāқāнӣ и др.[46].

---

[45] Основные сведения в научной литературе об этом словаре содержатся в каталоге: W. I v a n o w, Concise descriptive catalogue of the Persian manuscripts in the Curzon Collection, Asiatic Society of Bengal, Calcutta, 1926, № 516, и в статье Назира Ахмада "Фарханг-и Фаҳр-и Қаввāс".

[46] Индийский филолог Назир Ахмад готовит в настоящее время издание этого словаря по единственной рукописи.

В тексте "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" ссылки на "Фарханг-и Фаḫр-и Ḳаввāс" даны на следующих листах: 2а, 5а, 6б, 7а, 8а, 9а, 10б, 13а, 14а, 14б, 15а, 16а, 16б, 19а, 22а, 24б, 25б, 27а, 32б, 34а, 45а, 45б, 48а. Иногда в ссылках приводится второе, обиходное название "Фарханг-и Фаḫр-и Ḳаввāс" - "Фарханг-нāме".

Третий источник "Зафāнгӯйā" - "Рисāла-йи Наṣӣр-и Аḥмад", как его называет автор "Зафāнгӯйā", - до нашего времени не дошел. Он известен только по упоминаниям в более поздних фарханга̄х, например: "Адāт ал-фузалā" (XУ в.), "Кашф ал-луғāт" (XУ1 в.), "Маджма' ал-фурс" Сурӯрӣ (конец XУ1 в.), "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" (XУ11 в.).

"Рисāла-йи Наṣӣр-и Аḥмад" был составлен не позже 822/1419 г. (т.е. года составления "Адāт ал-фузалā"). Автор его - Наṣӣр Ḳāзӣ ад-Дӣн Гунбазӣ. Словарь этот зафиксирован в известном библиографическом труде XУ1 в. Ḥāджжӣ Ḫалфы под названием "Рисāлат ан-Наṣӣрийа фӣ луғат ал-фурс"[47].

Более полными сведениями об этом раннем лексикографическом труде наука в настоящее время не располагает.

Ссылка на "Рисāла-йи Наṣӣр-и Аḥмад" в тексте "Зафāнгӯйā" приведена на л. 23а. Словарь "Рисāла-йи Наṣӣр", утраченный для науки, был использован и другими, более поздними лексикографами, возможно, не в оригинале, а через посредство "Зафāнгӯйā", как об этом свидетельствует совпадение цитируемого материала.

Четвертая ссылка на источник дана, как правило, в форме "дар Фирдаусӣ" (см. на лл. 3а, 3б, 4б, 10б, 12б, 13а, 13б, 17а, 18б, 19а, 21б, 30а, 33а, 34б, 36а). Характер этих ссылок (сравним здесь же, на лл. 5б, 9а, 12а, 13а, 13б, 14а, 20б и др., ссылки на словарь "Луғат-и фурс" в той же форме: "дар Асадӣ аст")

---

[47] Haji Khalfa, Lexicon bibliographicum et encyclopaedicum. Edidit G. Flügel, t. III, стр. 450, № 6394; см. также: Bericht, стр.512, № 11.

дает основание полагать, что автор "Зафангўйа" цитирует материалы какого-то словаря, дающего толкование тех или иных слов.

Сайид Хасан в статье, посвященной индийской рукописи "Зафангўйа", называет этот источник без каких-либо оговорок "Фарханг-и Фирдаусй"[48].

В научной литературе не встречается упоминаний о лексикографическом сочинении под таким названием - "Фарханг-и Фирдаусй". Словарь под таким названием не упоминается ни в хронологическом указателе персидских фарханго, составленном К.Г.Залеманом[49], ни в предисловии Са'йда Нафиси к изданию словаря "Бурхан-и қати' ", содержащем большой список персидских толковых словарей[50].

Вместе с тем известно, что к "Шах-наме" Фирдаусй составлялись специальные толковые словари уже с самых ранних периодов персидской лексикографии. О существовании некоторых из этих ранних словарей, не дошедших до нашего времени, нам известно только по упоминаниям в различных фарханга. Так, известен такой ранний словарь к "Шах-наме", как "Фава'ид-и Бурхани ва Фирдаусй", составленный до 822/1419 г. (упомянут в числе источников "Адат ал-фузала")[51]. Среди более поздних можно упомянуть "Луғат-и Шах-наме" некоего Мухаммада Тусй 'Алави, составленный около 950/1543-44 г.[52].

В списке персидских фарханго, опубликованном Са'идом Нафиси, приводятся без указания даты составления и имени авторов названия нескольких словарей к "Шах-наме"[53].

---

[48] Сайид Хасан, Старейший персидский словарь, стр. 86.

[49] Bericht, стр. 505-590.

[50] Бурхан-и қати', т. 1, стр. 71-77.

[51] См. о нем: Bericht, стр. 512, № 12.

[52] См. о нем: там же, стр. 524, № 52.

[53] См. Бурхан-и қати', т. 1, стр. 73-75.

Следует отметить и тот факт, что в некоторых старых манускриптах поэмы Фирдаусй встречаются небольшие, на несколько листов, глоссарии, толкующие устаревшую лексику "Шāх-нāме"[54].

8. Использование словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" в трудах последующих лексикографов

Фарханг "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" был, по-видимому, одним из наиболее авторитетных лексикографических сочинений, содержащих ценный словарный материал, удобным в пользовании благодаря своему четкому построению. Признанная его авторитетность подтверждается тем фактом, что "Зафāнгӯйā" был многократно использован последующими лексикографами в качестве одного из основных источников.

Первым по времени словарем, использовавшим "Зафāнгӯйā", был персидский толковый словарь "Баҳр ал-фазāил", составленный в 837/1433-34 г.[55] Муҳаммадом ибн Қаввāсом Балҳй. Перу последнего принадлежит также законченный много ранее, в 795/1392-93 г., литературный комментарий (шарҳ) на поэму Низāмй "Маҳзан ал-асрāр". Словарь "Баҳр ал-фазāил" дошел до нашего времени в нескольких списках[56], до настоящего времени не издан.

---

[54] См., например, рукописи Института востоковедения АН СССР С 51 и С 2373; о них: С.И.Баевский, Описание персидских и таджикских рукописей Института народов Азии, вып. 4, М., 1962, №№ 38 и 39 (далее - Баевский, IУ), также рукопись Британского музея, датированную 1438 г. - см. Ch.Rieu, Catalogue of the Persian manuscripts in the British Museum, II, London, 1881, стр. 534, Or. 1403 (лл. 7a-10a).

[55] О дате составления этого словаря см.: Назир Ахмад, Фарханг-и Фаҳр-и Қаввāс, стр. 3, 17; Nazir Ahmad, The Dastur ul afazil, стр. 30.

[56] О рукописях этого словаря см.: E.Blochet, Cata-

Затем "Зафāнгӯйā" был привлечен в качестве источника Ибрāхӣмом Қавāм ад-Дӣном Фāруқӣ при составлении словаря "Фарханг-и Ибрāхӣмӣ"; написание последнего датируется 878/1473-74 г. Этот словарь, составленный в Индии, толкует широкий круг общей лексики, выбранной в основном из произведений ранних персидских поэтов. Тюркские (староузбекские) слова выделены в словаре особо и размещены в конце каждого из разделов (фаṣл); можно предположить, что это выделение тюркской лексики было проведено автором по примеру "Зафāнгӯйā".

"Фарханг-и Ибрāхӣмӣ" дошел до нашего времени в многочисленных рукописях[57]; не издан.

Следующим по времени словарем, для которого "Зафāнгӯйā" послужил одним из основных источников, был большой фарханг "Туҳфат ас-сa'āдат" Искандарӣ. Словарь составлен в 916/1510-11 г. в Индии Мауланā Маҳмӯдом ибн шейх Зийā ад-Дӣн Муҳаммадом.

"Туҳфат ас-сa'āдат" толкует пространный круг персидской лексики, главным образом в ее употреблении в поэзии; частично представлены в нем арабские и тюркские слова.

Влияние "Зафāнгӯйā" можно проследить в проведенном последовательно разделении толкуемых слов на отдельные слова (муфрадāт) и термины и сложные слова (иṣтилāҳāт ва мураккабāт). Рукописи "Туҳфат ас-сa'āдат", не имеющего издания, весьма редки[58].

---

logue des manuscrits persans de la Bibliothèque Nationale, t. II, Paris, 1912, № 960; Каталог арабских, тюркских и персидских рукописей Института рукописей им. К.С.Кекелидзе (коллекция К). Составители: Ц.А. Абуладзе, Р.В. Гварамия, М.Г. Мамацашвили, Тбилиси. 1969, стр. 107.

57 О рукописях этого словаря см.: Баевский, 1У, №№ 3-5.

58 О рукописях этого словаря см.: там же, № 6; также: С.И. Баевский, Редкая рукопись персидского

Близким по времени к предыдущему словарю был словарь "Му'аййид ал-фузалā", законченный в 925/1519 г. в Индии шейхом Мухаммадом ибн Лāд ибн ʿАбд ал-Ваххāб ад-Дихлавй.

Составитель "Му'аййид ал-фузалā" включил в текст своего сочинения в большей степени по сравнению с другими фарханга̄ми многочисленные ссылки и цитаты из "Зафāнгӯйā". Можно проследить определенную общность между "Зафāнгӯйā" и "Му'аййид ал-фузалā" в характере подачи толкуемой лексики. В обоих словарях персидская, арабская и тюркская лексика дана раздельно, в трех специальных подразделах. Нередко, как и "Зафāнгӯйā", "Му'аййид ал-фузалā" приводит индийские эквиваленты для толкуемых слов. Определенное внимание, как и автор "Зафāнгӯйā", составитель "Му'аййид ал-фузалā" уделяет метафорическому употреблению слов и толкованию идиом.

Рукописи словаря "Му'аййид ал-фузалā" зафиксированы в ряде хранилищ мира; имеется литографированное издание 1899 г.[59].

Персидский поэт и лексикограф Мухаммад Қāсим Сурӯрй Кāшāнй при составлении известного словаря "Маджмаʿ ал-фурс" (первая редакция закончена в Исфахане в 1008/1599-1600 г., вторая - в Индии в 1028/1619 г.) привлек "Зафāнгӯйā" в качестве одного из шестнадцати источников. Словарь Сурӯрй толкует широкий круг персидской лексики, в основном в ее литературном употреблении, в том числе слова мало распространенные в его время и архаичные. Можно проследить некоторые общие черты в словаре Сурӯрй и в "Зафāнгӯйā", как-то: расположение лексического материала по первой букве толкуемого слова; указание на произношение отдельных слов, особенно диа-

---

толкового словаря "Тухфат ас-саадат", - "Краткие сообщения Института народов Азии", № 67. Иранская филология, М., 1963, стр. 160-162.

[59] Му'аййид ал-фузалā, Канпур, 1899. О рукописях словаря см.: Баевский, 1У, №№ 7-9.

лектных; выделение в качестве приложения списка метафорических выражений с их толкованием.

Словарь Сурӯрӣ был, по-видимому, широко распространен, дошел до нашего времени в многочисленных списках, имеет издание[60].

Один из самых известных средневековых персидских толковых словарей "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ", законченный в Индии при дворе Великих Моголов в 1017/1608-09 г., в основу которого автор - Фахр ад-Дӣн Ḥасан Шӣрāзӣ-положил, по его словам, сорок четыре источника, содержит ряд прямых заимствований из "Зафāнгӯйā". Приложение к словарю отдельного списка метафорических выражений, выделение (хотя и малочисленное в словаре "Джахāнгӣрӣ") иноязычных заимствований - тюркских, греческих, описательное обозначение произношения вокабул - все эти черты структурного построения словаря и характер подачи лексического материала сближают "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" со словарем "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā".

Популярный в средние века, "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" сохранился в значительном количестве списков, имеющихся во многих рукописных хранилищах мира, однако издан только литографским способом[61].

---

[60] Тегеранское издание: مجمع الفرس تأليف محمد قاسم سروری کاشانی بتصحیح دبیر سیاقی، تهران، ۱۳۳۸ - ۱۳٤۱

О некоторых рукописях этого словаря см.: Баевский, 1У, №№ 17-23.

[61] Фарҳанг-и Джахāнгӣрӣ, Лакнау, 1293/1876. О некоторых рукописях словаря см.: Баевский, 1У, №№ 24-30. Словарь "Фарҳанг-и Джахāнгӣрӣ" послужил темой кандидатской диссертации Х. Раупова "Фарханг-и Джахонгири" как источник таджикско-персидской лексикографии" (автореф.), Душанбе, 1966; его же, Сарчашмаҳои "Фарҳанги Ҷахонгирӣ", - "Известия Академии наук ТаджССР", отд. обществ. наук, 1966, № 4, стр. 73-85; 1967, № 4, стр. 31-37; см. также: Б. Кулиев, Значение "Фарханг-е Джахангири" в изучении

Персидский фарханг первой половины XVII в. "Фарā'ид ал-фавā'ид", известный нам по единственной рукописи собрания Института востоковедения АН СССР[62], также называет "Зафāнгӯйā" своим источником. В тексте "Фарā'ид ал-фавā'ид" имеются многочисленные ссылки на "Зафāнгӯйā" с приведением цитат из последнего. Можно предположить, что именно под прямым влиянием "Зафāнгӯйā" автор "Фарā'ид ал-фавā'ид" включил в состав своего фарханга небольшую обособленную главу, посвященную персидским инфинитивам.

Материалы "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" вошли, несомненно, как убеждает текстологический анализ, в состав и наиболее авторитетного и самого полного из средневековых фарханго̄в – неоднократно изданного словаря "Бурхāн-и қāтиʿ", составленного в Индии в 1062/1652 г. Муҳаммадом Табрīзī, хотя в кратком перечне своих источников составитель "Бурхāн-и қāтиʿ" не называет "Зафāнгӯйā".

Последнее критическое издание словаря подготовлено проф. М. Муʿином; издание включает большое предисловие с разносторонней характеристикой фарханга[63].

Использование лексикографами "Зафāнгӯйā" в качестве источника можно проследить вплоть до конца XVII в. Так, например, большой персидско-турецкий словарь "Фарханг-и Шуʿӯрī", составленный в 1075/1665 г. в Турции Ҳасаном Шуʿӯрī, упоминает "Фар-

---

персидско-таджикской литературы, – "Вопросы иранской филологии", Баку, 1966, стр. 267-278.

[62] См.: Баевский, 1У, № 33.

[63] Бурхāн-и қāтиʿ, Тегеран, 1963. Предисловие к изданию включает статьи: Али Аскар Хикмат, "Бурхāн-и қāтиʿ"; М. Муʿин, Языки и диалекты в "Бурхāн-и қāтиʿ"; его же, Рукописи и печатные издания "Бурхāн-и қāтиʿ"; его же, Настоящее издание, т. 1, стр. 78-158.

ханг-и Зафāнгӯйā" в ряду других ранних персидских фарханго́в, использованных в работе[64].

9. Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" как этап в истории персидской лексикографии

Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" составил в свое время, как показывает его исследование, определенный этап в развитии персидской лексикографии.

Широкий охват лексики с учетом иноязычных заимствований и соответственное деление словаря на части представляют значительный интерес и дают основание рассматривать фарханг как один из первых в истории персидской лексикографии опытов классификации словарной лексики с выделением в обособленные словарики как персидской, так и арабской, тюркской, греческой лексики, имевшей употребление в персидском языке. Примечательно, что и собственно персидская лексика подвергается автором своеобразной классификации по трем разделам. По словообразовательному признаку выделены разделы однокорневых (баҳш I) персидских слов и слов двукорневых (баҳш II); в особую часть (баҳш III) выделены персидские инфинитивы.

Следует отметить, что в трудах предшествующих лексикографов глаголы присутствовали, как правило, в личной форме (например, мӣкунад, мӣравад и т.п.); инфинитивы встречались крайне редко, и нигде не было попытки выделить инфинитивы особо, в специальном разделе, так же как это, впрочем, не практиковалось и в словарях более позднего времени. Инфинитивы в "Зафāнгӯйā", преимущественно старые, даны обычно в двух-трех формах, основной и производных, часто с пометой составителя, выделяющей основную форму (см. выше, стр. 14).

Несомненный интерес представляет и Приложение к словарю, в котором автор собрал персидские выра-

---

[64] فرهنگ شعوری، استنبول، ۱۱۵۵

жения и словосочетания, имеющие иносказательный, переносный смысл. Выделение фразеологических элементов персидского языка в особый раздел не имело места, как можно судить по дошедшим до нас памятникам, в трудах предшествующих лексикографов, но получило развитие в персидской лексикографии более позднего времени.

Баҳш 1У и частично У автор отводит толкованию арабской лексики, нашедшей употребление в персидском языке. Арабские слова в некотором, обычно незначительном, объеме присутствовали и в более ранних персидских фарханга̀х, но только в общем перечне вокабул, без какого-либо выделения.

Как новое для своего времени явление в истории персидской лексикографии можно рассматривать и введение в состав персидского фарханга обособленного словарика "румийской" лексики. Включение отдельных греческих слов имело, правда, место уже в словаре Х1 в. "Луғат-и фурс", но автор "Зафа̄нгӯйа̄" значительно расширил круг этой лексики и создал своего рода первый "румийско"-персидский словарь.

Культурные связи Ирана и Греции существовали, как известно, с древнейших времен; еще в эпоху Ахеменидов греческая культура, искусство, язык проникали на Восток. Значительная часть лексических заимствований, пришедших в персидский язык с Запада - из греческого, латинского и др., вошла в персидский язык - после арабского завоевания - через посредство арабского языка и часто в арабизованной форме. Заимствования же из сирийского и арамейского языков проникали в основном непосредственно.

Подразумевая под Румом Византийскую империю, автор словаря "Зафа̄нгӯйа̄" под названием "румийские" объединяет, как показывает текст баҳша У1, слова, вошедшие в раннюю персидскую литературу с Запада. Интересен сам отбор лексики, введенной составителем в словарь, как показатель определенного круга терминов и реалий христианства, которые находили наибольшее употребление в персидской литературе - как в прозе, так и в поэзии. Можно предположить, что в значительной части материалом для

этого словаря послужили автору произведения известного поэта Ха̄ка̄нӣ (514/1120 - 595/1198-99), в которых часто встречаются мотивы и термины христианства.

В более ранних памятниках персидской лексикографии многие из этих слов не нашли отражения.

Словарь "Зафа̄нгӯйа̄" - в своем бӑше УII - является, по-видимому, первым опытом толкования в составе персидского фарханга тюркской лексики. В персидских фарханга̄х предшествующего периода мы не можем отметить случаев включения тюркских слов для толкования наряду с персидскими. В трудах последующих лексикографов между тем мы обычно наблюдаем включение тюркской лексики в словарный состав персидских фарханго̄в. Акад. В.В. Бартольд отмечал, что "уже в XIII веке мы встречаемся с понятиями о трех литературных языках мусульманского мира"[65], имея в виду арабский, персидский и тюркские языки.

Органическое взаимодействие этих трех языков можно проследить на примере почти любого персидского фарханга начиная с ХУ в., в котором наряду с персидскими словами толковалось большое количество арабских, а также тюркских слов. Исторически тесно переплелись к этому времени и хорошо развитые лексикографические традиции этих трех языков.

Включить тюркскую лексику в свой словарь, отведя ей один из семи бӑшей, по-видимому, побудили автора "Зафа̄нгӯйа̄ ва̄ джаха̄нпӯйа̄" заметно оживившиеся контакты с соседствующей тюркоязычной средой, особенно ощутимые в областях Северной и Центральной Индии, к которым мы относим место составления настоящего фарханга.

Эта часть словаря "Зафа̄нгӯйа̄", названная автором "Дар сухӑна̄н-и туркӣ", особенно интересна, так как может быть рассмотрена как самый ранний опыт создания тюркско-персидского словаря. Если мы можем

---

[65] В.В. Бартольд, /Рец. на:/ Христианский Восток. СПб., 1912, - Сочинения, т. У1, М., 1966, стр. 384.

говорить о хорошо развитой к XIУ в. традиции составления арабско-персидских словарей, традиции, ведущей свое начало от XI в. (например, известный словарь Заузанӣ "Маṣа̄дир", также "Ас-са̄мӣ фӣ-л-аса̄мӣ" и др.)[66], то практику составления тюркско-персидских словарей можно проследить лишь с ХУ-ХУI вв., когда отмечено появление ряда словарей к произведениям ʿАлӣшӣра Нава̄'ӣ, написанных на староузбекском языке (например, один из самых ранних из них - "Бада̄'и' ал-луғат", составленный в ХУ в.)[67].

Следует отметить, что составитель "Зафа̄нгӯйа̄" достаточно часто приводит индийские эквиваленты для тех или иных толкуемых слов с пометой "на языке хиндувӣ"; по-видимому, это лексика языка урду. Например:

(л. 21б) موزه میوه معروف بتازی طلح و بهندوی کیله

نیلوفر گیاهیست در آب و آفتاب پرست نیز

(л.24а) گویند بهندوی کنول

(л.46а) شبّ زاك سپید که بهندوی پهتکری گویند

В общей сложности "Зафа̄нгӯйа̄" включает более сотни индийских слов (в индийской рукописи, по подсчетам Сайид Хасана, 133 слова[68]). Эти индийские слова могут представить интерес для индолога и заслуживают специального анализа.

Словарь "Зафа̄нгӯйа̄ ва джаха̄нпӯйа̄", таким образом, предстает перед нами еще в одном важном для персидской лексикографии качестве - как первый опыт

---

[66] См.: ع. منزوی، فرهنگنامه های عربی بفارسی، تهران، ۱۳۳۷ и Баевский, У.

[67] "Бада̄'и' ал-луғат". Словарь Та̄лиʿ Ӣма̄нӣ Гератского к сочинениям Алишера Навои. Издание А.К. Боровкова, М., 1961.

[68] Сайид Хасан, Старейший персидский словарь, стр. 90 и 95.

составления многоязычного словаря. Тип многоязычного словаря не получил, как известно, большого развития в персидской лексикографической традиции. Последующие лексикографы включали в состав персидских фарханго̀в большое количество арабской, а также тюркскую лексику, но давали ее, как правило, в общем перечне толкуемых слов, примешивали к лексике персидской, вводя буквенное обозначение: возле арабских слов ставилась буквенная помета ʿайн (ʿарабӣ), возле тюркских – тā (тюркӣ), возле персидских (не всегда) – фā (фāрсӣ). Немногие авторы персидских словарей давали, впрочем, тюркскую, а иногда и арабскую лексику обособленно, в конце глав или разделов, как это можно видеть на примерах упомянутых выше фарханго̀в "Фарханг-и Ибрāхӣмӣ" и "Му'аййид ал-фузалā".

Те данные, которыми мы располагаем в настоящее время, позволяют сделать вывод, что "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" был первым в истории персидской лексикографии толковым словарем, который отступил от сложившейся традиции расположения вокабул по последней букве и взял за основу первую букву толкуемых слов в расположении лексического материала. В дальнейшем этот структурный принцип как более удобный в пользовании получил широкое распространение в персидской лексикографии. Такие известные и крупные средневековые словари, как "Фарханг-и Ибрāхӣмӣ", "Туḥфат ас-саʿādат", "Му'аййид ал-фузалā", "Туḥфат ал-аḥбāб", "Мадāр ал-афāзил", "Маджмаʿ ал-фурс" и другие, построены по первой букве вокабул.

Широкий охват лексики по языкам, выделение иноязычной лексики – арабской, тюркской, "румийской" – в отдельные словарики для удобства пользования и расположение вокабул по первой букве, включение наряду с лексикой литературного языка слов разговорного и делового языка – все это позволяет говорить, что автор "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" принципиально отступает от прежних ограниченных целей – служить пособием при чтении персидской поэзии, которые ставили перед собой ранние персидские фарханги,

являвшиеся по преимуществу словарями рифм. Автор "Зафāнгӯйā" ставит перед собой другие, более широкие задачи - приспособить свой словарь, в частности, и для непосредственного общения с иноязычными соседями.

В связи с этим, как можно предположить, он вводит в персидский фарханг новшество - дает описательное обозначение произношения некоторых толкуемых слов, иногда отмечая даже их варианты. Например:

(л. 37б) خسیدن بفتح و کسر خا خائیدن

(л. 44б) بلس بضم با و لام عدس

(л.47а) طرخون بفتح را درختی است

قنقس بضم قاف و نون و بعضی بقاف و واو قنقوس

(л. 48а) گویند وبلغتی قنقس است بفتح قاف جانوری است

(л. 45б) ذب بفتح ذال نگاهداشت

Словарю "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" присуща также не имевшая ранее места характеристика некоторых гласных, входящих в состав толкуемых слов, по их происхождению и, следовательно, произношению. Автор отмечает "мааруфные" и "маджхульные" гласные, давая им свое название: соответственно "вāв-и ʿарабӣ" и "йā-йи ʿарабӣ", "вāв-и фāрсӣ" и "йā-йи фāрсӣ".

В словаре "Зафāнгӯйā" более широко, чем в предшествующих фарханга, отражена диалектальная лексика. В тексте словаря упоминается диалектальная лексика Бухары, Шираза, Нишапура, Ферганы, Мавераннахра, Гиляна, Азербайджана. Иногда автор приводит эти диалектальные слова в качестве вокабул, но в большей части случаев упоминает их в тексте толкования как эквиваленты. Некоторые примеры:

فغ دوست و معشوق و بت تراشیده و فردوسی بت رنگین
را فغ گوید و بزبان فرغانه صنم و بت باشد (л. 10б)

فرخشه نانهای که از نشاسته بجهت لوزینه بر سنگ
میپزند و آنرا بزبان ماوراء النهر قطایف
گویند (л. 11б)

کاك بلغت ماوراءالنهر مرد و قوص و مردم چشم (л.14б)

هیطال حوض بزرگ و بزبان بخارا مردی بانیرو (л.49б)

کیبا بزبان شیرازیان عصیب را گویند (л. 12б)

کلو بزرگ بزبان شیرازی (л. 19а)

کیا دهقان و خرما را گویند و بزبان دیلمیان
پهلوان (л.17б)

x

x x

Лексикография составляла одну из важных областей богатой письменной персоязычной культуры средневековья. Ранняя персидская лексикографическая традиция, которая прослеживается дошедшими до нас памятниками начиная с XI в., уходит своими корнями в еще более отдаленные времена.

Фарханги играли большую роль в культурной жизни персоязычных народов. Значительное число лексикографических сочинений, создаваемых из века в век, само по себе свидетельствует о большом спросе и широкой распространенности этого рода научной литературы. Наука располагает сведениями, что персидских средневековых фарханго́в было более двухсот. Так, аннотированный хронологический список толковых персидских словарей, как дошедших до нашего времени, так и известных только по упоминаниям, который акад. К.Г.Залеман составил в 1887 г., насчитывал свыше 160 названий. Список фарханго́в, опубликованный Са'идом Нафиси в 1951 г., упоминал уже 202 сочинения; сейчас это число может быть увеличено.

Сам факт, что до нашего времени дошло сравнительно большое количество рукописей персидских фарханго̄в, говорит о большом спросе на этого рода рукописные книги и их широком бытовании. В крупных рукописных хранилищах мира мы обычно можем видеть целые коллекции персидских фарханго̄в.

Сравнительное изучение персидских фарханго̄в XI–XIУ вв. ("Луғат-и фурс", "Фарханг-и Фаҳр-и Қаввāс", "Сиҳāх ал-фурс", "Ми'йāр-и Джамāлӣ", "Дастӯр ал-афāзил") позволяет выявить некоторые общие черты, характеризующие ранний этап персидской лексикографии. Ранние фарханги, которые принято квалифицировать как толковые словари, в действительности представляли собой особый жанр научной литературы, сложно сочетавшей и другие аспекты: лингвистический, литературоведческий, энциклопедический.

Показательно, что для такого рода трудов был применен термин фарханг, изначальное значение которого: образованность, разум, знание, наука, просвещенность, школа. Этот старый термин применялся, как известно, не только для словарей новоперсидского языка. Этим же словом, в форме фраханг, названы и такие лексикографические сочинения, как авестийско-среднеперсидский глоссарий "Фраханг-и Оим"[69] и среднеперсидский словарь идеограмм "Фраханг-и пахлавик"[70].

Ранние персидские фарханги представляли собой не только пособия для чтения поэтических текстов, но и своего рода учебники литературного мастерства. Они совмещали в себе словари трудных рифм, словари синонимов, пособия для построения метафор. Они служили и своего рода справочниками: словарями-ономастиконами (именниками), энциклопедическими пособиями.

---

[69] H. Reichelt, Der Frahang i oīm, - "Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes", Wien, 1900, Bd XIV, 3; 1901, Bd XV.

[70] Das Frahang i pahlavīk in zeichengemässer Anordnung, hrsg. von Heinrich F.J. Junker, Leipzig, 1955.

Ранние фарханги играли, несомненно, значительную роль в сложении и обогащении литературного языка. Они закрепляли правильную терминологию и орфографию, фиксировали новое метафорическое словоупотребление в литературе и тем самым способствовали совершенствованию полисемантических и фразеологических возможностей персидского языка.

Фарханги были своеобразными учебниками образованности в средние века. Лексикография входила в качестве одной из обязательных дисциплин в комплекс наук, обозначаемый термином "ʿулӯм-и адабӣ", который был необходим для образованного человека, в частности для поэта.

Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā", подобно предшествующим ему персидским фархангам, также сложно сочетает в себе разнообразные аспекты учебника средневековой образованности, однако в нем, несомненно, значительно большее внимание уделено уже языковедческому, лексикологическому аспекту словарной работы.

Все это дает возможность говорить о том, что "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" составил в свое время новый этап в развитии словарной традиции, завершив в известной мере начальный период персидской лексикографии.

Фототипическая публикация текста словаря дополнена списком слов, толкуемых в словаре, предисловием автора словаря, текстовой расшифровкой двух баҳшей, выделение которых в особые части представляет собой новое явление в ранней персидской лексикографии: баҳша III – Персидские инфинитивы и баҳша VII – Тюркские слова. Текст баҳша VI – "Румийские" слова (факсимиле, текстовая расшифровка, перевод) – опубликован в отдельной статье[71].

---

[71] С.И. Баевский, "Румийские" слова в персидском толковом словаре "Зафангуйа", – "Палестинский сборник", вып. 21 (84). Ближний Восток и Иран, Л., 1970, стр. 91–99.

Приведен также текст авторского приложения к словарю "Зафāнгӯйā" – "О некоторых персидских словах, которые имеют иносказательное значение".

Кроме того, по индийской рукописи дан список толкуемых слов баҳша 1, восполняющих лакуны ташкентского манускрипта.

С.И. Баевский

СПИСОК ТОЛКУЕМЫХ СЛОВ

Баҳш 1

ПЕРСИДСКИЕ СЛОВА

(односоставные)

л.1а	دیرند	دمساز
دارات	دود	دژ
دخت	دماوند	л.1б
دوست	داور	دریواس
درست	دادار	داس
دشت	دسمر	دیس
دست	دادر	درخش
داج	دستور	درفش
درج	دستیار	دروش
درج	دبیر	داش
دوخ	دیر	دزوش
درواخ	دنبر	دحش
دوزخ	دختندر	دوش
دند	دز	درویش
داناد	دهاز	داغ

دغ	رام	رده
دریغ	رام	رنده
درخ	روان	л.2б
دسوك	ریمن	روده
دروك	رزین	رشاشه
دك	رخپین	روه
دیلمك	ریون	رخنه
دشك	روین	رخساره
دژك	رخشان	رودابه
دوك	رهبان	رزمه
دیوك	راسن	روی
دیگ	رشن	روسپی
دشنگ	ران	رهی
درنگ	رومه	رکوی
داهل	ریکاسه	روشنی
دنکل	ریوخه	رسی
دغل	رمیده	زیبا
л.2а	رافه	زیب
رنگ	ربده	زکاب
رحگ	رفوشه	زهاب
رسیل	رنبه	زفت

زفت
زهشت
زمخت
زردشت
زاج
زمج
زاچ
زمچ
زیچ
л.3а
زخ
زیخ
زند
زوهمند
زغند
زرنباد
زباد
زامیاد
زر
زفر
زوار

زندر
زاوار
زغار
زنبر
زاور
زریر
زر
زنجیر
زاغر
زینهار
زاستر
زار
زغیر
زیر
زیور
زیکسر
л.3б
زاوش
زیغ
زاغ
زاك

زمچك
زرنگ
زنگ
زغنگ
زراغنگ
زکال
زاویل
زال
زاول
زنبل
زاخل
نم
زینان
زغن
زپین
زلیفن
زکان
زیبان
زوپین
л.4а
زبون

زرفتن	رجه	سکبا
زنجرو	زواره	سمیرا
زرو	زی	سارا
زمو	ژخ	ستب
زبلو	л. 4б	سرشت
زبوده	ژرد	سیت
زله	ژند	سوت
زکاسه	ژکور	سوست
زموده	ژغار	سوغات
زغاره	ژار	سفت
زغونه	ژرف	ساخت
زکاره	ژیان	л.5а
زاولانه	ژاله	سارج
زنگله	ژنده	سارنج
زاره	ژولیده	ساج
زرافه	ژی	سج
زواله	سروا	سنج
زروه	سینا	سنخج
زخاره	سا	سفج
زهره	سنا	سپنج
زه	سودا	سمج

ستیخ	سمر	سدکیس
سرواد	سنگور	سیپوس
سرند	سمندر	سپاس
سفرود	سپار	ساوس
سابود	سریر	سیس
سند	سفر	سندروس
سپهبد	ستیر	سوس
سجد	سیر	سرماس
ستاوند	سیستر	л.6а
سنجد	سوفار	شکر
ستود	سپیدار	شغر
سپرد	ستور	شیار
سمند	سالار	شاوغر
سبید	ساغر	شمر
ساد	سغر	شدیار
سپهر	سپرز	شهر
سکار	ستیز	شبانور
سنار	سرز	شهور
	سیز	л.5б
ساسر	سویس	شار
سار	سالوس	شلوار
		شوستر

شخار	شكاف	شالك
شور	شلك	شرنگ
شاپور	شفك	شنگ
شهر	شنك	شتالنگ
شوميز	شولك	شهلنگ
شومز	شبتك	л.7а
شوريز	شوسك	شنكل
شنگويز	شاشك	شاخل
شيراز	شكانك	شمل
شندوس	شاك	شلول
شفش	شلكلك	شال
شفش	شاماك	شم
شخش	شجك	شجام
شش	شرك	شيم
л.6б	شيشك	شران
شغ	شيشك	شان
شوغ	شرك	شايگان
شنگرف	شنلك	شن
شف	شناك	شون
شكرف	شوالك	شمن
شندف	شرفاك	شاهين

شیان	شبدانه	شمسه
شکون	شکوخیده	شیسه
شیروان	شته	شاه
شکن	شفه	شاه
شوتن	شمغنده	л.8а
شایران	شاهیده	شخوده
شادروان	شمیده	شکرفیده
شیشو	شلسه	شیرینه
شاشو	شیفته	شیرازه
شکافه	شانه	شمنده
شفانه	شمسه	شادیه
شخولیده	شنگله	شاماکجه
شکوه	شرکله	شوی
شکوه	شاره	شیی
شوده	شکاه	شکبوی
شیشله	شناه	شخکی
شتوشه	شوشه	شیروی
شرشندانه	شرزه	غوغا
л.7б	شکافته	غرب
شخکاسه	شکاوینه	غاب
شسته	شکوفه	غبغب

غيب	غار	غرويزن
غوشت	غز	غسن
غلت	غرس	غليون
غرشت	غراش	غرو
غفج	غاش	غريو
غنج	غوش	غو
غاوج	غاوش	غيو
غلغليج	غيش	غالو
غلمليج	غالوك	غمنده
غريمج	غرنك	غيشه
غليواج	غساك	غوشنه
غلچ	غسك	غوره
л.8б.	غدرك	غلبه
غوشتاد	غنگ	غنده
غربد	غدنگ	غمزه
غند	غرنگ	غنفره
غرد	غول	غراشيده
غر	л.9а	غذاره
غنجار	غثم	غراوه
غر	غرم	غراره
غبار	غلبكن	غزاره

غباره	فرتوت	فلخود
غازه	فخت	فلخند
غنچه	فرنج	فترد
غوره	فنج	فروا ند
غرنبه	فلج	فرسود
л.9б	فج	فرود
غرواشه	فرنج	فرهمند
غوته	فرها نچ	فر
غناده	فرخچ	فرغر
غرچه	فرغا نچ	فرغار
غنوده	л.10a	فرخار
غیبه	فخ	فروار
غوشای	فرخ	فریر
غارجی	فرکامخ	فیسر
غرنیچی	فرزد	فریور
فادا	فرغند	فرفور
فراخا	فسرد	فغفور
فنجا	فسرکند	فرفر
فرا	فلغند	فغیاز
فرسب	فغند	فراز
فرهست	فنود	فریز

л. 10б

فراويز
فرويز
فراز
فلرز

فريبرز
فراپرز
فرامرز
فرژ
فسوس
فرغيش
فرويش
فاش
فش
فرويش
فرنگيش
فغ
فراغ
فروغ
فغاك
فرنجك

فرنجك
فراشنك
فراخواك
فراك

л. 11a

فراشتوك
فدرونك
فيلك
فرموك
فلنجك
فرانك
فلادنگ
فرهنگ
فلدرنگ
فرسنگ
فرخال
فرغول
فتال
فل
فرم
فأم

فرجام
فخم
فروردين
فروردیان

л. 11б

فسان
فركن
فرزان
فغان
فلاخن
فراكن
فشان
فورڈين
فراشيون
فرفيون
فراوان
فرزين
فريدون
فغان
فزون
فاسرستين

فریغون	فکا نه	کبیتا
فراشتو	فرسوده	کمخا
فرسته	فراسوده	کفا
فسیله	فرومایه	کردنا
فرهخته	فشرده	کیا نا
فراهخته	فازه	کمارا
فرزا نه	فسله	کیدا
فره	فرشته	л. 12б
فداوه	فسرده	کترا
فردره	فلخوده	کیبا
فرواره	فاغره	کبا
فرخشه	فاغنه	کنا
فلا نه	فیدا فیه	کسیدا
فسه	فیروزی	کونیا
فریه	فرومانی	کنب
فرخنده	کندا	کمخواب
فره	کربا	کلب
فلسه	کیا	کب
فرفره	کا نا	کنشت
فا نه	کلیسا	کبست
л. 12a	کمرا	کدست

كويست	كلاج	كيد
كبت	كرنج	كلوند
كلات	كاچ	كرمند
كفيت	كيچ	كافد
كاشت	كوچ	л. 13б
كافت	كالوچ	كمند
كوت	كلخچ	كرد
كت	كوچ	كرود
كاست	كربچ	كلند
كيمخت	كلوچ	كر
كونج	كليواچ	كبودر
كلوج	كتخ	كوار
كنج	كالوخ	كژار
كولنج	كيرخ	كديور
كنج	كخ	كوير
كولانج	كاخ	كيفر
كزج	كوخ	كريور
л. 13а	كوكخ	كشور
كلج	كلوخ	كوكنار
كج	كهبد	كسو
كنج	كراد	كراكر

كنكار	كيكيز	كرزش
كنار	كريز	كريش
كرير	كوز	л. 14б
كنور	كنيز	كدباش
كنار	كراز	كراوش
كلاود	كژ	كوش
كاشغر	كاژ	كيغ
كارغر	كژ	كناغ
كندر	كرس	كاغ
كركسار	كالرس	كرغ
كاخر	كوس	كلاغ
كردر	كابوس	كاغ
كاريز	كماس	كوف
л. 14а	كبوس	كشف
كاز	كسيس	كنف
كويز	كركس	كاف
كراز	كس	كاواك
كيز	كيش	كاك
كشاورز	كواش	كابك
كروز	كاويش	كالوك
كاناز	كندش	كلنك

كوك	كياك	كول
كلنك	كودك	л. 15б
كلنك	كركرانك	كنجال
كراك	كزك	كل
كرشك	كبيتك	كابل
كريشك	كزلك	كوبل
كشتك	كارنجك	كرم
كرك	كلونك	كرم
كلك	كناك	كام
كوجك	كوزانوك	كنام
كتينك	كلنگ	كرم
л. 15a	كرنگ	كمكم
كتينك	كوهنگ	كمكام
كورك	كرنگ	كيوان
كردك	كنارنگ	كنودان
كبك	كول	كران
كبك	كشاخل	كوكن
كلك	كاكل	كلان
كيك	كلال	كشغان
كچك	كاجال	كراران
كيك	كيل	كيان

کون	کزان	کندرو
کرستون	کرکدن	کشلو
کرزن	کرماروون	کاخه
کشکین	کیکن	کوکله
کلن	کونیان	کویله
کوازون	کوهان	کوبله
کدین	کمسن	л.166
کوکان	کیکن	کمانه
کیاخن	کرن	کنفاله
کانون	کیلو	کارتنه
کوبین	کنو	کازیره
کورابین	کنشو	کنجده
کلتان	کتو	کاکره
کابین	کنو	کفه
л.16a	کلاو	کوالیده
کودن	کربشو	کولسه
کبان	کرناشو	کوژه
کوبین	کیبو	کرته
کوین	کندو	کرایه
کتایون	کاهو	کلاژه
کران	کاردو	کاغنه

كوشخبه	كسره	كوذره
كريشه	л. 17a	كوره
كرباشه	كربه	كابيله
كلته	كلاته	كاينه
كلوته	كهبته	كويه
كاليده	كنده	كواره
كلندره	كسره	كشه
كاليوه	كماسه	كاوته
كنجيره	كيدوله	كونسه
كهبله	كلنبه	كويشه
كاتوره	كواشمه	كواسه
كواژه	كشه	كدنكه
كله	كوفشانه	كواده
كوپاره	كيسنه	كنيسه
كپچه	كبسه	كليه
كنده	كنبوره	كداوه
كده	كراشنده	كشته
كاشانه	كامه	كاملة
كوپله	كرشمه	كوه
كنده	كفيده	كناته
كره	كفته	كناته

کفه	کنکره	л. 18а
کنه	کشتی	گورست
کلاجه	کرامی	گشت
л. 17б	کافوری	گرنج
کراسه	کی	گچ
کشته	کرنای	گستاخ
کژه	کی کی	گلوشد
کلپتره	کیایی	گرد
کیسه	کیانی	گرید
کمانه	کسی	گزند
کندوالە	کالونی	گولاد
کاسکینه	کورکانی	گبر
کشکینه	گرا	گبر
کوب یازه	گردبا	گرگر
کسره	گیا	گرگر
کالە	گیهیا	گستر
کلیجه	گردنا	گروبر
کهینه	گندنا	گنجور
کمینه	گوداب	گزیر
کالفته	گورب	گوهر
کاته	گهت	گویر

گوگر	گش	گرزمان
گور	گریش	گردکان
گر	گرایش	گون
گنگر	گریغ	گرمان
گراز	گزاف	گیرمان
گوز	گرف	گزدون
گراز	گنجشك	گوزن
گراز	گلنك	گوان
گراز	گویك	گردون
گویز	گلشاك	گشن
گریز	گنگ	گلخن
گوز	گنگ	گو
л. 18б	گریشنگ	گلو
گاز	گوبال	گیو
گواز	گسیل	گیسو
گشنیز	گول	گربوه
گرز	گال	گازه
گز	گهم	گازه
گودرز	گم	گانه
گاورس	л. 19а	گاه
گش	گیهان	گرته

گراره	گستی	л.20а
گله	گروسی	لاخ
گهواره	لغا	لخ
گروهه	لکا	لاد
گله	لالا	لوند
گزه	لبلاب	لوید
گوله	لهراسپ	لاجورد
گوزه	لیرت	لر
گاله	لخت	لور
گوزینه	لت	لتنبر
گرده	لت لت	لور
گومه	لحت	لزیر
л.19б	لوت	لنگر
گاوه	لنج	لغز
گوبه	لهنج	لیز
گوساله	لج	لوس
گیتی	لنج	لاس
گشی	لفج	لوش
گرنی	لخج	لاش
گرامی	لوچ	لغ
گیلی	لچ	لوغ

لاف	لوبشه	مروا
لك	لكانه	مرغوا
لمشك	لوره	ماتا
л.20б	لتره	مينا
لك	لامه	مكيب
لورك	لاسه	ماست
لاك	لانه	مست
لشك	لخشه	مفت
لنك	لوشانه	مشنج
لنبك	لاله	مسنج
لگ	л.21a	مج
لگلگ	لغونه	ملخج
لبان	لادنه	مغلاج
لگن	لاغيه	مخ
لادن	لوزينه	ماخ
لشن	لبيشه	ملچخ
لهفتان	لای	مرداد
لوهنين	لايی	مند
لان	لوری	موبد
لمغان	لولی	л.21б
لنبه	لوی	ميسرد

مستمند	مژ	مانگ
مانید	مژمژ	منگَ
مورد	مس	منجگ
مد	مهراس	مجزگ
مهر	مرس	مدنگ
مر	مترس	مشنگ
مندور	منش	مشتنگ
مناور	منوش	مل
مرغزار	میغ	منکل
مهار	ماغ	مشنکل
ماخور	مغ	ماکول
مستار	مرغ	مندل
مادندر	مغ	مرغول
مرز	مشك	منبل
مرز	л.22a	ملغم
ماز	مینك	مرهم
مهماز	مانورك	مریشم
میز	مسکنك	مهرگان
موز	مك	موزان
مهوز	مغاك	مرزبان
مزابژ	مزك	میهن

مسکن
میتین
ماکیان
مسن
مازیون
л.22б
مایون
مان
ماشو
مازو
مینو
ماکو
مرو
موسه
مخنده
ملازه
میره
مرزه
متسه
میلاوه
میانه

ماشه
ماشوره
مزیده
مرخشه
موسیجه
مشخشه
مغنده
مشغله
ماهه
مراغه
ماه
ماره
مژه
مزه
مویه
مژده
л.23a
میزه
محره
متره
ماربره

مازیاره
مسکه
مهینه
ماله
مایه
مخنده
مشکوی
مانی
مانوی
مژدگانی
میشایتی
موری
ماخچی
مومیایی
مری
نیا
ناشتا
ننوشا
نوا
ناب
л.23б

نهیب	نواند	نحیز
نشیب	نهارید	نماز
نساخت	نوید	نیاز
نست	نوشاد	نغز
ناخوست	نشید	ناز
نفلنج	نژاد	نواز
نسچ	نسر	ناژ
نمچ	نهمار	نوژ
نوچ	ناگوار	نس
نخ	л.24a	ناموس
ناچخ	ناهار	نسناس
ناهید	نهار	نکلس
نرد	نگار	نرگس
نارد	نخجیر	نااوس
ناورد	نویر	نتاس
نوند	نیلوفر	نش
نبرد	نیمور	نیایش
نرند	نوار	نایمش
نژند	نشتر	نوش
نهاد	نوکر	نیوش
نورد	نهاز	л.24б

نكوهش
نفاغ
نفنغ
نوف
نكاف
ناف
نسك
نغوشاك
نشك
نشك
نمسك
نساك
نلشك
نكيشك
نيلك
نموشك
ناك
نلك
نمشك
ناوك
نوك

نفاك
نيرنگ
نال
نشل
نخجل
نغول
نشپيل
نول
л.25а
نهال
نم
نغام
نيم
نسترن
نركان
نشيمن
نفرين
نون
نوان
ناروون
نهنين

نياكان
نسان
نخچوان
نسرين
ناردين
نگون
نوو
نيرو
نيو
نشتو
نيسو
نوشه
ناوه
نبيره
نوده
نيوه
نوحه
نزه
نواسته
л.25б
نبرده

نیوشه	نغوشه	ولج
نوسته	نرموده	وازنج
نیسته	نوی	ورخج
نره	نی	ولج
نکرده	نارای	والاد
ناره	نامی	ورسناد
نورده	نای	وید
نورده	نرسی	وسناد
نهاله	والا	ورد
نسیله	ویدا	واتکسر
نمونه	ورا	وخشور
نخکله	وستما	وزیر
نوجبه	وریب	وار
نامه	ورت	ورز
نشتوه	ورغت	ورس
نشکرده	وخشت	ویس
نفایه	ورتاج	وغیش
نشره	л.26a	وش
نرکسه	ولوج	ورغ
نایزه	ویرج	وراغ
نواخته	وریج	ولاغ

واف	ودم	وخشينه
وركاك	واستان	ولوله
وردوك	واران	وسمه
وشرك	ورفان	وسه
ويندانك	وارون	л.27a
ويك	والان	واسه
وبردك	واديان	وسنى
وشمك	ورخين	هرا
ويجك	وشكله	هويدا
л.26б	ولانه	همانا
وننگ	ورنوشنه	هنگفت
ونگ	وشنكه	هملخت
وزنگ	وشكروه	هرات
ورنگ	وشينه	هچ
وال	ولغونه	هيچ
ويل	ويژه	هچ
وزول	ويره	هرمزد
وشكول	ورده	هورمزد
وكال	وله	هنگارد
وشم	ويره	هيربد
وام	وواره	هبد

هور	هنك	هان
هير	هيرك	هرين
هلندور	هكك	هومان
هژير	هنگ	هو
هودر	هوشنگ	هليو
هيگر	هال	هستو
هجير	همال	هويه
هنجار	هيكل	هده
هرمز	هروم	هروانه
هيز	هنگام	هركاره
هنيز	هروتوم	هيمه
هاژ	هامون	هزينه
هراس	هيون	هماژه
هراش	هارون	л.28а
هوش	همايون	همواره
هشتويش	هاون	هاينه
هف	هـون	هاله
هباك	هين	هرزه
л.27б	هرمان	هرره
هراك	هميدون	هراسه
هواك	همدون	هياسه

هریوه
هنگامه
هراینه
هکری
هیلوی
هلوی
هواری
همای
یغما
یکتا
یارا
یب
یغتنج
یوج
یج
یفج
یاسنج
یخ
یارد

یاکند
یلور
یادر
یوز
л.28б
یاز
یغز
یوغ
یشك
یوك
یورك
یزك
یلك
ینگ
یال
یل
یشم
یحکم

یزدان
یون
یاسمین
یونان
یکران
یریان
یخجه
یاوه
یهوده
یشمه
یلمه
یوبه
یله
یافه
یاره
یاخته
یمروه
یارکی
یاوری

Баҳш II

ПЕРСИДСКИЕ СЛОВА

(сложные)

л.29а

افدستا

آهن ربا

آذرکشب

اردیبهشت

آفتاب پرست

آهن جفت

آبکند

استخوان زند

آبرود

افرید گار

آماره گیر

آرزه گر

اندایش گر

اسکدار

آهون بر

آبگیر

اشترخار

ارمان خور

آذرافروز

اشترغاز

آهوی فلك

استخوان رنگ

آبدستان

آذرگون

استورگان

ایگستان

آذربادگان

آمیزه

ایرمان خانه

آبشتگاه

آستین رفیده

آسمان دره

ابرمرده

л.29б

اردهاله

ابکامه

باد بورا

بدخش مذاب

بوی پرست

باد آورد

برومند

بهآفرید

باربد

بادغر

بادسار

برزگر	باد فردین	برمانه
باد سر	باد برین	بهارخانه
بلادور	برزین	بادروبویه
بوتیمار	л.30а	برپیچیده
بوافزار	باد خون	باد هرزه
باد انجیر	بادیان	برچین گاه
بید انجیر	بومادران	برحولی
بایکار	بازدان	پایاب
بوستان افروز	باردان	پیوراسب
باد کش	بادرو	л.30б
بید موش	باد آفراه	پایمزد
بو فروش	بافره	پیل امرود
بدکیش	بهمنجنه	پیشار
پیل کش	برزه	پرورندار
پلنگ مشك	برنامه	پرستار
بادرنگ	بربسته	پای افزار
بستر آهنگ	بروسته	پرمگس
برخول	باد آبله	پیلگوش
بادژنام	بادروزه	پیشکش
برندکام	بادآوله	پیازموش
بادبیزن	بادریسه	پنج نوش

پای باف
پارسال
پا پیل
پیل سم
پنجهٔ مریم
پاردم
پرسپاوشان
پاشنامه
پاجامه
پیشگاه
پنجپایه
پیشکاره
پوستگاله
پشت‌مازه
پژمرده
پاچاهه
تخته سپار
تارمیغ
ترنگبین
تب باده
ترزده

دگردانه
تابخانه
تنگنای
л.31a
تیرماهی
جوزبویا
جاماسب
جگراکند
جانوسپارد
جعدبند
چهره پرداز
چوبرش
جامه غوك
جوش‌بره
جاودان‌سرای
جهان‌جوی
جوانوی
چوزه‌لوا
چلوچوب
چنگال‌خوست
چهارآخشیج

چوربور
چاه‌یوز
چهارمغز
چاربالش
چوب‌کش
چکمیزك
چیرچنگ
چشم‌آغل
چشم‌آغول
چشم پنام
چشم‌آرو
چوب‌پاره
چرده‌پیسه
چنگلاهی
چاه جوی
خارپشت
л.31б
خرمنج
خودخروج
خانه‌عرد
خارسپید

خك ارد
خرشید
خکار
خوار بار
خنیاگر
خرگر
خوالیگر
خیارخر
خرهوار
خرگوار
خانه بردار
خرخیز
خانه دیس
خمده خرش
خرکش
خرگوش
خایه مرغ
خرچوك
خبردوك
خرگوشك
خالمك

خرچنگ
خرغول
خرچال
خله چشم
خلم چشم
خوش دامن
خورخجون
خوب کلان
خارمغیلان
خون سیاوشان
خرانگبین
خودخرده
خرزهره
л.32a
خوامزه
خابگینه
خرپشته
خربنده
خراسه
خرمهره
خارجیته

خامپاره
خیرگاه
خیش خانه
خرجینه
دهکیا
دیه غوریا
دیمین چوب
دولاب
دیوسپست
دژهرج
دیوکلوج
دیولاخ
درا باد
دربند
دام ودد
دوپیکر
دیودار
دیك افزار
دی بمهر
دربراز
دندان آفریز

دال بوز
داس
دست آس
دندان بریش
دوداهنگ
دم کریگ
دژاهنگ
л.32б
دارخال
داربام
درخیم
دارپرنیان
دسمدین
درآسمان
دندان آفرین
دارآفرین
دراکوان
دستارخوان
دلبویان
دربرو
دندان کاو

دنگ لاله
دودا له
دهان دره
دال پوره
درخت سنبه
درکامه
داس کاله
داس درپیرایه
دژاگاه
دست انبویه
دمغزه
دهنه
دیوپای
داربوی
دارچینی
دوستگانی
رودا برد
رامش گر
رودداور
رسن باز
روی تاس

رنگ فروش
رود کشف
ریش خوك
رودزم
راه کهکشان
راوماده
روان خواه
روزمره
ریشبچه
л.33а
روغن خوشی
رهاوردی
زیربا
زربفت
زادخوست
زشت باد
زراوند
زندواف
زادشم
زرمین
زربان

زنکه شاوران
زادخو
زبان بره
زورگوی
زیره پیچی
سبیل با
سرخاب
سرگشت
سین دخت
سرای سپنج
سراغوچ
سنگ لاخ
سرشاخ
سوسپند
سیلاب کند
سرای جاوید
سگ انگور
سنگسار
سوسمار
سنگسار
سیمسار

سردار
سپهکش
سرزنش
л.33б
سه کوهك
سرمامك
سایه برگ
سرهنگ
سرانجام
سپنددم
سپیدم
سرسام
سرمایان
سبدچین
سگاهن
سکبستان
سنجد میلان
سکزن
سرای جاودان
سك انگبین
سپنجی خانه

سراسیمه
سرجاره
سرزیره
سدپایه
سرپوشه
سراپرده
سیه چرده
سیربادہ
سنگدانه
شیربها
شب تاب
شناور
شکرخار
شهریار
شب پار
شترغاز
л.34a
شب دیز
شیرانداز
شب پوش
شبان فریوك

شب چراغك	شترپای	کامگار
شب اهنگ	غرلور	کارزار
شفترنگ	غراله فلك	کنده پیر
شالهنگ	غاوسنگ	کمرسار
شبرنگ	غرادرنگ	کین سیاوش
شوازبان	غلهدان	کفجلیزك
شبستان	غرگاو	کارگاه فلك
شارستان	فرسنگسار	کلاسنگ
شیراوزن	л.346	کردنکل
شترگاو	فراك	کفچه تول
شبانگاه	فرومایه	کمان رستم
شبگاه	کهربا	کوفجان
شبغاره	کشکاب	کهکشان
شادگونه	کشتاسپ	کوردین
شیرزنه	کوشاسپ	کلاهزمین
شترگربه	کرزاسپ	کدبانو
شاهدانه	کردگار	کارنامه
شاهتره	کفشیر	کندامویه
شببره	کبك انجیر	کمرکوه
شببوی	کند آور	کدونیمه
شاه بوی	کتخشیر	کوهاموی

کرنای	گورشگاونه	مهندس فلك
کاسموی	گزرنامه	مشتاسنگ
گورآب	گلوبنده	مجاجنگ
گنگدرهرج	گاودوشه	مردریگ
گوشت اهنج	گرگدیزه	مرواسنگ
گربه بید	گوشخبه	مرغزن
گرداوزند	گلگونه	ماه میران
گردباد	گردنای	مرغ سلیمان
گواشیر	گشنج دشتی	مهرگاه
گندناگوهر	گوشماهی	ماهی ابه
گلنار	لهراسب	مهرگیاه
л.35а	لورکند	مارماهی
گودرز	لوداور	نره آب
گاومشتك	ماخولیا	نوش اذر
گاوچشم	مشکپشت	نشخوار
گاواهن	ماری سفید	نوروز
گاوویزن	منوچهر	نیمروز
گلگون	مرزنگوش	ناخن خوش
گل انگبین	مامناف	نایموش
گره گردان	مری زبانك	نیم لنگ
گورخان	л.35б	نغن خوالان

نوشین روان
نوابین
نارخو
نای گلو
نوباوه
نانخواه
نوگواره
نواخته
نافریخته
نبرده
نادانشتی

ورزرود
ولارجوچه
هماورد
هم‌راد
л.36a
هیرمند
هنگامیگر
هفت‌اورنگ
هفت‌رنگ
هزاردستان
هفتخوان

همداستان
هاماوران
هفتدهان
هزارخشان
هوشازده
هزارچشمه
هرروزه
هفت‌نه
هزارخانه
هزارپای

Баҳш III

ПЕРСИДСКИЕ СЛОВА

(инфинитивы)

اندودن	اندخسیدن	انگیختن
انداییدن	افراختن	استیهیدن
آگندن	افشاندن	ازباریدن
л.36б	افشردن	آمادن
آهنجیدن	آمودن	آژندیدن
انجیدن	انباشتن	л.37а آوردیدن
الفنجیدن	آشفتن	آفریدن
آغازیدن	الغدن	آوندیدن
اندوختن	آرامیدن	افرندیدن
آغالیدن	افراشتن	آفندیدن
الفختن	افشاردن	اندیدن
انوییدن	آزیدن	آبادانیدن
افزولیدن	آژیریدن	انبریدن
آهختن	انبازیدن	انگاشتن
آختن	آرستن	اوژندیدن

بتا پیدن	پنداشتن	جستن
بسیجیدن	پیسودن	جستن
برازیدن	پژوهیدن	چپیدن
براشیدن	پیراستن	چرویدن
براختن	л.37б	چفریدن
بشکولیدن	پاشیدن	چوخیدن
بیوگندن	پالودن	چرنگیدن
بخسیدن	پالیدن	چخیدن
بنگشتن	پنگاشتن	خفتن
بسفدیدن	پوسیدن	خزیدن
بشوریدن	پژولیدن	خراشیدن
بتکندن	پرستیدن	خنیدن
بیختن	پخشیدن	خسیدن
برمخیدن	پندیدن	خستن
بسودن	ترا پیدن	خسودن
بتکلیدن	توختن	خلیدن
بردیدن	تریدن	خا پیدن
پرداختن	ترنجیدن	درفشیدن
پریشیدن	تراشیدن	دوشیدن
پالا پیدن	تناسا نیدن	دامیدن
پسندیدن	تنبیدن	داخیدن

دیده‌وَرشدن	سفتن	شکوخیدن
دندیدن	سختن	شنفتن
	سنجیدن	شخولیدن
л.38а		
دوختن	سکریدن	شخیدن
رکیدن	سکنجیدن	شاشیدن
ریهیدن	سرفیدن	شولیدن
رمیدن	سنبیدن	شاهیدن
رندیدن	ستردن	شخلیدن
رنجیدن	سازیدن	شکیبیدن
رهیدن	سجیدن	شکافتن
زدودن	شخیدن	شخالیدن
زرانیدن	شگرفیدن	شهیلیدن
زهیدن	شکردن	شولیدن
زمودن	شمیدن	غرشیدن
ژفیدن	شومزیدن	غنودن
ستودن	شیاریدن	غرنبیدن
سجاییدن	شدیاریدن	غارتیدن
سگالیدن	شفتن	فتردن
	л.38б	
سستن		فرسودن
سوختن	شاریدن	فرغاریدن
سراییدن	شکوهیدن	فنودن

فتالیدن	کنبوریدن	مجیدن
فرسا ییدن	کراشیدن	مویدن
فیریدن	کفیدن	ما نیدن
فا تولیدن	کفتن	مولیدن
فلخیدن	کراجیدن	نا زیدن
فلخودن	کیبیدن	نشاختن
فرهیختن	کزدیدن	نشکنجیدن
فسردن	کلندیدن	نوردن
فلخمیدن	گستردن	نوا ییدن
فسا ییدن	گزیدن	نهاریدن
فروهلیدن	گریفتن	نا نمشیدن
کاشتن	گرویدن	نیوشیدن
کافتن	گنجیدن	نغوشا لیدن
کاستن	گزردن	نوا لیدن
کرا زیدن	لوسیدن	نوا نیدن
کوا لیدن	لغزیدن	л.39б
л.39а	لخشیدن	نزیدن
کشتن	مزیدن	نسیدن
کستن	ما نستن	نهفتن
کویستن	مکیدن	نکوهیدن
کا لیدن	مخیدن	نواختن

نهشتن	ورزیدن	هوختن
نوفیدن	وشکریدن	هازوییدن
نهیدن	ویدیدن	هوشازیدن
نوازیدن	هشتن	یاریدن
وشکولیدن	هازیدن	یارستن
واخیدن	هلیدن	یازیدن

Баҳш 1У

АРАВСКИЕ СЛОВА

ابو خلسا	اخذ	امرط
اصابع العذارى	اشقر	املظ
استان لازيب	احقر	اسروع
اظفار الطيب	اوفر	اكسع
افواه الطيب	اذفر	اجلع
اشهب	اذن الحمار	الثغ
الفت	ايام العجوز	اخيف
اصابع الفتيات	л.40a	احنف
ابريج	اغبس	ابلق
اترج	ادبس	اكليل الملك
انجوج	ابرش	اختاسهيل
ابوالمليح	اصابع العوص	ارجل
ابزخ	امغاء الارض	اديم
ارخ	اسدالارض	ادهم
ام القلايد	الط	امغيلان

اقحوان	جنبد	دم الاخوين
بقلة الحمقاء	جزر	ذنب الحليل
بدرقطونا	حريب	رجل الغراد
بردا	حوصلت	رعى الابل
بطن الحوت	حريف	رطل
بدرقة	خصى لاكلب	رغم
بدر الينج	خبث الحديد	زبدة البحر
بصل العار	خطر	زرق
بصل القمر	خس	زريق
بقله القدس	خواتم الملك	سوت
بلوط الملك	خروع	سكت
بقلة الملك	خرف	سعد
بقل	خصل	سقر
بقلة اليهوديه	ختل	ساباط
بقلة الحينيه	خدلان	سنبل
ترجمان	خرامى	سجل
تخمين	خطمى	سلسول
ثيل	دار المقامة	سرطان
л.40б	ديوث	شولة
جلاب	دب الاكبر	л.41a
جريث	ديرف	شهرفت

شيخ	صليب الفلك	علاج
شعر الخنزير	صن	л.416
شويز	صحو	عميد
شحم الارض	صيرفي	عرعر
شطط	صيدلاني	عين التور
شوع	ضيمران	عين البقر
شريف	طرت	عيار
شفتاف	طرق	عرار
شارف	طنقه	عصير
شرف	ظرافت	عسر
شولق	ظريف	عيوق
شقايق	ظرى	عينوق
شقر القول	عنب الثعلب	عراق
شحم الرمل	عود الصليب	عراق
شره	عندليب	عروق
صما	عبارت	عمق
صيت	علنت	علك
صومعة	عانت	عدل
صفار	عصيدة	عذول
صدف الارض	عجبت	عندم
صندوق	عزادة	علقم

عنوان	غضن	قينة
عرين	غشى	قطيفت
عشقه	فحم الكلب	قوفة
عكه	فاغية	قفارة
عصافيرا لراعى	فتنة	قتالة
عادى	فراست	قلة
عمارى	л.42a	قضاعة
غراء	فلكة	قثاوة
غاب	فريج	قيلولة
غرامت	فطر	قحبة
غصة	فيض	قديد
غالية	فسق	قند
غضنفر	فرق	قواد
غور	فراق	قنفذ
غمر	فوه	قناء الحمار
غطيط	قطا	قطمير
غليظ	قايل الكلب	قتار
غراله فلك	قصب	قواص
غوال	قواب	قسط
غرل	قنب	قوط
غبن	قلاحت	قط

قهراط	كروان	لاهى
قواع	كاهن	مهيا
قاع	كسرى	مطرا
قلق	لالا	مهرا
قيقال	لدوب	مدارا
قايم	л.42б	منصب
قون	لجة	مذنب
قطان	لاحسة	مضراب
قرة العين	لهسة	موكب
قران	لهاة	مبهوت
قراضه	لطيطة	مطبخت
قلعه	لحمة	مزدات
قبيله	لخلخة	مسافت
قلسى	لوزنج	معرت
كساد	لمح	محفة
كبد	لحية التيس	مشاطة
كور	لقى	مشابهة
كر	لسان الجمل	منزلت
كلكل	لمراقم	ملعقة
كعدل	لسن	ساحت
كفين	لحن	مكانت

مرجية	محترف	مكفى الطعن
مخاطرة	منصف	ميمنه
ممارست	مطلق	ميسره
منفت	مزراق	منطقه
مراسلة	ملاك	معركه
مشايعة	منقل	منانه
مضرة	منال	مرمه
مارج	محمل	مقدمه
مسنج	منجل	مشافه
منشار	محفل	مصطبه
محضر	منوال	معرفه
منقار	مندل	مقراضه
مضمار	مسعول	نجيب
منشور	л.43a	نهمت
مسر	مسم	نكهت
مسمار	مدهن	نكبت
موتمر	مسمن	نخوست
مصوص	مسمن	نمرقة
محوض	محان	نيم بالشت
مبضغ	مايل الحزين	نباعة
مصاف	مكمن	نارماج

نعوذ	ولایت	ولی
نقیر	وقاحت	هلب
نخاس	وعونت	هیخته
نعش	وسیطه	هراوت
نفناع	ودج	هدیت
نفنف	وساح	هژبر
نبق	وارد	هژیر
نحیق	وقار	л.43б همز
نوك	وتر	هاتف
نحل	ویس	هدف
نصل	وطواط	هتك
نقل	وضیع	هدیل
نسیم	وسع	هول
ندیم	وهق	هدل
نظام	وحل	همام
وفا	وبال	هدم
وبا	وصال	هجران
وجا	وهم	یدبیضا
وغا	وحیه	یرنا
وسمت	وادی	یلب
وثیقت	وردی	یر
		یرع

Бағш У

АРАБСКИЕ, ПЕРСИДСКИЕ И НАБАТЕЙСКИЕ СЛОВА

ايرسا	اسفنلاج	اسكندروس
اقاقيا	اسفاناخ	л.44a
اميا	اقليد	اساميس
اقليميا	اجمود	اياغوش
ايليا	اغيار	اكترش
ابا	اسقنقور	اشق
اصطرلاب	اكسير	اينق
ارنب	ايو	ارتنگ
اسرب	انبر	انگ
انزروت	اصطخر	اسفيل
ابوريت	امر	ايم
اغافث	ارزيزگر	ارمقان
انموزج	ابيز	اسارون
اينج	الماس	افيون
اسفنج	اطلس	افسنتين

ابنیون	بنج	بوقلمون
الکن	л.44б	بلون
اسقوردیون	برید	بلطاون
ابتین	بکیر	بلسان
ارمن	بلس	بلسن
اشنان	بدس	بیقطون
افتیمون	برمس	بان
افاریقون	برطاس	بید طبری
اسلان	باسوس	تافسیا
آبخره	بربط	ترهات
افاویه	بلوط	ترمس
ارومه	بندق	ترقین
افرنجه	بوق	ثنگلوشا
ابره	بیرق	ثنگ
آوازه	بغلطاق	ثومون
باخورا	بهق	جوزهر
برنجاسپ	بورق	جذر
برنج	براجیل	л.45a
بسبانج	بقم	جاورس
بابونج	بخور مریم	جفت بلوط
بنفسج	برصام	جزع

جرموق
جلاهق
جلنجبين
جاويدن
جلبان
جمّازه
چهارطاق
چقاچق
حندقوقا
حماما
حرام مغز
خصص
حواصل
حلزون
حرذون
حمدان
حلقه‌زن
حمدون
خطا
خرابات
خندروس

خوط
خورنق
خفجاق
خربق
خاقان
خراطين
خندبقون
خاماليون
خلدبرين
ختو
خوشكاره
ديه عوريا
دستخطر
دهليز
دلق
دريا ق
دال
دغل
درغم
دوم
л.45б

دهقان
دهگان
دلفين
درقه
دادى
ذب
ذراريح
ذرق
ذبل
رتينا
رعادة
راتينج
ريباج
رواصير
ريباس
رقاع
رواق
زرقطونا
زفونيا
زرقا
زوفا

زیرباح	سنقور	شواد
زرنیق	سکر	شبور
زیبال	ساجور	شق
زهم	سوس	شق
زاقدان	سالوس	شقاقل
زرفین	سنجوق	شروان
زقه	سفراق	л.46б
л.46а	سدق	شین
زوبعی	سك	شماسیان
سقمونیا	سقلاطون	شمسه
سمانا	سکنجبین	شوشه
سها	سارقهن	شفریه
سنا	سمو	صلا
سقلاب	ستوقه	صلیب
سرداب	سکنجه	صفدر
سلت	سقوطری	صنوبر
سفت	شب	صبر
سبج	شلاجت	صبار
سارح	شاه‌ترج	صنبر
سمار	شورباج	صولجان
ساطور	شبطرج	صلایه

صاحبی	طالخشقوق	عاقرقوحا
صنابی	طمطراق	عطنیثا
ضحاك	طاق	عملج
طیمولیا	طلق	عوسج
طغرا	طبك	عمود
طالب	طوم	عید
طاماست	طاوم	عالیمرد
طرثوث	طاقتم	عنجذ
طهمورث	طلسم	عیار
طمغاج	طغان	عزیز
طبرزد	طبرخون	عروس
طبر	طرخون	عفص
طنبور	طرخان	عیداق
طباشیر	طرنجبین	عمق
طوار	طرازگاه	عرك
طواز	طباهجه	عروسك
л.47а	طاره	л.47б
طناز	ظبنون	عنصل
طاوس	ظیّان	عوام
طاقدیس	عنقا	عمان
طوس	عذرا	عفن

عوان	فريش	قباد
عو	فطيوش	قلقنطار
عفه	فلفل	قمطر
عطه	فرفيون	قند هار
عود قماری	فيلاغيان	قندر
عتابی	فرقدان	قار
غرا	قليما	قير
غلب	قفا	قندز
غار	قودمانا	قلقنديس
غنداق	قمرا	قند س
غدرك	قليلا	قيلموس
غزاله فلك	قوقوب	قنلاد س
غاريقون	л.48a	قلقنس
فاشرا	قلاب	قلقنوس
فخت	قتج	قفس
فرج	قج	قربوس
فيلرهرج	قوچ	قلاس
فقاح	قزح	قريص
فرخ	قوس قزح	قواط
فابيد	قلغند	قاف
فريبرز	قزاغند	قنق

قراق	كرتب	كوهان
قتك	كسب	كروان
قنبيل	كمات	كرطرخون
قابول	كورات	كتايون
قلقل	كبريت	كرتاتشين
قاقم	كلت	كودن
قهرمان	كمرت	كرهه
قيطون	كارت	كحلى
قلتبان	كهومرث	گهلاب
قيروان	كسوث	لفت
قطران	كوث	لهلنج
قيدافه	كشنج	لجلاج
قمره	كيقباد	لفاچ
قافله	كافور	لال
л.486	كلك الجبار	لخفتان
قابله	كيكاوس	لهقان
قواره	كرفس	لبان
قواره قواره	كسف	لاوباتى
قلى	كورمايل	مامیشا
قرقوتانى	كعدل	مارقشیشا
كيلا	كركم	مرقشا

л.49a	موقان	وزير
معاش	مرزمان	وبر
معرج	مو	ودع
مازيارج	مصطكى	وثاق
ملواح	مرغ عيسى	وامق
مرخ	نكيا	وشاق
مزمار	نشا	وشق
مغبر	ناموس	وقواق
ماحور	نطاق	وول
موسيقار	نارجيل	وسمه
محور	نطرون	هندبا
مقرنس	نفطى	هازيا
مقناطيس	وفا	هودج
مرزنجوش	والا	هويديك
مرغش	وبا	هيطال
ملمع	وجا	هال
منجوق	وعا	هطمان
ميارك	л.49б	هيوفاريقون
مغل	وا	يلدا
ماتم	ولايت	يشب
ملحم	وسمت	يعقوب

يعسوب	يبروج	ياختلق
ينبوت	يافوخ	يلمق
يبروج	يتوع	يشم
يمدوج	يرنداق	

Бақш VI

"РУМИЙСКИЕ" СЛОВА

л.50а	بلیناس	عنصر
آب	بطریق	فیلا قوس
اسطقسات	تشرین	فردوس
آذار	جنطیانا	فیلسوف
ایار	جاذلیق	قسطا
اسطقس	л.50б	قمیس
اسقف	جنطین	قانون
ایلول	حزیران	قسطنطین
ازرقم	سکوبا	کشیش
اقلیم	سوکه	لوشا
افلاطون	سوفسطائیه	لوقا
ارغنون	شلیخا	ملکا
اکسون	شماس	ماریعقوب
بریس	شباط	محیط
بطلیموس	طورسیقوس	مخران

مطران	مجسطی	نیسان
مولو	نا قور	هیلاج
میاسطو	نسطور	هرمس
л.51a	نا قوس	هرقل

Баҳш УΪΪ

ТЮРКСКИЕ СЛОВА

اتا	اوکت	ایر
انا	اودت	اجمر
ارقا	ایت	اویر
انا	اوکاج	اوکدر
اردکا	اوکنج	ایغر
ابا	اغاج	اور
الا	ازتوج	اوار
امغا	اورلوج	اوجار
آغا	اشیج	ایبر
اوت	اوج	ایلندر
ایت	اوروج	اغر
ازمت	اجماخ	ایلدر
ات	ارمد	اغز
انکت	اوککر	آز
الت	ایر	اوکز

اريغمز	آرولق	اتك
اسپرز	اشق	ارك
آس	آياق	اورغل
آش	اونتارق	ال
اوزنش	ارتوق	اونكل
اوكوش	احساق	اوغل
أورش	اوجفلاق	ايل
آلتمش	ابرق	انكال
ارقش	اق	امكال
اولش	افق	ايل
آجغ	ارمك	اويوغل
الغ	انكك	ال
اوقشلغ	л.516	ايل
ارسارغ	اوزاك	ايجگل
ايغ	الك	اردم
اويغوغ	اركلك	اونم
اريغ	اوكذرمك	اودم
اوتاغ	اكسوك	اويرم
اوجارلغ	انك	الغ بيرم
اغرغ	اتمك	ايلتكان
ارقودق	اتوك	الن

ابن	اورقه	اینی
أكن	اسرقه	ارتی
اون	ایدی	اوکری
ایران	ای	اشجی
ایسن	انجی	ایمکجی
اوشتان	ایجی	اتجی
اکن	اینی	التونجی
التن	اکاجی	اتی
اویغن	اورنی کلنی	ایکجی
ایالو	ایردادی	اتماجی
اجاکو	اویغدی	اسی
اغو	امدی	بلکا
اولکو	اسری	بغرا
اجکو	ارنوری	بودوا
اویغو	اوی	بیات
اوبه	انی	بوت
اوجه	الاشتی	بشنج
الکسه	ایکی	برس
اوکره	آلتی	بر
اوخیشه	اغری	بغور
المه	اغدی	بور

بيغ	بنم	تت
بجناق	л.52a	تمج
بشماق	بتوركان	توانكر
بوتاق	بالدن	تبر
بياقلق	بوين	تر
بشق	برمن	توز
بسق	بلبن	توانكز
بلاق	بلى فسن	تيش
بق	بلدرجن	تاغ
بوكرك	بوكردن	تغسغ
بلك	باتمن	تولاغ
بيك	بوكن	تبغ
بيك	بزاغو	ترلغ
بورك	بغه	تورغ
بك	بلته	توزلغ
ببك	باقوى	تمورقزق
بك	بكنى	تهراق
بلنك	بغدى	ترناق
بيلازگ	بورى	توينق
بيلتوگ	بيغوى	تلشق
بل	تورت	تغماق

تیرغق	تولتکن	جولق
تیتك	تزکین	جانق
توشك	تغن	جرکلك
ترك	تقسن	جورك
ترنجك	توشه	جلك
توشك	تربه	جرك
تیرك	توه	جولین
تواك	تکه	جکن
تنك	توقوه	جنقلقن
تونك	توزنه	جیغان
تنك	توقه	جیبون
تل	تونکه	جکرکه
توردم	تنکری	جنکه
تولوم	توئی	جغره
توریکان	ترغجی	حریر
تین	تشی	حلق
تن	ترغی	حجاك
تون	ترکی	خودق
تخازن	تغدی	خاتون
تزغن	تنکی	л.526
تکان	جادر	دلست

دور	سفشق	سنکو
روت	سرمسق	سپرغو
روغان	سرمق	سو
ریوك	سفلق	سقو
سنجاب	سقاق	سولکنجه
سوت	سفرق	سرجه
سوکت	سفراق	سمره
سج	ستمق	سریجقه
سونج	سقال	ساوجی
ساقنج	سنکین	سوسغری
سمور	سن	سفری
سوجعر	سقان	سفرجی
سفر	سامن	ستغجی
سفسار	سرمدان	سپری
سغر	سجغان	شطو
سوز	سغن	صفو
سوکلمش	سفغان	صنبی
سنجش	سواکن	طمغا
سیغ	سکسن	طر
ستغ	سن	طلاق
سارغ	سیلکو	طغرل

طم	قندز	قولق
طاین	л.53a	قشق
طغای	قیز	قوق
طرمطی	قوبز	قوق
قلا	قاز	قفلق
قوا	قلاوز	قلقق
قوغایب	قویز	قسل
قب	قیاش	قزل
قت	قواقش	قرن
قوت	قلاش	قائن،قان
قونج	قلاق	قفتن
قولغاج	قوق	قاغون
قنج	قلق	قوه‌غورشین
قلج	قویرق	قلن
قلاج	قولق	قپلن
قواغند	قباق	قوین
قدر	قونق	قلقن
قو	قوق	قولسقن
قتر	قوقداق	قولن
قوجغر	قوسق	قار
قونکر	قونغشق	قاون

قادن	كوكل	منك
قوغره	كل	منكو
قويجغه	كجا بيرم	يونجقا
قسغه	كيشه	يغرب
قوه	كيجه	يت
كبت	كشى	يتست
كرپيج	كلغى	يلاوج
كجار	كركى	يج
كرير	كلارجى	ياج
كورمس	كلدى	ير
كس	كجتى	يغر
كيش	كجكى	يكسر
كرش	كبتجى	يلدز
كمش	لغر	يوز
كوك	لاجين	ياش
كسك	لربه	يتمش
كرپك	لاحى	يسغ
كندك	مسق	ياشلغ
كنكرك	مسنجق	л.536
كيك	منق	يرتغان
كلا لك	موسن	يرلغان

يتدكان	يلان	يكسره
يورون	يوغن	ينجكه
يغرن	يوكان	يولجي
يقين	يون	يا قوى
يرلقان	يارن	يتى
يورقان	ينجو	يورى
يرخان	يجغو	يكرمى
يلمن	ينكه	يزى

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРЕДИСЛОВИЕ БАДР АД-ДĪНА ИБРĀХĪМА К СЛОВАРЮ "ФАРХАНГ-И ЗАФĀНГŪЙĀ ВА ДЖАХĀНПŪЙĀ"

(из индийской рукописи, опубликовано Сайидом Хасаном, ук. статья, стр.82-84)

سپاس هزار افزون از شمار و ستایش بی اندازه و
بسیار برون از گردش روزگار و نیاز بهین و آفرین...
جان و کشاینده دل بٰا شاد همه بیك (کذا) زفانان با
نهاد ... پایان نامش گویان و دلها همهٔ آفریدگان نشانش
جویان سخن و آواز گونه گونه و ... هر نمونه از توانائی
او پیدا و بخواست او هویدا است زفان سخنگوئی را از
سخن او آراستگی و تورزفان شناس را بسخن او دل بستگی
و خجستگی بر زفان مردمان از نام فرخنده او شگفتگی
در سخن ... روان و سخن در نهاد افگندهٔ اوست و درود
برترین و ستود بهترین بر مهین پیام آوران و بهین
مهتران و پیشین سروران و پسین پیغامبران برگزین
آفریدگار و برگزیدهٔ کردگار که بفر و فرهنگ یکتا
است و در سخنوری و مهتری ناهمتا است تازی زبان ترك

تاز گنگ زبانان گویا جهان برده (کذا) کن جهانبانان
جهاندار سخن کیش و جهانگیر خرد و فرعیش فراوان از...
دل و روان بر یاران و یاوران... او از آغاز روز
آفرینش تا پایان روز رستخیز و از نخستین شب گیتی
تا شب بخش زیر پیاپی و دمادم رسان باد
آغاز فرهنگ نامه : در چیستی بر بستن و چگونگی آراستن
پس از ستایش خدای بی نیاز و ستود محمد کیش نواز
چنین گوید بندهٔ خوارترین چون خاك زمین دل بربستم
(کذا) بدر ابراهیم ایزد درکار و گفتار او را یار
و از اهو و دژ برازان نگاهدار باد که فرهنگنامها
بزبان پهلوی و دری و پارسی و جز آن پراگنده و هر
یکی با اهوی آگنده بود از بی زبری زیر و زبر و در
پس و پستی (کذا) بیشتر نه کنی (کذا) دامنش بکشنی
می کشید و نه چندان بر بستگی می رسید از آنك زفان
ها همه یکسان و نام کردان (کذا) بی هیچ نشان بوده
سخن افراز پارسی و تازی آمیخته و جداگانه در کالبد
برشته ریخته و در پیوند و بر بست چنانکه بایست توسن
نباخته چنچ شایست نساخته تا گروهی از ... سخن سرایان
... و بند بدیران (کذا) پیشینان و پسینان روز بشب
می آرند و شب را چون روز می گذارند و در همه
سخنان بسیار میخوانند و تر زفان آن نمی دانند و

بفرهنگنامها می بینند و در بیرون آوردن آن در می
نشینند و لیکن بسود نمی پیوست و جوئنده بجسته
نمیرسید و نیز گروهی را خرد بدان رسید و منش بر
آن کشید که آنرا خوانند و هر سخنی را چنچ اوست
بدانند پس هوش و گوش بر آن آرزو بگذاشتند و دل
بر آن کام و بست داشتند و بسوی یکدیگر میدویدند و
بر ... آن می پرسیدند کسی از در باز نمی کشاد و داد
آن سخن‌ها بسزا نمیداد جوئی از دوستان همدل و هم از
... و غم پرداز بودند و این غمگین را در بیکار (کذا)
گمان می بردند و خستو می کردند و بدانچ میرسیدند
می پرسیدند چون پاسخ می یافتند رسن می گرفتند که
برای آسانی مردمان فرهنگنامه بپردازید و بر هنجار که
سودمند گردد بسبازید چنانکه از هر زفانی بهری ... و
سخنان هر زفانی را جداگانه ترزفانی بود و اندیشه
بر درستی هر سخن بگمارید بخش‌ها و گونه‌ها پیدا آرید
تا جهانیان ازین بهره برند و خوش منشان زیرك (کذا)
ترند و بر هم نشینان بزرگان و هم رازان زیر دستان
چون پاسخ ناچار و انبوهی بسیار شده و خواهش بسی
افزوده در خواست ایشان را پذیرفتم و خامه بر گرفتم
و در استوه را بر خود بستم و سخن را در سخن

پیوستم و منش بر آن داشتم و آز بدان گماشتم که فرهنگنامه ها را با هم و سخنان پراکنده را فراهم کنم و هر چه در زبان تازی و پارسی و پهلوی و دری و یونانـــی و ترکی و جز آن بود همه زفرد نگریستم و یگان یگان در خانهٔ نگار آوردم و بدانچه رسیدم و توانستم و شنیدم و دیدم درست گردانیدم و ترزفانی جداگانه بیاراستم و آنرا بخش بخش و گونه گونه و بهر بهر کردم و هر یکی را بدان جای که سزاوار ترست بیاوردم و بکوتاهی کوشیدم نه بدرازی و بسود گردانیدم نه ببازی و نام این فرهنگنامه "زفان گویان جهان پویان" نهادم برین هنجار یزدان دانا ترست و بر درستی و نا درستی آن از گمراهی و بی آگاهی نگاهداراد و به نبشتن توانائی دهاد اندازهٔ فرهنگنامه بر هفت بخش

ТЕКСТОВАЯ РАСШИФРОВКА

Баҳш ЦІ

Персидские слова (инфинитивы)

گونه نخست که در آغاز آن الف است آندودن л.36а
بچیزی گرفتن چنانك زراندود و گل اندود آنداٹیدن که
گل کردن و مالیدن گویند گل انداى یعنـــی گل مالیده
اگندن پر کردن گویند آگند // پر کرد پنبه اگنده یعنی л.36б
پنبه پر کرده و بیاگنم یعنی پر کنم آهنجیدن انداختن
گویند اهنجیدن و اهنجید انجیدن بیرون کشیدن الفنجیدن
حاصل کردن و جمـــع آوردن گویند الفنجیدن و الفنجید
آغاز آغازیدن فروشدن نم بـــر زمین و نیك سرشتن و
حرکت کردن اندوختن الفختـن و گرد کردن در اصـــل
اندوزیدن بود آغالیدن تر کردن بو(د) (۱)غلانیدن سخت
برشورانیدن گویند هر دو اغال کرده‌اند یعنی یك دیگر
شوریدند و تنگ فرا گرفتند الفـختـن گرد کـــــردن
الفاختن نیز گویند انوییدن بانگ کردن بنالش و زاری

افژولیدن و اوژولیدن نیز گویند آهختن بیرون کشیدن و برداشتن در بنیاد آهازیدن بود آختن بمعنی آهختن است در بنیاد آزیدن بود اندخسیدن پناه گرفتن افراختن بسر آوردن و برکشیدن و بالاتر بردن که در بنیاد افرازیدن بود افزودن اگر همزه حذف کنند بکسر فا گویند افشاندن پرتاب کردن چنانك استین و دامن و چون همزه حذف کنند بکسر فا گویند بیت : اگر دستم دهد روزی که انصاف از تو بستانم * قضاء عهد ماضی را شبی دستی بر افشانم افشردن شنیدن و اگر همزه حذف کنند بکسر فا گویند روا بود فتح دهند آمودن پر کردن بنیاد آموییدن بود انباشتن پسر کردن در بنیاد انبازیدن بود آشفتن دیوانه شدن در بنیاد آشوبیدن بود الغدن کسب کردن آرامیدن قرار گرفتن و آرمیدن هم گویند افراشتن بمعنی افراختن است در بنیاد افرازیدن بود و نیز همزه از هر دو حذف کنند وفا را کسر دهند افرازیدن آراستن و خوش کردن و آلائیدن افشاردن شپلیدن و فشاردن نیز گویند آزیدن رنگ کردن آژیریدن هشیار کردن و بانگ زدن انبازیدن پر کردن بنیاد انبازیدن بود آرستن توانستن بنیاد آریدن بود انگیختن پیدا کردن و دور کردن و کشیدن بنیاد انگیزیدن استیهیدن لجاج و ستیزه کردن و بغیر همزه نیز گویند از باریدن افکندن آمادن ساختن و پر کردن بنیاد

л.37a آمائیدن آژندیدن // میان دو خشت کردن آوردیدن حمله
کردن آفریدن شکفتنی کردن آورندیدن فریب کردن
آفرندیدن زیب دادن آفندیدن خصومت کردن اندیدن سخن
بشك گفتن آبادانیدن ستوده آمدن انبریدن پر کردن
انگاشتن دانستن و گمان بردن بنیاد انگاریدن بـود
اوژندیدن افکندن و از اینجاست که پارسیا[ن] نام نهند
گرد اوزند و شیر اوزن

گونه دوم که در آغاز آن با است بتاییدن بگذاشتن
بسنجیدن قصد و اهنگ کردن و آراستن برازیدن زیبیدن
براشیدن فرو نشاندن براختن گداختن در بنیاد بزاریدن
بود چنانك گداختن گدازیدن بود بشکولیدن بشدن برفتن
بیوگندن بهفکندن جلدی نمودن بخسیدن گرازیدن بخسانیدن هم
گرازانیدن است بنگشتن فرو بردن در بنیاد بنگشیدن
بود بسغدیدن ساخته شدن بشوریدن لعنت کردن بتکندن سر
باز زدن از خوردن بتکندیدن بود بیختن درماندن در
بنیاد بیختیدن بود بر مخیدن بیفرمانی فرزند مر مادر
و پدر را بسودن دست زدن بشکلیدن رخته در افکندن
بردیدن از راه دور شدن

گونه سوم که در آغاز ان پا است پرداختن انگیختن
و ترك دادن و آراستن و ساختن و دور کردن پردازشان
یعنی دور کردن ایشان را در بنیاد پردازیدن بـــــود

پریشیدن فرو نشاندن و پاشیدن یعنی پر کردن و بیخود گشتن و بد حال گردانیدن پالاییدن افزودن و زیادت شدن پسندیدن ستودن و خوش آمدن پنداشتن کبر کردن و دانستن و گمان بردن در بنیاد پنداریدن بود پیسودن میل کردن پژوهیدن باز جست کردن و در تفحص شدن و نصیحت کردن پیراستن دباغت دادن و آراسته کردن بدانچ باشد خواه پوشیدن خواه بریدن و از اینجاست که ناخن پیرایه را ناخن بردی گویند و نیز گویند فلان سبلت نه پیراید یعنی نه براند // پاشیدن ریختن و پر کردن л.37б
پالودن خلاصه چیزی کردن پالیدن افزودن پنگاشتن نقش کردن پوسیدن ستوده شدن و آماسیدن پژولیدن بسودن و پژمرده شدن پرستیدن خدمتکاری کردن و صاحب چیزی پخشیدن و اندوه کردن و گداختن گویند پخشان یعنی گدازان بروا شدن پندیدن نصیحت کردن

گونه چهارم که در آغاز آن لفظ تا است ترابیدن رفتن است ببالا اندك اندك و گویند نرم چکیدن است و تراویدن نیز گویند توختن رنج از کسی بکسی رسیده باشد بار بدو رسانیدن بنیاد توزدیدن یعنی دوختن تریدن بیرون کشیدن ترنجیدن گرفته شدن و درشت گشتن تراشیدن هموار کردن و درشت گشتن تراشیدن هموار کردن و خراشیدن و انگیختن و نگاشتن تناسانیدن خوش شدن تنبیدن جنبیدن

گونه پنجم که در آغاز ان جیم است جستن طلب کردن بنیاد جوییدن جستن جهیدن در بنیاد همان جهیدن بود بر جستن بر جستن جسم

گونه ششم که در آغاز آن جیم پارسی است چهیدن میل کردن یعنی جانبی غلتیدن چرویدن چاره جستن و دویدن چفریدن ترسیدن و التفات کردن چوخیدن لغزیدن و افتادن چرنگیدن آواز کردن چخیدن ستیزه کردن و سرزنش

گونه هفتم که در آغاز آن خاست خفتن بیاسودن و خواب کردن خزیدن در چیزی در آمدن خراشیدن تراشیدن و پوست بر شدن خنیدن بضم و فتح خابر جستن و جنبیدن نیز گویند خسیدن بفتح و کسر خا خاییدن خستن زخم کردن و خزیدن خسودن درودن خلیدن جستن و در رفتن خاییدن بدندان رمش کردن

گونه هشتم که در آغاز آن دال است درفشیدن درخشیدن روشن و تابان شدن دوشیدن جنسیدن و بضم دال نیز گویند دامیدن برزور چیزی شدن و برابر چیزی شدن داخیدن از هم جدا کردن دیده ور شدن نظر بر چیزی انداختن دندیدن از خشم میجوشد و بتنـــدی میگوید // л.38a
دوختن دوزیدن و گزاردن و ادا کردن بنیاد دوزیدن بود

گونه نهم در آغاز آن را است رکیدن از خشم آلودگی نرم نرم با خود سخن گفتن ریهیدن بکسر را

افتادن رمیدن گریختن رندیدن رستن و تراشیدن رنجیدن ساختن و الفختن و ناخوش شدن رهیدن خلاص یافتن

گونه دهم که در آغاز آن زا است زدودن رنگ دور کردن و پاك گردانیدن زدانیدن صاف کردن زهیدن افتادن زمودن نگار کردن

گونه یازدهم که در آغاز آن زا پارسی است ژفیدن تر شدن و بتازی ترشف گویند و خیسیدن

گونه دوازدهم که در آغاز آن سین است ستودن وصف کردن در بنیاد ستاییدن سجاییدن نیك سرد شدن سگالیدن اندیشیدن و خواستن ستن جستن بنیاد ستیدن بود سوختن گرد کردن یعنی در آوردن چیزی بنیاد سوزیدن بود و بپا پارسی نیز گویند سراییدن آواز کردن و سرود گفتن و حکایت و نوازیدن مرغ و خواندن بآواز سفتن تراویدن و سوراخ کردن بنیاد سفتیدن بود سختن وزن کردن بنیاد سختیدن و سنجیدن بود سنجیدن بترازو وزن کردن سگریدن برجستن ستوران سکنجیدن تراشیدن و گزیدن سرفیدن یعنی آواز بگلو کردن که بتازی سعال گویند سنبیدن زیر پای آوردن ستودن تراشیدن و دور کردن سازیدن ساختن و راست کردن و در خور آمدن سجیدن سرمایه سخت شدن سجاییدن و سجانیدن هم از این است و بعضی بشین معجمه گویند

گونه سیزدهم که در آغاز آن شین است شخیدن لغزیدن

و از جای فرو خزیدن و گناه کردن گویند فلان شخید یعنی از خویش فرو خزید و بلغزید شگرفیدن اسپ و ستور در سر آمدن شکردن شکستن بنیاد شکردیدن بود شمیدن بیهوش شدن و رمیدن است شومزیدن زراعت کردن است شیاریدن زمین پاره کردن شدیاریدن نیز در زمین جفت
л.38 راندن شفتن چکیدن و تراویدن // جراحت و جزان بنیاد شفتیدن بود شاریدن تراویدن شکوهیدن زیبا شدن بزرگ و ترسیدن شکوخیدن سر آمدن و هیبت زدن شنفتن شنیدن شخولیدن بانگ و آواز کردن که بتازی صفیر گویند یعنی سپیلك شخیدن از جای فروخزیدن شاشیدن بآب شولیدن شورانیدن گویند میشولید یعنی شورانید شاهیدن بزرگ شدن و پارسایی کردن شخلیدن سپیلك زدن شکیبیدن صبر کردن بنیاد شکیباییدن بود شکافتن بریدن بنیاد شکافیدن بود شخالیدن خلیدن بود شپیلیدن شنفتن و دیوانه شدن شولیدن متحیر شدن و درمانده گشتن

گونه چهاردهم که در آغاز آن غین است غرشیدن خشمگین شدن غنودن خواب کردن غرنبیدن بانگ سخت بخشم زدن و از درون بجوشیدن غارتیدن غارت آوردن

گونه پانزدهم که در آغاز آن فا است فتردن دریدن فرسودن سخت سوده و کهنه شدن و کاهیدن و خلل پذیرفتن فرغاریدن چیزی بآب نیك تر کردن فنودن غره و فریفته

شدن فتالیدن و بفتح فا نیز آمده است فرسابیدن مانند شدن فتالیدن فشاندن و ریختن فهریدن فسوس و استهزا کردن فاتولیدن راستر شدن یعنی دورتر شدن فلخیدن پنبه از دانه جدا کردن فلخودن همان فلخیدن است فرهیختن نیکو و با ادب شدن فسردن بسته شدن است در حیران فلخمیدن پنبه زدن فسابیدن مالیدن و اسپ کردن و رام گردانیدن چنانك گویند مارفسایی یعنی افسون گری و بهمزه و مفتوح نیز گویند فرو هلیدن گذاشتـــــن و بیفکندن

گونه شانزدهم که در آغاز آن کاف است کاشتن گردانیدن و تخم ریختن کافتن شکافتن و کاویدن بنیاد همان کاویدن کافتن کاستن کم و بر کم شدن و نقصانی پذیرفتن بنیاد کاهیدن بود کرازیدن خرامیدن کرازانیدن همان خرامانیدن کوالیدن بالیدن هر چیزی از نهال و درخت و کشت // و بعضی کاف پارسی و مفتوح گوینـــد л.39a کشتن زراعت کردن کستن کشادن و شکستن و این در تارهاء گویند کویستن بیا پارسی و عربی غله کوفتن بنیاد کویستیدن بود کالیدن موی درهم شدن کنبوریدن فریفتن کراشیدن تباه کار و پریشان شدن کفیدن ترقیدن یعنسی از هم جدا شدن کفتن از هم باز شدن بنیاد کفیدن بود کراجیدن بانگ کردن ماکیان وقت بیضه کردن یعنی انك

کاك کاك کند کپیدن از جایی بجایی کشیدن کزدیدن پیراستن گویند کزد شاخی تا گشته که پیرایند کلندیدن کافتن

گونه هفدهم که در آغاز آن کاف پارسی است گستردن فراز کردن بنیاد گستریدن بود گزیدن نیش و بدندان گرفتن گریفتن گریختن بنیاد گریزیدن بود گرویدن پذیرفتن و سر نهادن و بدل گره بستن و استوار داشتن گنجیدن راست در در آمدن گنجانیدن نیز گویند گزردن چاره جستن بنیاد کزیدن بود

گونه هژدهم که در آغاز آن لام است لوسیدن فریب دادن و فروتنی کردن لغزیدن دوشیدن و آشامیدن بعبارت ماوراءالنهر و بواو پارسی نیز گویند لخشیدن لیزیدن آمیختن لخشیدن افتادن

گونه نوزدهم که در آغاز آن میم است مزیدن جوشیدن مانستن بصفته چیزی چیزی شدن بنیاد مانیدن بود مکیدن جوشیدن مخیدن خزیدن و جنبیدن مجیدن دیدن و خرامیدن مویدن گریستن مانیدن بسان چیزی گشتن و گذاشتن و رها کردن مولیدن خزیدن و باز کردن

گونه بیستم که در آغاز آن نون است نازیدن فخر کردن و بمعنی ترسیدن نیز باشد نشاختن نشاندن بنیاد نشاختیدن بود نشکنجیدن نیلك زدن نوردن پیچیدن و ته

کردن و گذشتن بنیاد نوردیدن بود نواییدن نالیدن و آگاه شدن نهاریدن خوف کردن نانمشیدن از جهان چیزی ندیدن نیوشیدن سخن در گوش کردن یعنی شنیدن گوبنیوش یعنی بشنو و شناییدن و بکسر نون نیز گویند نغوشالیدن از کیش بکیش شدن نوالیدن نالیدن و جنبیدن نوانیدن // л.396 بانگ زدن نزیدن بیرون کشیدن نسیدن نهادن نهفتن پنهان کردن نکوهیدن ناپسندیدن و زشت گفتن و سرزنش کردن نواختن سرائیدن و بانگ زدن و خوش کردن و بمراد رسانیدن (بنیاد) نوازیدن بود نهشتن نهادن بنیاد نهیدن بود نوفیدن جنبیدن نهیدن اندیشه کردن و غم خوردن نوازیدن نواختن و خوش گردانیدن و سرود گفتن

گونه بیست (و) یکم که در آغازآن واو است وشکولیدن جلدی در کار نمودن واخیدن از هم جدا کردن ووزیدن اختیار کردن وشکریدن چست کردن ویدیدن چاره جستن

گونه بیست (و) دوم که در آغاز آن هاست هشتن گذشتن و اویختن بنیاد هشیدن بود هازیدن گریستن و در بعضی فرهنگنامه نگریستن هلیدن فرو گذاشتن و ترك دادن و فرو انداختن هوختن بیرون کشیدن و آمدن و پیدا شدن بنیاد هوخیدن بود هازوییدن فرومان و چیزی حیران شدن هوشازیدن چاروا بغایت تشنه شدن

گونه بیست (و) سیوم که در آغاز آن یا است یاریدن

توانستن پارستن توانستن بنیاد پاریدن شود پازیدن قصد کردن و زدن و انداختن و بیرون کشیدن و اشکارا کردن و پرسیدن

Баҳш VII

Тюркские слова

بخش هفتم در سخنان ترکی بر چهارده گونه نخست که در آغاز آن الف است اتا پدر انا مادر ارقا حجامتگاه انا کف دست اردکا شش ابا تلخه الاابلق امغا بز کوهی اغا برادر بزرگ ت اوت کاه و دارو ایت گوشت ازمت امرود ات اسپ انکت سرخاب الت گوجه اوکت پند اورت غول ایت گوشت و سگ ح اوکاج خلق اوکنج پشیمانی اغاج درخت ازتوج سبزه اورلوج کوهان اشیج دیگ گلین اوج سه اوروج روزه خ اجماخ بهشت (د) ارمد آذر و کبك دری ر اوککر پروین ایر مرد ایر سرود اجر کمرانی اویر ارزان اوکدر بیاموزایغر کس اور خر مسج اوار بوم اوجار بازار ایبر زین ایلندر نماز دیگر اغر گران ایلدر رازی و انچنان ز اغز گران آز اندك اوکز نرگاو و میمون اریغمز ناپاك اسهرز میان فرج س آس و آن پوستینی است معروف ش آش خوردنی اوزنش جان و تن و سر اوگوش روستا اورش جنگ آلتمش شست ارقش کاروان اولش روستا ع آجغ تلخ و شور و ترش غ الغ بزرگ

اوقتلغ هوشمند ارسارغ زرد ایغ خرس گیر اویغوغ بیداری
اریغ پاك اوتاغ خرگاه اوجارلغ بسازرگان اغرغ د ر د ق
ارقودق جوزا آرولق ساق آشق شتالنگ آیاق پای اونتارق
فراموش کردن ارتوق زیاده احساق کند اوجغلاق سه برگ
ابرق کهیل آق سپید افق وحشی ك ارمك پشمینه است
مهنتراز صوف انکك رخساره // اوزاك رگ جان الك دست ارکلك л.51б
انگشت اوکذرمك اموختن اکسوك کمر انك رنجوری و شهر و
ولایت اتمك نان اتوك موزه اتك دامن ارك زردالو ل
اورغل لب گردان ال بودست اونکل وقت نماز پیشین
اوغل پسر ایل فرزند انکال زنخدان امکال زنج ایل
ولایت اویوغل در خواب شو ال بستان و رنگ لعل و اسپ
بور ایل شکل برایجگل بخور م اردم هنر اونم انگور
اوبم محلت اویم چنگ که آن سازیست الغ بهم عید فطر
ن ایلتکان پروردگار الن پیشانی ارن لب اکن کتف اون
اواز ایران سرود میگوید ایسن دوغ اوشتان ازار اکن
کشت التن نبشتن اویغن بیدار شو و ایالو پهلو اجاکو
شکینه اغو رهن اولکو ترازو اجکو ایجکو نیز گویند اویغو
خواب ه اوپه خواهر اوجه پشت الکسه پس قفا اوکره
رشته اوخیشه سماخچه الما سیب اورق توت اسرق حلق
گوش ی ایدی خداوند ای ماهتاب انجی زن ایجی برادر
مهتر اینی برادر کهتر اکاجی خواهر مهتر اورنی کلنی

دایه ایردادی سرود گفت اویغدی بیدار شو آمدی ریزه
آسری نور ارنوری گفتار اوی گاو آنسی اشکنبه آلاشتی
صلح کردن آیکی روا آلتی شش اغری دزدك اغدی ایـــن
لحظه آینی پس فردا ارتی گذشت اوکری مرد اشجی رواش
ایمکجی طباخ اتجی قصاب التونجی زرگر اتی دمید ایکجی
خواهر اتماجی دلال اسی طبیب

گونه دوم که در آغاز آن با است الف بلکا دانا
بغرا شتر نر بود وا شتربچه تا بیات ایزد تبارك و
تعالی بوت ران ج بشنج پنجه س برس شیر ر بر بده
بغور کلور بور الت جنگ غ بیغ فروشدن ق بجناق سلـف
انکه خواهر زن در خانهٔ او باشد بشماق کفش بوتاق شاخ
درخت بیاقلق بوم ماده بشق پیکار بسق سنان بلاق چاك
و سوراخ ونیز در بینی استعمال کند بق بنگر ك بوکرك
کرده بلك دانش بیك خط بیك خام بورك کلاه بك بیشـه
ببك دیو بك امیر بلنك استین گ بیلازگ دست و رنجـن
بیلتوگ مقوس ل بل رنگین م بزم عهد ن بتورکان // پیدا л.52a
آرنده بالدن خازنه بوین گردن برمن بودنه بلبـــن
چرخ بلی فسن جغد بلدرجن ولج بوکردن زین باتمن
سنگ وزن بوکن امروز و بزاغو ماد گاو ه بغه گوساله
بلته تبر ی باقوی پیر بکنی معروف بغدی گندم بوری
گرگ بیغوی بردن طوی حرجال

گونه سیوم که در آغاز آن تا است ت تورت چهار
تت بگیرج تیج طیغه ر توانکر خرابجی تبر یك تر بایست
ز توز نمك توانکز خوك ش تیش غ تاغ کوه تغسغ بسر
آمدن تولاغ پای تابه تیغ خدمت ترلغ کشاورزی تورغ
اسپ کمیت توزلغ با نمك ق تمور قزق ستاره قطب تبراق
خاك ترناق ناخن تویتق سوم تلشق کمان نرم تغماق زادن
تیرغق جرنگ ك تیتك خلیش و خردمند ترشك ارنج ترك
رود ترنجك جادر توشك جامخواب تیرك درخت تواك شفتالو
تنك تیز تونك بی ردم تنك بامداد ل تل زبان م توردم
سه خام تولوم اسلحه ن توریکان پدید آرنده تین شنوده
تن کل سر تون جامه و شب ودی تخازن خیار تزغن برنج
تکان خار تولتکن غلیواژ تزکین عنان تغن نه تقسن نود
ه توشه سینه تربه ترب توه شتر تکه کفان توقره ابوش
سیاه توزنه کلند توقه کمر سیاه تونکه شب تاریك ی
تنکری خدای تبارك و تعالی توثی اشتر ترغجی کشاورز تشی
ماده ترغی گنجشك ترکی خوان تغدی بزاد تنکی دریا

گونه چهارم که در آغاز آن جیم است ا جادر
خیمه ق جولق شك جانق کاسه ك جرکلك لشکری جورك قوص
جلك سریجه جرك لشکر ن جولین سهیل جکن شاماخ
جنقلقن پیرگاو جیغان دنبه جیبون پشه ه جگر که ملخ
جنکه کمند جغره سازیست که آنرا چهار تاره گویند

گونه پنجم که در آغاز آن حا است ر حریر موی
ق حلق افسار ك حجاك كل
گونه ششم که در آغاز آن خا است ق خودق خرکره
ن خاتون عروس خوب و نازك
گونه هفتم که در آغاز آن دالست ت // دلست л.52б
کشنیز ر دور شتر
گونه هشتم که در آغاز آن را است ت روت آتش
ن روغان توان توانا ك ریوك بلندی
گونه نهم که در آغاز آن سین است ب سنجاب
پوستینی است تا سوت شیر سوکت بید ج سج موی سونح
شادی ساقنج اندیشه ر سمور پوستینی است سوجمر شراب
سغر گاو سفسار دله جانوریست سغر جانوریست معروف ز
سوز سخن ش سوکلمش کباب سنجش مقابل شدن لشکر غ
سیغ بوریا ستغ سودا سارغ زرد ق سغشق سغال سرمسق
سیر سرمق شلغم سغلق میش سقاق شکال سغرق کاسه سغراق
نیز گویند ستمق فروختن ل سقال ریش سکال ن سنکین پی
سن شمار بلا سقان پیاز سامن کاه حبوب سرمدان کفتار
جانور سجغان موش سغن گوزن سغغان عقعق سواکن تزرو
سکسن هشتاد سن ناپاك و سیلکو پاك سنکو تیزه سیرغو
نای سو سغروآب سقو پیمانه ه سولکنجه برنایی سرجه
آب کینه سمره سرمایی سریجقه ملخ ی ساوجی پیغامبر

سوسفری گاومیش سفری کیمخت سفرجی پاسبان ستفجی
سوداگر سهری ولایت

گونه دهم که در آغاز آن شین است شطو نردبان
گونه یازدهم که در آغاز آن صادست و صفو رود آب
ی صنبی رود آب

گونه دوازدهم که در آغاز آن طاست ا طمغا مجلس
خانه ر طر رگ ق طلاق سپرزل طغرل جانوری از پرنده‌گان
درنده یعنی شاه باز م طم باشه ن طاین فرغانج ی
طغای طرمطی جانوری معروف

گونه سیزدهم که در آغاز آن قاف است ا قلا اسپ
که زرد رنگ بود و بر پشت او خطی سیاه بود قرا
سیاه ب قوغایب دلو ورسن قب برخیز ت قت نجس قوت
رخبین ج قونج ساق موزه قولغاج فراشتك قنج کفچه لیز
ج قلیج شمشیر قلاج رش و گام دراز د قراغند لحاف
ر قدر دیگ درشت قر کمر قتر استر قوجغر مخ قرنکر
اسپ قلاکه بزردی زند ز قندز پوستینی است سیاه// قیز л.53а
دختر قوبز خربزه یمحك قاز بط قلاوز راهبری و بلغتی
قلاوزد گویند قویز هشیار س قیاش آفتاب قراقش عقاب
قلاش رش ق قلاق گوش قوق دیده قلق خوی قویرق دنبه
و دم قرلق بندی قباق کدو قونق کال قوق مادیان و
قرقداق سیاه گوش قوسق فنك جانوریست که بوستینش سپید

است قونغشق شیر گنجشك قولق آتش زنه یعنی جغمق قشق کفجه قوق جهل قوق ریش قفلق حوض قلقق مشك ل قل بازو قزل سپاه ن قون شکم قاین قان خون و پادشاه را نیز گویند قفقز قنا قاغون خربزه قره غورشین سرب قلن کره قهلن پلنگ قوین خرگوش قلقن قولسقن باردم قولسن تنك که در زین باشد قار عروسك و عارعار و کارعسان قاون ارجنو قادن اندخس قوغره زاغ قویجغه مورچه خرد قنفه کوتاه قره سیاه

گونه چهاردهم که در آغاز آن کاف است ت کبت دوکان ج کربیج خشت ر کجار میگذرد کریر بر گیر س کورمس نابینا کس پر ش کیش نمور کرش زه کمان کمش معکس ك کوك آسمان کسك کلوخ کرپك مژه کندك ناق کنکرك دماغ کیك شکاری کلالك کبك ل کوکل حك سار کل بیا م کجا بیرم عید اضحی ه کیشه ویرکستوان کیجه بیگاه ی کشی مردم کلغی شه عروس کرکی تیشه کلارجی نگاهبان کلدی آمد کجتی گذشت کجکی بگذرد کبتجی دوکاندار

گونه پانزدهم که در آغاز آن لامست ر لغر جگر ن لاجین شاهین کوهی ه لربه جو ی لاحی گاو میش

گونه شانزدهم که در آغاز آن میم است ق سق سیلت منجنیق مهره منق جام موسن شاخ منك هزار و منکو جاوید

گونه هفدهم که در آغاز آن یا است الف یونجقا
سس ب یغرب جمرات ت یت بخست یتست دورس ج یلاوج
و یلواج نیز گویند و آن رسول است یج دیر یاج تابه
ر یر زمین یغر گریبان یکسر بدوز یلدز ستاره یوز روی
بند ش یاش سبزه و جراحت یتمش هفتاد غ یسغ وقت نماز
خفتن یاشلغ جراحت دار // ن یرتقان افریدگار یرلغـــان л.53б
امرزگار یتدکان بنات نعش یورون بینی یغرن شانه یقین
نزدیك یرلقان فرمان‌ده یورقـان لحاف یرخان بت یلمن
موش بدان یلان مار یوغن ستبر یوکان لگام یون ضد
یارن فردا ینجو مروارید یجغو اره ه ینکه زن برادر
مهتر یکسره سجد ینـجکه باریك ی یولجی خربوزه یاقوی
پیه یتی هفت یوری ر یکرمی بیست یزی دشت بانان

Авторское приложение
к словарю "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā"
"О некоторых персидских словах,
которые имеют иносказательное значение"

در چند سخنی از پارسی که کنایت از چیزی دارد آب
عرشت و جاه افکند نهاد و دور کرد آتش شد در خشم
و تیزی شد آب شده شرمنده شد آب آتش شده در شور
و غضب شد آب در جگر هستی و توانگری گویند فلان آب
در جگر ندارد یعنی فـقیر و مقـل حالست ازبرآمده‌گیر
با دست آمدن او بپذیر و از دل قبول کن آب دندان

مفت و غالب کنایت از هر دوست بقرینه یعنی گویند و
بیشتر عبارت از زبون گرفتن است آزادی جدائی است
گویند این یعنی جدا ب بی سر و پا سراسیمه بدریا
داد پشت و دور کرد بدر نیاید د در مانده نگردد باد
شد ناپدید شد برافکندن دور کردن و فرستادن بردن یافتن
است بدست کردن حاصل کردنست باز خریدن خلاص دادن
بر گرفتن قبول کردن بی دندان قصد تمام پ پایاب زور
و تاب گویند فلان پایاب فلان ندارد یعنی زور تاب
بر انداخت بساط کرد بیل افکند مات شد یعنی فلانرا
بیل مات کرد بیسر متابع پهلو زدن برابری کردن پیش
کش خدمتی پا بستن محبوس شدن و منتظر ماندن پای
گشادن باز آمدن پیه کبر گویند فلان در پیه خود میمیرد
یعنی از کبر خود در اندوه است ت تن زدن تحمل کردن
چ چرب پهلو فربه چرب زبان چاپلوس و فریب ده چشم
داشتن امید داشتن کردن و منتظر ماندن خ خیمه زد نصب
کرد خاك و باد شد خوار و ناپدید شد خشت خشت شدن
خراب گشتن است د دختر آفتاب شراب در آتش کرد در
مشت ضبط دندان سپید تبسم را گویند دریا کش بسیار
خواران در ساختن موافق شدن با کسی دست فشاندن ترك
دادن در پشم کشیدن پوشیدن دانه دانه شدن پراکنده
گشتن است دندان // فرو بردن اقامت نمودن در کاری در л.54a

فلان گریختن پناه بدو ساختن ر روز روزگار گویند
امروز روز فلان است رهبین مدقق و محقق ره آوردی
آنچه کسی را از سفر آرند ز زود سیر تنگ آینده زیر
تیشه سخره زنخ زدن بیهوده گفتن است س سیماب شدن
ناپدید شدن و دریدن است سر گذشت قصه گذشت سرتافت
بیرون آمد سر کشید بی فرمان شد سر بر کرد یاغی شد
سر بر آورد خروج کرد سرد کاهل و سرد شد یعنی مرد
سر گروه مهتر سگ جگر سخت جان ستم کش چراغ بسیار
کننده سبك عجلت نمودن ساده دل نادان و کم دان سر
آمدن افتادن و تمام شدن گویند سر انداختن عاجز شدن
سرگران غضب گویند سر گران مکن یعنی در غضب مشو سر
آمدن آخر شدن سال پیموده مرد جهان دیده سیه کاری
بخل است سگ جان سخت جان ش شور سخت بد حال و پریشان و
بی دولت شدن رفتن است گویند شد یعنی رفت شوری
استعمال است گویند خاکستوری استعمال کردنست ف فتنه
خفت فروست فر فر روزی است گویند فرفرونیست و این در
نبشتن و خواندن استعمال کنند فروشاندن دور کردن فرو
کوفتن زدن سخت فرو گشتن ناپدید شدن فرو داشتن بیزیست
ك کنده پیر سال خورده کشمکش تحمل است گرد گرد آوردن
گویند غله در کند گرده یعنی گرد آورده کم گرفتن ترك
دادن کله انداختن فریاد کردن گ گیر و دار بزرگی و

کرد فرست گم رو چالاك گاو ریش احمق گرانی استقامت
نمودن گرگ آشتی صلح که از دل نباشد م میل کشیدن محو
کردن و دور کردن نعل در آتش بیقراری است نمك بر آتش
افکندن شور غلبه است و هیناهین هجوم مردمان و آواز
اسپان و این در شور و روا رو استعمال کند هم سر
برابری ی یك چشم ظاهر بین و کم بین و منافق

СПИСОК ТОЛКУЕМЫХ СЛОВ БАҲША 1, ПО ИНДИЙСКОЙ РУКОПИСИ, ВОСПОЛНЯЮЩИЙ ЛАКУНЫ ТАШКЕНТСКОЙ РУКОПИСИ:

гӯне алиф – гӯне дāл,
гӯне дāл – гӯне рā,
гӯне сӣн – гӯне шӣн.

آسا	اندوب	آهنج
آوا	افراسیاب	آکج
استا	ارجاسپ	الفنج
л.5а	ارماپ	اوج
اشنا	انفست	اوج
انگزوا	الق	ایرج
اوزدها	الچخت	ارنج
انوشا	آبافت	آرج
آشکوب	انگشت	اماچ
آگب	л.5б	آخشیج
آشوب	اولنج	آخ
آسیب	آگنج	آزخ

ایزد	اشتود	ایدر
اژند	اسفندمد	آور
آورد	ارد	انگار
л.6а	اشتاد	استر
ایمد	اورمزد	آخور
افد	л.6б	افزار
اورند	ارجمند	آچار
افرند	اختر	اسفندار
آفند	آذر	آمار
اند	اخگر	آوار
ایننند	افسر	اسپندیار
آباد	آذر	اردشیر
اندود	آغار	اندرز
امرود	انبر	اندوز
الوند	آژیر	انباز
آزاد	افدر	افروز
استاد	انبیر	آز
انگژد	آگور	ارز
اراوند	اوبار	البرز
اروند	اهار	آغاز
اهنود	л.7а	اورمز

اسپروز	آك	آخال
آییژ	л.8а	آجل
л.7б	اشك	آغال
الماس	اسك	اسپغول
آبنوس	اسپرك	آمل
اسپریس	آتشك	آزدم
آس	اتابك	آستیم
اندایش	اندیك	اوستام
آغالش	اژدهاك	انجام
آگوش	آژیراك	استم
آگنش	آونگ	ابرهم
آرش	آدرنگ	ادیم
آزرخش	آهنگ	آیین
آزغ	آژنگ	آبان
آمیغ	آزنگ	انگدان
آموغ	اورنگ	انجمن
آروغ	اوشنگ	اهرمن
انباغ	اوزنگ	آرمان
آزیغ	استرنگ	ایرمان
انجوغ	اوذول	آهون
اکماك	л.8б	ایوان

л.9а		л. 10а
ایران	انبان	ایشه
امون	اخشیجان	اسفده
ارغنون	آشپان	استوه
اذین	آذرهمایون	انیسه
ایدون	افغان	آسمانه
آفرین	اوغاو	آسیمه
آردن	اشتو	آگنده
انگلیون	انزرو	اوسه
ارغوان	آهو	انبره
ارزن	اوسو	آهیانه
آبشتن	آرزو	آفگانه
اسالیون	انگشتو	آشفته
ایذون	آلو	انوشه
اکسون	آمه	л. 10б
آویشن	ایارده	ایغده
آرون	آنسته	آواره
л.9б	آسه	آماره
افسون	آشتینه	ارزه
انیران	آگشته	آماده
اران	آغشته	آموده

ازده	اخته	بست
امنه	انجیده	بت
اخچه	اوره	برگست
اخکوژنه	انداوه	بخست
انگله	اشنه	بت
آژینه	انبوه	برغست
انگشته	л.11б	بهشت
آغازه	اسغانه	بخت
л.11а	آره	برنجاست
اغرده	انداخواره	л.12а
آهنجه	آبی	بوغنج
اساسه	النی	بنانج
آگاه	اسپری	باج
آرغده	آحوی	بشنج
ارغنده	آستی	بژوج
افروشه	بسا	برخفج
انباشته	بنا	بفج
الفغده	بلباسا	بلوج
انگاره	بوب	بوانج
آرامیده	بیدخت	بلنج
ایوره	بیخست	بسج

برنج	بالاد	باور
بنج	بید	بدر
بسیچ	باورد	برور
برخچ	ببرد	بناور
بازنهچ	بسد	л. 13б
بلنچ	л. 13а	بشتر
بلخ	بسد	بلغور
л. 12б	بنیاد	باستار
برخ	بشکلید	بسر
برخ	باد	بار
بزند	بشد	بور
بنداد	بیدکند	باهار
بیجاد	باختر	بلغار
بند	برخور	л. 14а
برد	بختور	بربر
بردا برد	ببر	برز
بدرود	بشتر	باز
بخرد	بالار	برز
بلکفد	بهار	بندرز
بیهود	بادیر	بگماز
برازد	بخار	برخوز

برواز	بزارش	بلمك
بچيز	برينش	بساك
بروز	برخاش	بجنك
بشنيز	بش	بلونك
л. 14б	بش	بنجك
بز	بالش	باك
بيواز	بناغ	بنجنك
بژ	برغ	بيدك
برجيس	بزغ	بهرك
بلكس	بشترغ	بندك
بالوس	بالغ	بوك
بامس	بوارغ	л. 16а
بخس	بالغ	بدك
بسباس	بك	باسك
بوس	بشك	برجك
بلوس	л. 15б	برك
بوش	بردك	برگ
بريش	بوك	بشنگ
л. 15а	برندك	باجنگ
بندش	بسك	بيناسگ
بخش	بشتك	برنگ

بشکول
بسل
بجال
بال
بشول
بستکل
بیل

л. 16б

بل
بلکل
بافدم
بادیم
بهرام
بلخم
بوم
بزم
بشترم
بخم
بشتالم
بام
بم

برمایون
برمکان
بهمن

л. 17a

بنوان
برزن
بکهوجتان
بابزن
برغمان
بیژن
بریون
باستان
بخسان
بهپین
بهگن
بتکن
بوگان
بلکن
بروسان
بومهن
ببربیان

л. 17б

بزمان
بریزن
باذبان
برنجان
بخجران
بارمان
بشهون
برین
بکتوسان
بیابان
بون
بان

л. 18a

بنو
بابنو
برمو
بانو
بالو
بروازه
برواره

بیله	بازه	л. 19б
بخنوه	بخیده	بهنه
باشامه	بوزمه	بجره
بلاده	بشنجه	بریزه
بلایه	بوندہ	بزه
بسفده	برکنه	برمه
بیخسته	л. 19а	بخته
л. 18б	بره	بیشه
بنه	بویه	بسیجیده
بنگاه	بتیاره	بادره
بنفشه	بالوانه	باخه
باسره	بسته	بته
بابونه	بسوده	بنوه
برغه	باشگونه	برخی
باره	بنجره	بفتری
بلمه	بزره	بارگی
برمخیده	بشمه	باکی
باخسه	بشیمه	بادی
بوره	بشکله	л. 20а
بندغه	برادہ	پروا
بیله	باغره	پتکوب

پلشت	پغار	پدواز
پردخت	پرمر	پرواز
پخت	پروار	л.21б
پست	л.21а	پرپوز
پازاج	پیلور	پایژ
پخچ	پندار	پـژ
پاسخ	پیور	پیس
پیخ	پرکر	پخس
پازند	پرگار	پرواس
پراوند	پنیر	پلاس
л.20б	پار	پـش
پرند	پیرار	پـش
پند	پرپر	پاداش
پسند	پدندر	پوزش
پانید	پاسار	پژوهـش
پولاد	پوز	پراش
پرغند	پالیز	پخـش
پرهود	پشیز	پیغلوش
پسندر	پیروز	پزداغ
پیکر	پتفوز	پیوك
پور	پتواز	پکوك

л.22а

پلنك
پشك
پتك
پلالك
پلارك
پك
پوپك
پوشك
پچواك
پیازك
پیك
پشلنك
پلك
پاهنگ
پاشنگ
پالنگ
پگ
پلنگ

л.22б

پاچنگ

پالهنگ
پرغول
پلپل
پدرام
پیام
پرچم
پرن
پیشن
پوزن
پرچین
پایندان
پرویزن
پریزن

л.23а

پرنیان
پرنون
پیغون
پالاوان
پیمان
پرپهن
پایان

پروین
پلندین
پارکین
پیکان
پوشگان
پایون
پرمون
پژهان
پوپو
پینو
پهلو

л.23б

پرنو
پاره
پنجه
پذیره
پوزه
پیلسته
پیغاره
پالکانه
پالانه

بیغوله
پیوسته
پدرزه
پده
л.24а
پرگنه
پاغنده
پهنه
پدمه
پیله
پیله
پیاله
پاره
پیسه
پژوه
پیرایه
پروانه
پالونه
پاده
پژوهنده
پراشیده

پریشیده
л.24б
پالوایه
پهنانه
پلمه
پاینده
پایه
پیروزه
پژولیده
پاشنه
پرونده
پیواره
پیوه
پده
پروازه
پاتله
پاخره
پرستانه
پشیزه
پژه
پنجره

پرستنده
پیرایه
л.25а
پیمانه
پشته
پالوده
پرزه
پوشنه
پی
پیوستگی
پیروزی
پیوگانی
پیروزی
پری
پایندانی
پژوی
ترا
تیلا
توتیا
تاب
л.25б

ترب	تربد	توش
تراب	تير	توخش
توب	تلدر	تراش
تبت	تبر	توغ
تمليت	تار	л.27a
تلاج	توار	تيغ
تنج	تمار	تاغ
تينج	تنديور	تف
ترنج	تتار	ترف
ترفنج	تكار	تبوك
تاراج	تور	تابرك
تيماج	л.26б	تبك
л.26a	ترمشير	ترك
تشليخ	تباشير	تنبوك
تاخ	توز	تاك
ترخ	تژ	تكوك
ترفند	تكثر	تموك
تركند	تلس	تلك
تكند	ترس	л.27б
تند	تش	تلك
تربد	تاش	ترندك

ترتك	تكل	تهمتن
تردك	تاول	تاران
تریاك	تویـل	تكو
توراك	تنبل	تیو
ترسك	تیم	ترنگو
تارك	تهم	تیهو
تباك	تتم	تتو
تازیك	تربن	تذرو
تمیك	ترن	تكاو
تگرگ	تسرین	л.29a
تگ	تان	تسو
تورنگ	توسكان	تربو
ترنگ	توشكان	تانگو
تارگ	تریان	تراره
تلنگ	л.28б	توارە
تنگ	ترنیان	تنوره
л.28a	توبان	ترغده
ترتگ	ترزفان	تروه
ترنگ	توران	تووه
تزوال	توسن	تبیره
تاپال	تركمان	تریوه

تنده	تفسیله	جغبوت
تلوسه	ترانه	جمست
توره	ترینه	جرست
л.29б	л.30а	جفت
تندیسه	تروشه	جوج
تخمه	تازه	جوخ
تاخره	تواهجه (تباهجه)	جلوند
تژه	تاه	جاورد
تابه	تهیشه	جمشید
تفته	تتارچه	جدر
توانچه	تربارہ	جبرور
تشه	تبخاله	جمزیور
تلنه	توده	جلویز
تفشیله	تلی	جخش
تخله	تلنگی	л.31а
تفسه	تهی	جماش
تالواسه	تتری	جاش
تلواسه	تودری	جغ
تردہ	تالکی	جناغ
ترنجیده	л.30б	جاف
ترفنده	جلب	جلف

جوشك
جوسك
جدانك
جبلك
جنكلوك
л.31б
جوال
جسم
جام
جيلان
جوشن
جهتهن
جمهلو
جو
جوجو
جثينه
جغاله
جوشه
جشه
جهودانه
جربه

л.32а
جردره
جفدسته
جيوه
جبيوه
جله
جنبنده
جكاشه
جوره
جمجمه
جرمه
جده
جوزبنه
جفته
جرده
جوبنه
جلغوزه
جبه
л.32б
جوانه

جفته
جدكاره
جادوى
جابكى
جالى
چليپا
چوخا
چاروا
چرخشت
چشت
چلوچ
چج
چاچ
چجاخ
چرخ
л.33а
چكاد
چغد
چرغند
چند
چور

چنار
چفر
چنبر
چهار
چنکار
چکندر
л.33б
چنبور
چیر
چفر
چرز
چاپلوس
چوس
چخش
چالش
چاوش
چغ
چباغ
چرغ
چکاوك
چکوك

چفتك
چغوك
л.34а
چزك
چرك
چالاك
چابك
چرمك
چچك
چنك
چك
چكاچك (چكاچاك)
چكاك
چلوك
چروك
چاك
چكك
چلونك
چزك
چلك
л.34б

چشاگ
چنگ
چنگال
چال
چگل
چم
چمچم
چیستان
چمن
چندن
چرغون
چین
л.35а
چندان
چوبان
چوبکین
چیزو
چامه
چوبینه
چلپاسه
چغانه

چفته	خوست	خوید
چوزه	خفرج	خورمد
چمانه	خفج	л.36б
چرویده	خنج	خور
چیره	л.36а	خاور
چرغله	خلنج	خشنسار
چفرنده	خروچ	خنپور
چاره	خوچ	ختنبر
چفزواره	خلچ	خنور
چهره	خجچ	خنبر
چهچرغه	خلخ	خوار
л.35б	خرداد	л.37а
چاپاتی	خرد	خنجیر
چربوی	خاد	خیفر
چاشنی	خزند	ختار
چکی	خود	خر
خنیا	خرد	خستر
خارا	خجند	خواستار
خلولیا	خرسند	خوار
خنب	خرند	خزر
خست	خوند	خسر

خاز
خوز
حس
خديس
خلالوش
خراش
л.37б
خوش
خليش
خروش
خيش
خف
خروك
خبك
خنجك
خارجك
خلشك
خروك
خنوك
خپاك
خلشك

خورمك
л.38а
خنك
خايسك
خپك
خاشاك
خرك
خمك
خراك
خرك
خنگ
خيگ
خدنگ
خنگ
خول
л.38б
خوهل
خيم
خام
خم
خرام

خلم
خوالستان
خزان
خان
خرمن
خستن
л.39а
خنشان
خندستان
خنيدن
خرغون
خدايگان
خماهن
خفتان
خيزران
ختن
خنيان
ختلان (ختل)
خسرو
خديو
خو

خستو	خروه (خره)	خواسته
л.39б	خنبه	خسته
خدو	خشینه	خروده
ختو	خوچه	خورده
خیرو	خره	خیره
خرگاو	خسته	л.41а
خسجسته	خاتوله	خربزه
خشتچه	خروهه	خیازنه
خله	خبیره	خرخشه
خستوانه	خاره	خروسه
خشته	خفه	خواجه
خامه	خیزیده	خوره
خبه	л.40б	خواره
خازه	خزیده	خانی
خرده	خبره	خوی
خاره	خبیره	خوانی
خره	خجاره	خوی
л.40а	خدره	خسروانی
خاشه	خنبره	خدای
خرغه	خواره	л.41б
خشاره	خفده	خیری

خشی	درزن	دوره
دارا	درغان	دزپسبه
دروا	داستان	دنه
دربا	درفشان	دغدغه
دلوا	л.44а	دره
دغا	دوستان	دوده
دندا	دمان	دبیك
داب	دین	دسته
л.43б	داو	دبیره
دل	داه	درسه
دغل	دایه	درغاله
دیهیم	دهقنه	دریوزه
دهیم	درنه	л.45а
داهیم	دسته	درمنه
دم	دوشنده	درفشنده
دام	دوزه	دبدبه
دم	دیوچه	درپه
درغم	دریزه	دهره
دالان	دخمه	دوشه
دستان	دیده	دودله (دودالہ،
دودمان	л.44б	دادوالہ، دادلہ)

دپره
دمسیجه
دی
درخی
درای
л.45б
دورای
دشتگی
دولی
داوری
دیلمی
رخشا
روهینا
رباب
رشت
رست
رخت
رماست
رونج
ریواج
л.46а
رخ

راود
رد
راد
رود
ریوند
رند
رشنواد
رامر
روار
راویز
رز
رستخیز
ریماز
راز
л.46б
ریز
رس
روس
رخش
رخش
رش

راش
رامش
راغ
راف
رف
л.47а
رگ
راك
رمژك
رشك
رشك
ریدك
ریك
رنگ
رچگ
رسیل
رنم
رام
л.55б
سروش
سرویش

سرش
سريش
ستايش
سماروغ (زماروغ)
سپريغ
ستاغ
л.56а
سغ
ستيغ
سرف
سنگ
سيك
سنولك
سارك
سترك
سونانك
سجك
سنگوك
سپيتاك
سرك
ستاك

л.56б
سروتك (سرموتك)
سرشك
سكلك
سباروك
سيلك
سنگ
سيسك
سيامك
سمك
سوسك
سرتگ
سوگ
سيخول
سندل
سفال
л.57а
سگال
سبل
سنبل
سل

سيكل
سيام
ستيم (استيم)
л.57б
ستام
سوتام
سم
سنگم
سيم
سرسام
سهم
سلم
سان
سترون (استرون)
ستودان
سفتين
سوزيان
سمان
سوين
ساوين
سرشكوان

л.58а	سنگچه	سراینده
ساربان(ساروان)	سرویسه	سخره
سامان	سلمه	سرپوشنه
سرغین	سفرنه	л.59б
سرون	سماخچه	سکیزنده
سرین	سفچه	سباده
سوهان	سفته	سروانه
سالیون	سپاسه	ستوه (استوه)
سمنگان	л.59а	سوکه
سانکین	سکیله	سپاه
سندان	سوخته	سوده
ساو	سنبه	سزه
سکالیو	سنیزه	سکاچه
سکارو	سندره	سکته
л.58б	ستنبه	سنجه
سکو	سغده	ستاره
ساسو	سیله	سغبه
سرو	ساوه	سریچه
سغدو	ساره	ستاه
سامه	سنه	سبوسه
سده	سوسه	л.60а

سته	شوب	شهد
ستوده	شیب	شکرد
سفته	л.60б	شخود
سمانه	شاداب	شخید
سارچه	شترب	شایورد
ساسی	شکیب	شاهورد
ساری	شرب	شند
سای	شتفت	شمشاد
سری	شفت	شاکمند
سوری	شویست	شملید
سپرگی	شبت	л.61б
سپکی	شست	شکند
سایری	ششخانج	شگاد (شغاد)
سگزی	شکنج	شاکار
سرنای	شخ	شبگیر
سوری	شکوخ	شهریور
شفا	л.61а	شمشار
شکیبا	شوخ	شکر
شیدا	شخ	شغر
شوا	شاماخ	شیار

SUMMARY

Only unique monuments preserved in rare manuscripts have come down to us from Persian lexicographical literature of the earlier period from the eleventh to fourteenth century.

The dictionary entitled *Zafāngūyā wa jahānpūyā* was compiled by a certain Badr ad-Dīn Ibrāhīm in the fourteenth century in India and has been quoted frequently since in the works of Persian lexicographers of the fifteenth and latter centuries. It is named as a source in the following dictionaries: *Farhang-i Ibrāhīmī* (1473), *Tuḥfat as-sa'ādat* (1510); *Mu'ayyid al-fuẓalā* (1519), *Madār al-afāẓil* (1593), *Majma' al-furs* (1599-1600), *Farhang-i Jahāngīrī* (1608-9), etc.

Up to the latest years the dictionary, *Zafāngūyā wa jahānpūyā*, has been considered lost, and the information about it was limited to quotations extracted from Persian medieval *farhangs*. In 1964 the editor of the monument identified this dictionary in a defective codex in the Tashkent University Library (B 09/292) under a flat title of *Farhang-namah*. The discovery of the manuscript and its general characteristics were covered in an article in 1965 (see С.И. Баевский, Уникальная рукопись персидского толкового словаря "Фарханг-и Зафангуйа ва джаханпуйа", – "Народы Азии и Африки", М., 1965, № 3, стр. 118-121).

The present, also the first, edition of the dictionary is based on the Tashkent codex dated (fol. 54a) the 21st of Jumada II, 1123, i.e. August 6, 1711. The copyist names himself as 'an Arab Nasafi from Khitay' (fol. 54a). The text of the dictionary itself

covers fols. 1a-54a in a convolute volume. Each folio contains 18 black-ink lines in a running- hand *nasta'lik*. The manuscript is defective: initial folios with the author's introduction and beginning of the first part *(bakhsh)* including seven chapters are missing. The text on several folios has been affected by time and sun-rays, as well as by humidity. Diacritical marks are not consecutively used.

After the work on the present edition had been practically finished, a new manuscript was discovered in the Indian town of Patna. This codex is also defective, many lines are destroyed by wormes. A photostat of the Indian manuscript was used to restore lacunae of the Tashkent one.

A study of the dictionary proved its importance in the development of the early Persian lexicographical tradition.

The *Zafāngūyā wa jahānpūyā* was evidently one of the first experiments in Persian lexicography to create comprehensive dictionaries using wide-range lexics. It includes about 5.170 vocabulary entries. The dictionary distinguishes itself among the early Persian *farhangs* by its originality of composition. The whole bulk of the lexicographical material is divided into seven major parts *(bakhsh)*, which are subdivided into chapters *(gūnah)*, while the latters are segmented into *bahrs*.

Each of the *bakhshes* represents a separate dictionary entitled by the author.

Bakhsh I (fols. 1a - 28б) is a kind of defining dictionary with a wide-range lexicon. It defines separate one-stemmed words with the meaning of familial terms, utensils, clothes, and ornaments, also names of sicknesses and medicines, agricultural tools, months, measures of weight, etc..

Bakhsh II (fols. 28б - 36a) includes two-stemmed Persian words. The range of its lexicon is similar to that of *Bakhsh* I, adding names of countries and territories, specimens of flora and fauna, minerals, proper names of literary heroes, etc.

Bakhsh III (fols. 36a - 39б) defines simple (mono) infinitives exclusively, with preference to archaic ones.

Bakhsh IV (fols. 39б - 43б) defines Arabic words used in Persian, they are mostly agricultural terms, geographical and astronomical names, measures of weight and volume, also some accessories, etc.

Bakhsh V (fols. 43б - 50a) defines Arabic and Aramaic words incorporated into Persian to denominate accessories and utensils clothes, ornaments, musical instruments. There are also treated several ethnical terms, names of diseases, medicines, animals, plants, minerals, etc.

Bakhsh VI (fols. 50a - 51a) is a concise dictionary of Greek, Latin, and Syriac words; it gives appellation of the Church hierarchy and names of prominent Christian figures. There are also denominated Christian temples and monasteries, the Christian cult accessories, months of the Syriac calendar, accessories and meanings related to Ancient Greece and Byzantium.

Bakhsh VII (fols. 51a - 53б) defines elementary Turk lexicon consisting mainly of familial terms, numbers, utensils, names of plants and animals, selected verbs.

The last folios of the dictionary (fols. 53б - 54a) contain a small addendum entitled 'About Some Persian Words with Metaphoric Meaning'. It explains meanings of several Persian words and word-combinations of allegorical nature.

The ample range of the lexicon including borrowings from other languages and their respective subdivision observable in the inner structure of the *Zafāngūyā* are most interesting since it is one of the earliest attempts in the history of Persian lexicography to classify dictionary lexics, and at the same time to select into separate dictionaries Arabic, Turk, and Greek borrowings used in Persian. It is also remarkable that the author classifies the proper Persian lexics in three divisions. One- and two-stemmed Persian words are selected on the wordformation

principle. Persian infinitives form a separate chapter. The preceding lexicographers had usually given verbs in their derivative forms. The *Zafāngūyā* tends to give mostly archaic verbs in their main and derivative forms, sometimes the compiler marked the former one. Phraseological elements of the Persian language had never been treated in special divisions of the preceding lexicographical works, which was done in later ones.

The separate vocabulary of the *Rumi* lexics included in the Persian *farhang* may be, too, regarded as a novelty. Although single Greek words had been incorporated in a eleventh-century dictionary, *Luġat-i furs*, the author of the *Zafāngūyā* considerably enlarged the lexicon and thus created a kind of first *Rumi*-Persian dictionary.

Bakhsh VII of the *Zafāngūyā* seems to be the first attempt to define the Turk lexics within the frame of a Persian *farhang*. Nothing similar had been recorded in earlier dictionaries, while later lexicographers steadily included the Turk lexics into Persian dictionaries. This part of the *Zafāngūyā* is of special value since it may be interpreted as the earliest experience in creating Turk-Persian dictionaries.

The author of the *Zafāngūyā* fairly often gives Indian equivalents of this or that word naming them *hindawī*.

Thus our dictionary presents itself in a new quality, that of the first attempt to create a multilanguage dictionary in Persian lexicography.

Judging by the data available to us, we may conclude that the *Zafāngūyā* was the first Persian defining dictionary to break away from the traditional composition in accordance with the last letter, and to use the first letter. Later on this structural principle, a more practical one, too, became widely used in Persian lexicography.

The *Zafāngūyā* gives a larger variety of dialectal lexics.

Pronunciation is given in description, and sometimes even its variants are marked.

Business and colloquial terms besides words of literary usage permit a judgement that the author of the *Zafāngūyā* principally bypass the usual intention of earlier Persian *farhangs* which were limited to be a tool in reading Persian poetry, i.e. a dictionary of rhythms. The author of the *Zafāngūyā* has wider intents, that is to adapt his dictionary in some parts as a tool of communication with foreign-speaking neighbours.

There is also no doubt that this *farhang* pays more attention to the linguistic and lexicological aspects.

The present edition of the dictionary, *Zafāngūyā wa jahānpūyā*, contains a phototypographic part of the text in manuscript, an introduction to the study of the monument, a complete list of the vocabulary entries, a textual decipherment of two *bakhshes*, which were novelties in Persian lexicography: *Bakhsh* III: 'Persian Infinitives', and *Bakhsh* VII: 'Turk Words', and of the author's Introduction on metaphorical elements of the Persian language. The text of *Bakhsh* VI: '*Rumi* Words' has been published in a special article (see С.И. Баевский, "Румийские" слова в персидском толковом словаре "Зафангуйа", – "Палестинский сборник", Вып. 21 (84), Ближний Восток и Иран, Л., 1970, стр. 91-99).

In Addendum to the edition the text of Badr ad-Din Ibrahim's introduction to the *Zafāngūyā* in the Indian MS together with the list of vocabulary entries of *Bakhsh* I in the Indian MS are given. The latter restores the lacunae of the Tashkent MS.

ТЕКСТ

تیز دختر قرز خرزه یحک قاز بط قلاوز راهبری و بلغتی قلاوزر کوبند قوز هشیار
قیاس افغاب قدائش عقاب قلاش رئس. قلاق کوش قرق دیده قلق خوی قورق دنبه
دوم قرلق بندی قباق کدو قونق کال قرق مادیان و قرقداق سیاه کوش قرسق قمک جانور
بوستیش سبیدیت قرنغق شیر کنجشک قولق آتش زنه یعنی چقماق قشق کنجه قرق جهل قرق
ریش قفلق حوض قلغق مشک قل باز و قزل سیاه قدن شکم قان قان خون و باد
را نیز کویند قفقن قنا قاغون حربزه قوه غورشین سرب قلن کره قیلن بلنک قوین خرکوش
قلغق قولسغق بارد. قولن تنک که در زین باشد قارغ دنک و عار عار و کارعان قادون
ارجشو قادن اندخر قراغره زاغ قرنجفه مورچه خرد قسعه کوتاه قره سیاه قره جهار دهم
که در آغاز آن کاف است کبت دوکان کرنج خشت رکجار میکذرد و کریر بر کیر
کورمس نابینا کس ر کیش عورکرش زه کمان کمش معکس کوک اسمان کسک کلنج
کریک خر، کندک ناق کندک دماغ کب شکاری کلالک کنکر کنا رئیس سر
وخنده کوکل یک سر کل سام کجا ببرم عید اضحی کیشه و برکستوان کیجه بیکاه کنج دهم
کلغی شه عروس کرکی تیشه کلار حی نکاهبان کلدی امد کچتی کذشت کچکه یکذرد کیتی دو
کامدار کونه یانزدهم که در آغاز آن لامست لعرجیکر لاجین شاهین لاسنجق ماهی
منقرحام موس شاخ منک هزار دسکو جاوید کونه هندهم که در آغاز آن یاست
لوحکاست بهر یجوزات یت نخست نیت در رس لاوج و یلواح برکویند
وای رسول است بیج دریاچ تابه سر زمین بیکر کریبان یکسر بدوز یکذر ستاره یوز روی
بندش یاغی سبزه و جراحت یمش ایتاد غ بسنج وقت نماز خفتن یاشلنج جراحت دار

ششم که در آغاز آن
قسطنطین نام مردی از رومیان که در او معروف است
قوی بت از حکمای زندیق گوید هفتم که در آغاز آن شین است الف شلیخا ضحایه ترسایان
شماس مهر ترسایان شباط ماه رومیان و آن آخرین ماه زمستانست گوید هشتم که در
آغاز آن است طور سیفوس بزرگ ترسایان گوید نهم که در آغاز آن عین است رعنصر
بنیاد رشت جون خاک و باد و آب و آتش افسانزا عناصر اربع گویند گوید دهم که در آغاز آن
ما است فیلاقوس نام پادشاه یونان بدر سکندر و فیلق لشکر اوس نیز گویند و گفته اند
اوس امیر ست و فیلق لشکر یعنی امیر لشکر و سپاه سالار فردوسی باغ بسیار درخت که انواع میوه
و گل و سبزه و آب باشد فیلسوف حکیم و مجرد گویند یعنی فیل دوست دارست و معنی سوف حکمت
یعنی دوستدار حکمت و جمع فلاسفه آید بنیاد فیلاسوف بود و نسبت فلسفی آید گوید یازدهم که در آغاز
ان ف است الف قسطا نام حکیمی است و نام کتابیکه از او هم بدو باز خوانند س قیس امام و عالم
ترسایان ف قانون ساریست از ان بغداد یان و اصل هر چیزی در رسم قسطنطین نام پادشاهی
شهر قسطنطینیه شار اوست که دار الملک رومست گوید دوازدهم که در آغاز آن کاف است کشیش
محصر ترسایان گوید سیزدهم که در آغاز آن لام است الف لوشیا نام حکیمی لوقا نام شخصی گوید
چهاردهم که در آغاز آن میم است الف ملکا نام مردی که صاحب از پیشوایان ترسایان ف
مار یعقوب نام مردی که صاحب مذهب ترسایی بود ط محیط نام حکیمی ستان قرآن نام ترسایی که
در آنرا معروفست مطران حاکم ترسایان و مولو حلقه آهن و گویند که ناقوس است و آن مایی باریک
که زاهد ترسایان را در دهن در برند و حلقها آهن بخبانند ساسطو نام مبعوثی از ان ترسایان

سبز کہ بکین سازند دافع برق ... ششم در شمنان ... برشانزده کونه است ... نخست کہ در اغازان
... است ... آب آخرین ماه تابستان است ... اسطقسات ارکان بعضه طبایع اربعه ... ار اول
ماهست از ربع اثار اخرین ماهست از ربع ... اسطقس ماده ... هر چیزی ... استق انجیل خوان
وزاهد زنجبر بوش و پشوال ... اول ماه رومیان از اخرین ماههاء حریف است ... از روم موضع
اقلیم وان ختم حصه از ربع مسکون جمع اواقالیم اندوان بهفت کواکب هر کشوری بکوکبی منسوب است
چنانکه بلاد هند کشور زحل و بلاد چین کشور مشتری و بلاد ترکستان کشور مریخ و بلاد
خراسان کشور شمس و بلاد روم کشور عطارد و بلاد ... کشور قمرست ... افلاطون نام
حکیمی یونانی ازعنون سازیست ومیان راکویند جمع مزامیر چون رباب و بربط و جنک
طنبور وارغنن کویند اکسون جامه ابریشمی چون اطلس ... دوم کہ در اغازان ... است
بریس کلیم ترسایان بطلیموس نام حکیمی در روستایی و نام بادشاهی بلیناس نام حکیمی کہ صاحب
طلسمات بود ... بطریق زاهد ترسایان ... سیوم کہ در اغازان ... است ... تشرین نام
ماهیست و تشرین دو اند تشرین الاول و تشرین الاخر و جمیع ماههاء ایشان را نظم کرده اند
... بابل دو تشرین و دو کانون و پس انکه ... شباط و ازار و نیسان و ایار است ... حزیران و تموز و
آب و ایلول ... انکه دارش کر ازمن یادکارست ... سه ماه ازین حریف است ایلول و تشرین
و تشرین الاول و تشرین الاخر و سه ماه زمستانست کانون الاول و کانون اخر و شباط و سه ماه
ربیع است ازار و نیسان و ایار و سه ماه تابستان است حزران و تموز و اب تموز میانکی از
ماههاء تابستان است کونه چهارم کہ در اغازان حاست الف خطیا مانباذ است کہ اول
اوراحطین ملک شناخته بود کونه پنجم کہ در اغازان حاست ... خانلیق عالم و عابد ترسایان

دا عبارت از بازست که لفظ دا بجای بار استعمال کنند و الیک ای باز کنند و لفظ فا نیز بجای
و نیز فا زیادت افتد گویند فا دا کشتن ای باز کشتن ـ ولایت زمین ابا دان و روایی
کار و سمت داغ ـ وزیرا نک بر و اعتماد کنند بکاری و بر سوم روز از ایام عجوز و شیخ
ودع خسته که بهندوی گوده گویند ـ وناق سل دامن نام مردی عاشق غدر او شاق
خذ منکاری در دیشان دشق بوستینی است از جانوری معروف در ترکستان و آن جانور صورت
روباهست و قواق نام مقامی و گویند نام درختی که بارش بصورت آدمی باشد ـ ورک جانوری معروف
در ترکستان و آن جانور از حشرات مانند سوسمار ست و اطراق او منقش ـ و سمه نقش و او حنا سیاه
که بدان خضاب کنند و گویند که سنگ سبز ست ابر دیدان کشنده و بکسر داو دارویی است که بر ک نیل
خوانند ـ هشت هشتم که در آغازان ـ است ـ هندباکنه و کنج نیز گویند با دمانوعی از ماهی
فر دست و با بها بسیار دارد و بر نیت او خارست ـ هو وج عماری شترک هو بد یک نام شخص
از ملحدان ـ هیطال حوض بزرگ و بزبان بخارا مردی با نیرو و هیا طله نام قومی و ولایتی است
مال قافله ـ همطان نوعی از جبوبست هیو قارغون مرده دشتی کلیت سرخ گونه ـ بیست نهم که در اغارش
یاست ـ یلدا شب یازدهم بود از آفتاب بجدی و در عات نخوست و گویند آن آخرین درجه است
از قوس و دران درازترین شبهاست و تاریک ـ یثب گونه ارسنکهاست یعقوب سنگ
ر یعقوب شاه زنبوران ـ یفنبون نمک خشخاش و گونه شراب ـ یبروج سایه برک یدوج بیروج
و یمرو دنیز گویند و گویند ان مردم گیاست ـ یافوخ تارک سر ـ یتوع دارویی از جنس گیاه و گویند
یبوعات بهنت است مادر بول سیرم عش لاغیه عطشیشا حلدانه ماهو دانه ق پرنداق بر
و فتحت و بسکون نون دو دکاندو دوال کفشگر یاختلق رو شنای یلق قیام یثیم سنگ است
سبز ک

و در اشتباک گران کران رندان معانات سیخ انار دشتی و بعضی سنبل را گویند و معاذ گویند مرج
علفی است که بای را کثر می کردانند و نام جامه است مازیارج مار باره ع ملواح کفشگ که بدان
صید توان کرفت بر سر دام بندند مرخ درختی است که برگ او در تلاوی کار آید فرمار
اولد و شاز مطربان منبر عنبر آمیخته ماحور خرابات موسیقار سازیست که شبانان زنند محور
قطب نقطه لب حوب که چرخ بر او کردد و ناف بنات و حط محور خطی است در فلک از شمال تا جنوب
مقرقس نار مدار اهوی بای و سای که بر و زوبان پرواند کویند زوبان بابه و کلابیت
مقناطیس سنکیست اهن ربا و مغناطیس نیز کویند بهندویی کاسل ش مرر خوش مرر نکوش مر غش
نام مقامی در حدود عرب ع ملح زراندود و اندود و ده بچیزی و جامه که از هر لونی بر کاله دوصل
کرده باشند مبیوق تنک در کینند و خیمه باشد ک مبارک کبوتر ل مغل کرز بینه کوبال
و درخت کلک که آن کونه از کندرست م مائم مصیبت مرک ملم جامه است افریشمی کویند ملح چینی
ن موقان نام شهرست مرمان دوستاره اند د موکدر دشتی ی مصطکی نوعی از علک رومی
است و انج بلون سیاهست علک بنطی است و بعربی مرغ عیسی شبرک کو ت بهرت بیشم که
در آغاز آن نون است الف نکیبا باد کنر و بادی که از هر چهار سوی بزدینه کرد باد نشانا سنه
س ناموس کانه صیاد و دروغ و نام ونک و راز دار جنانک جبرئیل را ناموس اکبر کویند
ق سطاق کنل نار حل جو رهندی ن نظرون بوره سرخست بعضی کویند نمک دریاست
سمندرک کویند نون دولت بزبان بغدادی ی نقطی دیکی که سبز باشد و ببیاهی زند کرنه
بست انهم که در آغاز آن واداست الف و قابیان نکاه داشتن و حق چیزی بتمام کزاردن
و الا جمله جاهها افریشمی اند و یا علت شدن و جاسوده بای شدن و عاء او ند و جایکاه طعام

روغن سه خانه و تخم سکان دغره کافور دارد و آنچ در خلاف بود ایلاجی گویند و بی خلاف و مهمل و ملک گویند
قابله صحبت قواره باره قواره باره بتقدیم قاف و ضم فوقانی جامه است از ان عراق و
فرقت موضعی است که این جامه آنجا بافند — پست سیوم که در آغاز ان کاف است
کیلا دارویی است یعنی کهیلا — کرنب رستنیه اوراجغندر بزرگ گویند و کرمانیز گویند کب کنجاره
کات سماروغ کورات خانه زنبور کبریت کمکرد کلک بسته خانه مکرت سرکه کرکارت بنشواره کبوتر
نام بادشاهی کسوت نباتی است بیخ ندارد بر درخت خاردار و امثال آن که ساق او کوتاه باشد
تعلق کند و کسوتا نیز گویند کوشکنش کنجنج کشنیز کیقبا دنام بادشاهی سکافور معروف دو گونه است یکی از
درخت سرون می آید اورا کافور جوانه گویند و دوم ملک میجو شانید از جوب بیرون می آرند آزاد چنین
گویند کلک الحمار ستاره است کیکاوس بادشاه ایران از جمله کیانست کاوس نیز گویند کرفس اجمود
رود جوانی نغز جوانی خراسان و بتازی دنب الجمل و دنب الفرس و طحیه الیس گویند کف تله دری کورمایل
بنک و دانه کعل گویند کرکم زعفران کوبان نوربرد بن کروان گیاهی است که اورا قوت مفرحت
و مرغیست که بیط مانه و شب بهانگ شید کرطرخون مارماسی عافرقرحا کاکون نام عورت مادر استند یارکرت
افتین جرح افتین کودن اسب ملای کربه کوی کلخی جامه ایست سرمایی که در فرنگ می بافند کوشه
بیست چهارم که در آغاز ان کاف بزرگ است ب کیلاب تودج ت لنت شلغم لیلنج نیل لجلاج نام مردی
واضع خط نخ لفاج سایه برگ لال کهک ف لخشان لبنان یعنی مازی و خرکان لعقان
دریخ خوار لبان کندر لیف درختی دست مانند بسته میوه و تخم نباشد لاه باشد در عربی بذرم
و در پارسی کسیه را گویند که از کسی مال ندارد گونه بیست پنجم که در آغاز ان میم است الف ماهیشا گیاهی
در آب باشد یه مزه مارقیشا دارویی است کاسنی که بهندوی سون مکهی و مالیک گویند مرقشا بزرگ تنک مشهور
وارد

آرک قلابه و قلاب هم گویند ◦ قنج کرشمه و ناز و خود را کشیدن ◦ قنج دنبه سرزننده و در فرهنگنامه گوسپند
کوچکان براه سواری کنند و بیاموزند و اوراخرم و قوچ نیز گویند ◦ قوچ شکل کمان در کناره آسمان برآید
آزاقوس قزح گویند و امده است که قزح دیو است پس قوس قزح نباید گفت بلکه قوس الله تعالی گویند
◦ قلنده زاک بزرگ عدد لحاق و این زبان تبطیست قباد درختی است یا خار شتر او را بجزو دمکران سالک
باران بسیار دو کثر جمع اوست ◦ قلعه طارزاک زرد قطر خرنیط قند نارنام شهریست قندرو شهریست
سیاه قارسیا هیت گویند تارسیدست و قیر سیاهیست ◦ قندز جانوری است کوچک
ارسک در ترکستان وازوی بوستین است معروف ◦ قلقدیس زاک سرخ قندس قران که بهندی
کستوای گویند فیلوس شیاری قنلاوس نام مردی قنقس بضم قاف و نون و بعضی بقاف و واو قنقوس
گویند و بلغة قنقس است بفتح قاف جانوری است خوش اواز که اورا هزار اواز نیز گویند و آمده است که
او جهت ندارد و هزار سال بزید چون وقت مردن آید آواز کردن گیرد و بنوایا کوناکون بشمار
انگاه مست گردد و از مستی باکوفتن گیرد چندانکه از وجودش آتش خیزد و سوخته گردد و در خاکستر او بعضه
پیدا شود و ازان بیضه مثل او جانوری دیگر پدید آید بفرمان پروردگار حکما علم موسیقی ازو گرفته اند
قنقس کنقش قربوس پیش کوهه زین قلاش لوند و بی ننگ پس ◦ قرص تخم الحره ◦ قراط تخم خیار
قاف زنده رزق قسق مهمان قرای دیدبان ◦ قنگ کشتی مرکبت باتاو و ماسه هردو جای
معنی آنست که مهمان می باید و در فرهنگنامه قنگ با نون بضم می باید دل قنبیل کمبندویی کابنیله گویند
قابوک چون داشت در عمارتها قلعل لحم انگبین ◦ قاقم اسب قهرمان فرمان دکانکاس قیطون نام مردی
قلنبان قواده قرمان نیز گویند قروان نام شهری در مغرب قطران کران وان واردی است
◦ قیلاف نام زنگ که ملکه بردع و اندلس بود قمره قمار قافله تنجم سیندان ماند تخم در غلاف

تب بانگ کند عنصل بیانوش عوام ادباش عکان درماکه دران مرواریدی شود غنغ غنوت
عوان سخت کیر عوبانگ تیز وبانگ سگ عقه بوستین بره عطه جاه بانگی که از جاه برآید
عود قماری عودی است عتابا وجاه است مخطط اوراخار عتابی نیز کویند که در آغاز آن
است غاسرش مصنوعست نوعی از غبار اسپاد نوعی از بوست کاو ونوعی ماهی که از انواع
الک کویند غلب درختی است مانند نبات عظم غارکیاهی است که دانه او مقدار لوبیاست
برزدی مایل سرخ او مغز چرب بغبار ها وخمها شراب بدو بوشند تا مجاورت او شراب
خوشبوی شود دیباه نکردد عندان نام مقامی است که تیر آنجایی سخت نیکو شود
عدرک سلاحی که غازیان بوشند غزالة فلک آفتاب غاریقون کیاهی است جولا
جون او را شکنند جرم او همواربرون اید وکرانها همواره بست یکم که در آغاز آن
است فاخته زخشان فحت ماهتاب فرخ جوزه ماکیان فیلد هرج درحضض راکویند
بلبل وآن برانواع است دراز وکرد فقاح کیاهیست وبه یکی فلفل بعضی کل او حرا راکویند
فرخ جوزه برنده فابید مانند فریبر نام مردی وعورتی فرش جنبر فطیوس تبک
یعنی بهتوره فلفل بلبل وآن برانواع است دراز وکرد وبه یکی فلفل اسپش کویند نخم سهجنه
وبلبل مربیخ بلبل است فرفنون نام دارویی است فسلاغیان قومی اند از زکان صحرا
نشین کراز علف کاه بعلف کاه روند فرقدان دو ستاره شمالی نبات نعش کبری کوهیست دوم
که در آغاز آن قاف است قلیمانج بزرزد وسیم بعد کداختن بایستد از خشت قفاسکا انکور
قرد ماجوب بارها باریک است یعنی زود وبعضی کردوانم قمر اشعار افتاب قلیلا فازیغه بعد
ب قرقوب نام مقامی است جنانک قرقنا وشوشتری هر دو جاه اند که درین دو موضع می بافند

قلاب

استن ونام شهریست کرآنجا جامها منقش بافند در ترکستان دارایش ونگار را طراز گویند طغاز
جربک کوی وفسوس کنده طاوس جانور معروف طاقدیس صفه بادشاهان نقش
گاق طوس ولایتی است ونام مردی طغشقوق کشنیز دشتی طمطراق طاق رم طرکویند وطم
چیزی برکرده وطراق اوازی که سبب فرح باشند ومجموع عبارت ازو کرد فرست طلق جبر بستا
ازمعدنیات که بهند ویی ابهرک وماآک گویند طبک پوست حرزی طرم پسکه طارم خیرگاه
دخانه دکنبد وسرا پرده وبام طاقترم تکلف وداب وخویشتن نمایی طلسم حکمتی ساختن
درچیزی وتعبیه انگیختن وتعمیه طغان نام بادشاهی طرخون جوبه است سخت سرخ وگویند
که سرخ مردست وبعضی گویند ترهاست طرخون بفتح را درختی است بعضی گویند عاقرقرحا یخ
طرخون کوهی طرخان نام بادشاهی طرنجبین ترنگبین طرارگاه ویباباف طبابچه خانه
طراره جامه که برپرستان می بندند لعل وسبزینه دستارچه علم شهر دهم که درآغازان
طاست طبنون استخوان طبان یاسمین دشتی نوزدهم که درآغازان عین است
عنقا سیمرغ وجیک عذرا آتشکارا دودشیره وسنبله وانک زردبان کجه بتغیر فرصت برد ومکاری
معشوقه وامق عاشق حاجی طرخونست نبات اورا کلیلی باشد چون شست طعم او زبان بسوزد
عطسیتا بخورم عطسه حرزه سرخ میانه اوسپید عوسیج کیاهیست چون خشک شود ازاضریع
گویند دعمود کرفش عبید نام سرودی واغش بندوقت است عالمگیر وچیزیست که بهند ویی
سحکه گویند غنجه مور بعضی تخم مورزا گویند عیار رازدی وگوهر ورک واسپی که هر سو
رود ازشاطرنغز بادشاه معروار جمند عروس بانوس عفص مادون قد عداق نام
مقامیست عمق ندعه کرک سازیست گویند که طنبورست عروسک برنده ایست معروف که

سپیدان
نام دلایتی شنبلیله باشد معروف است دانه او بیخود ماند بعضی گویند درختی است خارسیار دارد و تما
قوی اند افتاب بیست ☆ شمه هر هدوری که منقش باشد در سقفها و بالشها و بسترها
و آب کرها و اینجا از اکمل گویند شوشه بسته و علامتی که سرکور نهند شعر به داروی است در
رد که بحرکت ربایند ☆ بانزدهم که در اغاز آن صاد است ☆ صلا افزودختن آتش
برای رفع سرما یا زعامه و اوازی که برای طعام کنند ☆ صلیب کیتی و زنار که از اجلیبا
گویند و وجوب که در رفعت میدارند و ان جهار گوشه است که بتازی عصافیر الراعی
گویند ☆ صفدر صف درنده صنوبر درخت جانوزه صبر گیاهی که بهندوی گنوار گویند
صبار میوه درختی است طعم او بترشی خرما هندوی ماند صنبر دوم روز ایام عجوزان
صولجان چوگان ☆ صلابه سنگی که بران آش کنند ☆ صاحبی جائه باخطها رجون بسری
صنابی اسپ می کون دگویند صنابا آنست که اندام او سیاه بود و سر موی او سپید و خشکی
نزدیک بود ☆ شانزدهم که در اغاز آن ضاد است ☆ ضحاک نام بادشاهی که معروف است
☆ هفدهم که در اغاز آن طا است ☆ طیمولیا کل خامه است طغرا فرمان بادشاهی است
☆ طلب کردی از مردمان ☆ طاماست سخمان از جنس دراست ☆ طرثوث گیاهیست
مانند فطر بسرخی مایل بعضی تلخ و بعضی شیرین گویند و بعضی گویند از جنس سمارغ است
طمهورث نام بادشاهی از باستانیان که دیو بند نر گویند ☆ طمغاج نام بادشاهی
و طرزد گیاهی را گویند و آن شکر کا معروف است ☆ طبرزنام زمینی و بلاد است گویند طبرستان
جنانکه ترکستان ☆ طنبور کدو طوطا شاه و آن سازیست که گنگره گویند ☆ طیاشیر داروی است
هندوی تواکهر ☆ طراز گره بر زر ☆ طراز نقش و علم ☆ استین دنام شهریست که انجا جاها منقش و علم

استین

دهقان مهرکشاورزان واصل رود دهکان است دلفین حیوانیست آبی که جثه ندارد و کردن باریک
دارد در آب تیره و شور قرار گیرد و دندان بزرگ دارد بهندوی بولو گویند درقه زره
دادی نوعی از حبوبات دهم که در اغاز آن است ذب نفع ذلان نگاهداشت
در آبخ حیوانی است مقدار زنبور برنگ زرد نقطها سرخ جون او را بگیرند تا توقف بول
اندازد درق گیاهی است مانند کنه ناگوی در نبات رو ذیل نبت باغ بزری است
یازدهم که در آغازان است رتیا جری است جرم شکل نقطها
مقدار عدس دارد از اشارخ نر گویند رعاده ماهی است در بلاد مصر جون گوشت
او بر عضوی بهندی خبر کند و حسن او بیرد و جون در دلم افتد کشتی را از رفتن باز دارد
اگرچه ملاجان مبالغت کنند راتیج ستد روح ریاح رجله بعلة الحمامات راجله
نیز گویند بهندوی لونک گویند رواصیر جار باس ریباس دارویی که بهندوی جکری گویند
رقاع میوه است مانند جوز الطی باشد مگر انکه سراق شکافته باشد و لون او سرخ
مایل ز رواق بالودن شراب و اب را دق و او دق بالونه گویند دوازدهم که در اغازان
راست ز زرقطونا اسپغول زرقونیا درختی معروف بعنب سیمند و نهو هر نیز گویند
زرقا دارویی است گویند زرغاش ریم بنیم گوسپندان که در ارمینه حاصل میشود و زرقا
حک یکی از کوزن میشود تولد او بر دنبه میش و گوسپند باشد ح زرباح مورباصفح
ف زرنیق زرنیخ که بهندوی هرتال گویند ل زیبال شیر بندم زهم خوی کشیف که متشح
شود از حیوانی که او را ارباد گویند ز افتد آن زاهدان جایی که نطفه میگیرد و بعضی رحم
گویند زرگین آتش آهن که بر در زنند و خلقه بران افکنند ز زقه دارویی است که بجکازاد هند

ازان جدرست ششم حدرام جاورس کاوس حنت بلغظ توست بلوطرا کویند
جزع مهره یمانی جرموق حسلان جلاقی کمان کروه جلجن کلنلبس جاویدن کاوزن جلبان
ماش سبز جازه شتر بافوت که بران قاصدی کنند ششم که دراغازان
جیم باری است جهار طاق خیمه است جقاجق اوراتبر هفتم که دراغازان حاد است
حمد قوقادیو حاما میوه ایست شکل خوشه خرما دشاخها درهم بافته بوی مانند بوی
دارد حرام مغز شجاع راکویند حصص بغنج صاد دارویی است که بهندوی رسانجن
کویند حواصل برنده است حلزون صدف خاک یعنی آنکه خردون جوانی
است مشابهت کرشه حمدان ران مرد حلقه زن طالب راکویند حمدون بوزنه
هشتم که دراغازان خاست خطا نام شهری وولایتی در ترکستان آنجا مشک خیز
خرابات طرب اباد راکویند خندروس کندم رومی خوط مهدیه خورنق
نام قصر بهرام کورکه سمار بنا کرده بود خنجاق نام ولایتی است ترکان راکه ترکان صحرانشین
باشند خرنق سبندان دانند خاقان بادشاه چین وسمرقند وهر بادشاهی که در ترکستان
بزرگ تر بود خراطین کرمی است از کل پیدا می آید بتازی امعاء الارض وشجمة الارض نیز کویند
خندقیون قندلیت وبعضی کویند مجوز است ازادویه معدوده خامالاون سبندمعرب
خامادون وخامایون نیز کویند خلدبرین یعنی بالاترین خنوشاخ افعی یا ماهی که اورا ازال
جانوری خوشکاره خوش کار وکرشنهم که دراغازآن ال است الف دیه عوریاکیاهی است که
هندوی دانق کویند دست خطرداروی راکویند که درآخر بود دهلیز دانق زنده
دریاق تریاک دال زینت دغل آنچ بیامیزد با چیزی دم درعم نام مقامی دوم درخت مقل

خودروس کیاهی که ملت سندر ها نوده کوینده تخم او رساق باشد چون مالیده بوی
خوش آید اساسیس مانوده ری ایا غوش کدر دشتی اگرش فرزندی راکوبند سرا کبود
یغازد وجنس که بتبرکی قرده کوبند قب اشق صع اشر عارست وبعضی عصاره خشخاش
راکوبند اشق دارو یی که بران موی ریزانند اساک فرع وبهر دورا یکجا استعمال کنند
فرع داسق = اربک نام کتابیست ازان مانی نقاش وانک مس روی کداخته کوبند
سرب که بهندوی سکار سسار کوبند آسفیل سازدشتی بهندوی سد مکر کوبند
ابیم نام وحشی وبوستان شداوبن عادف ارمغان تحفه ارجای بیارند سانیز کوبند
اسارون دارو یی است سدبکر کوبند افیون عصاره خشخاش افشنتین صاروبار
مروه کوبند انیون لحم دالان رزک الکن کنک وبسته زبان استودیون سیر دشتی
ابتین نام پدر فریدون ارمن نام موضعی است اشنان کیاهی ازجنس شوره کیاه ازو
سازند افتیمون زیره رومی سرخ وبیرست افاربیون تخم زنیون وشنیز اسپلان
کیاهیست که بهندوی موسکها کوبند الجره تخم انکن افادیه عطر باء نبائی چون قرطل
دوار چینی وخوانجان ومانندان اروه درخت شنجار افرنجه نام زمینی است دربلاد
مغرب آره اوازه کوینده دوم کدورا غازان باب الغبا خورا آن بانزده روز که در
سال بخت کرمت دیاخور نیز کویند برکاست بومادران مدعاست تبر کوبند برنج
برنگ وان دارو یی است بسیار نخ است ره حرمراو لرباست بهب جانوری است که
اورا نهزار پای کویند یا بونج یا بونه بنفشه بکسر بنفشه وان کلیت بنج بنک انکی مسی ارد

هرکه گرفتن ... هاتف آواز کنده هرف اماج که بر زمین نهند ... هنگ هریرن ... هول بانگ
کردن هول بانگ ترس بیم هول لبنه بیکل صورت جیزی ... اهام مهتر بدم سخت پیر ... هجران
بریدگی کردن ... بیت هشتم که در اغازان باست خنید بیضا دست مهتر موسی علیه السلام
که سوخته بود و او را بیجه شده و ان سپید و روشن بود و برنا حنازن ... ملحف جوشش ... قارع
رع ... بنج در سخان اینجه ارتازی وسطی و دری ... بریت نه کوزه کرنه
... که در اغازان الف است ... ابر سایه متلف اقاقیا سکلگر امیا اهکان زا کوبند
اتلسما نقل جدز زر و نقره و حاس که در کداختن باید ایلیا بیت المقدس و نام حضرت رسالت
علیه السلام ابانا نخورش ... اصطرلاب ترازوی افتاب وان تاسی است که بدان موازنه ساعات
بشناسد اربب دارویی که از ابر مهین کوبند اسرب سرب که بهندوی سیسه کوبند ابر روت
سلم رخ و سپید کرا و را کنجده خوانند مانند کدرست عبر روت نیز کوبند او رب بود زنت اقاقیا
کیاهیست که بهندوی کاس پیل کوبند اغوزه نمودار مانند دجاشنی اتیم نغرک اشنخ ارمده
اسفلاح سپیدی اسفناج سماج که بهندوی بالک کوبند سبزه است معروف د اکلید کلید
اجود جوانی بزرگ که جوانی خراسان کویند ر اغیار جمع غیر کنایت از غیر دوست اسقنقور
انگ پیضه بهنگ صد رنگ بهندازو ماهی باریک متولد شود سقنقور نیز کوبند اکسیر دارویی ساخته که
بدان زر و نقره شود اگر قتل مرد انبر دارویی است یعنی مارس زرگ اصطرنام شهریست
در بلاد پارس بلاس امر جهارم روز از ایام عجوز از زر سرکر طبع و نام بلامهر علیه السلام امسر
گرانش که بر رنگ اسمان است و الماجرخ نیز کوبند الماس کوهری که بهندوی هیرا کوبند
اطلس کرک دره و کرک رنگ وان جامه ابریشم است و درم نقش و کنانه اسکندروس
کباس

جبه میانه دریا لاخسته تماج لسته نهاری لعاة ملازه تلطیط محوش سره لحمه بود کرباس و کوشت کربذرا
دهند لخلخه کوی عنبری باخوشبوی امرجوش عود قماری و مشک داری و عنبر اشهب و کافور رماحی
لوزینج لوزینه لمح مکرستن لطمه التیس بنا بیست که در زمین در هم بافته باشد و گویند که کیاهیست که
بشمر ماند خنده تها باشد شاخها او میان تهی باشد برخی مایل لف لف زدن فرد و خوردن لبق زیبا شدن
لسان الجمل زبان بره مرا تم فرو بردن لکن زبان اورلحن آواز و دیو بازی لاهی بازی
کننده بیت چهارم که در اغاز آن میم است مهیا ساخته و موجود باشد مطرا تازه
و اسکار احد انیک نجبه مدارا اهستگی ب منصب صدور و جای نصب کردن منتصب برده مغراب
رحمه موکب بار لشکر و سوارگان خاصگی ت مهمات خبر کرده شده مطمح کوشتابه فرداب
خوردن بماران یعنی طعام برهنری مسافت مفاصله بقدر عرصه که میان دو حد باشد معرب کل کاخ
و منظر نیز گویند محفه محمل مشاطر آینده عروس مشابهه مانند و منزلت و مرتبت طلعه کنجه
مساحت نبودن مکانت باجاه شدن مرجیه تاخیر کنندگان محاطره کردن بستن مهارست بکوشیدن
سعت قوت مراسله نامه و رسول فرستادن مشابهه بلاقه کردن مضمره دوعنا
مارج آتش ج دود مسخ منگ رمنشاره محضر حکم نامه منقار خایک آسیا مضمار میدان
وجای کردن منشور فرمان بادشاه سرکلده مسمار میخ اهتین موکر پنجم روز از ایام عجز مصطنع
الخمس ششم روز از ایام عجز حص مصوص فرع بابر که بر بورده حص مخصوص مجمع مبضع بنیز مصطنع
جای صف و بنم میم با کلید مکر صف کشیدن محرف پیشه ور منصف داد کر ق مطلق اسب یک دست
و یکپای سبیل مرد راه رو بین ملاک سنگ سلایه ل منقل زنبیر منکنت دان منال اسباب
و یافتن و ستکه محمل کراده منجل داس محفل اسب ملکت و یکپای سبیل منوال طریق مندل عود در مسئول
مبتین

کان شدن فلکه بادبیسه فوج بودنه فطر اسالیون وان نوعی از سمار و غشت قبض
وابرد بخشش فسق بسته فرق جدا کردن فراق جدایی فوه روس دارا فوه الصاعون نیز
بیت یکم که در اغاز آن قاف بهت قطا سنگ خوارکن قامل الکلب کرب
قصب نی دجاجه باریک ازا فرشم وکویند کتا نی است قراب بنام شمشیر دکارد قتب شاهانه
فلاحت سنگ حمان قینه کرکل تطینه ادیم لعل قرنه بوست درختی که طعم او بحو قرنفل باشد بعضی
کویند پوست درخت کبدار جنبی ماند فعاله بدبرفتار کردن قلقه سرکوه دسبو بزرک وحمل که در
موازنه دویت وسیصدمن آب بکنجد قصاعه سک آبله یعنی قدر قادوه خارمغیلان فیلوله نیم روز
خفتن فجیه دوستی قدید کوشت خشک قمدحنار نواد فلسیان قنفذ جکانه نقه خارپشت
قطاوه لمار حیار دشتی قطمیر بوست تنک که غلاف خسته خرمای باشد قار بوی دیک
قرام کیاهیست ربان بکردد وبعضی نانوخ راکویند قسط داروی که کوهه کویند قرط کوشواره
قسط بهره قیراط نیم دانکی قراع کدوقاع زمین قفلق بی آرام دخایل فعال رکن
قرن ممادرخیک قسطان کمان قرة العین مردم دیده وکرفس ابا قران بیوستن دوستار روبرنج
کویند صاحب قران انک در سال ولادت او رصل وشتری را قران بوده باشند قرافه ریزه زر
قلعه حصار قبیله جماعتی از یک پدری قلی شخار کن بیت دوم که در اغاز ان کاف است
دکساد نارواییدن حکر کوسپند بش دستار کرده انهکر از کلکل سرسینه کعدل لومن
کفی دوستاره اذکف للعصیب وکف الملذا کردان کیاهی که در ادویه مفرحی است وغشت
که بیط ماند شبهاخبند کاهن فال کوی کرکر از فخشهروان وجزاو باد شاهان دیکر را هم کویند
کاه سرجمع کرکونه بیت سیوم که در اغاز ان لام بهت الف لالا دفشنده بالدوجنک شدن

کاو
کاوستن دارد ... عمید خواجه ... عرعر سرو عین النور دراس که یکی از منازل است عین البقر
چشم بعضی گویند نوعی از انگور کوهست دعین العجل نیز گویند عیار ناپاک و شب رو عیار یکسو عرش
عصیر شیره و شراب عسر انهاکه شب کردند ... عیوق ستاره بر کنار کاه کشان سوی
راست عیوق الساروعراق ولایتی معروف وان ایران زمین است وعراقین عراق العرب که
ازان دجله است یعنی دجله بغداد وعراق عجم که ازین سوی است یعنی شیراز وعراق استخوان
خانده را نیز گویند عروق مار درخت بسته خون معرد رویانند عمق رزق ... علک کندر
عدل برابری عدول کشتن ... عمدم برگ علقم حرره ... عنوان نشان وسرنامه عرین بیشه
یعنی جنگل وپستان ... عشقه گیاهی که از البلاب گویند چون ازوی چیزی بر نه تیر روان شود
وان گناه بر درخت پیچد وقتی که برو درخت بخشکد درخت را خشک کند وطراوت و نازگی ببرد گیاهها
زرد کرداند واورا جبل المساکین گویند علکه جانوری که بتازی عنقی گویند وبعضی گفته اند که ان زاغ
دشت است ... عصافیر اراعی گیاهی که اورا صعد پرند گویند عادی بیداد کر عماری کراده
گویند ... غ نوزدهم که در اغازان غین است الف غراء روشن ب غاب بیشه ت غرامت
تاوان دارشدن غصه اندوه غالیه روغنیست خوشبوی وسیاه دگویند مجموع خوشبوی
ازمشک وعود وروغن کربان یکی کنند ... غضنفر شیر شرزه غور نشیب غرکارنا ازموده
ط غطیط بانگ زدن ... غلیظ درشت ... غزالفلک آفتاب ل غزال اهو بره غزل
معاشقه وحکایت جوانان غین فرقین غضن شکنج ی غنی غافل گویند پنج که در
اغاز آن فلاست ب فم الکلب نام ستاره است ت فاغیه گل خطمی خوشنامیون
آبرو گیاهی شکفته فاغیت گویند فتنه شور وغوغا وبه قرار وشسته شده فراست راست
کاف

و دنب و هر جهار پای سه شهرت مرح دلاه ن شیخ در منه ر شعر الحمار بر سیاه و شال ر شوبز
و ستیز نر کوبند هندوی کلونجی ف نجم الارض خراطین ه شلط بیداوی ع شوع درخت بان
ف شریف بزرگوار شفاف باد نم شارف ماده اشتر هر شرف زمینی بلند و کوهان اشتر
ف شوق اب سیاه کردم و بای او هر جهار سپید بود شقایق لاله کوهی وان چیزی از رستنها
لعل بوی ندارد لاله نعمان کوبند از غایب سرخی و نعمان خوانند ل شعر القول کیا هست
از زمین بوایه سرخ بسیاهی زند نجم الرمل خراطین ه شنره کیاهی که بهندوی تلسی کوبند
کو ن جهار دهم که در اغازان صادست صاسنک لشن بخت ت صیت اواز صوت موزن
جای ر صفار سرنای دردی کر ص صدف الارض کند ماکو هر ف صندوق تابوت
صلیب الفلک دو خط محور که ان از شمال تا جنوبست و خط استوا که ان از مشرق تا مغرب از اجتماع
این دو خط صورتی که حاصل شود صلیب الفلک کوبند ن حسن بخشین روز از ایام عجوز
صحو هوشیاری ی صیرفی حراف صید لاغ عطار کر ن بازدهم که در اغازان ضادست
ن ضمیران شادی سرغم هندوی بیری کوبند و بعضی ضمیران بوستان افروز و ازاما دوح نر کوبند
کو ن شانزدهم که در اغازان طاست ت طرات ریشه دانه ف طرق بند نقره
و یا اهن و خران بانی بر کمر بندند ه طنقه نهاد بستر ظرافت جایکه بعضی زیرکی ف
ظریف جابوک و زیرک ظرای ایج بنت برانارند کو ن هفدهم که در اغازان عین است ب
عمت التعلیک امکور عود الصلیب انست کو لشکند مربع بیرون ایه عندلیب بلبل ت
عبارت بیان کردن علت تنکن اندام درشکم بر بهردو پهلوی بینند عانت زنان
عصیدة کامی وان طعامیست قحف طبابجه یعنی خایکنه و نواحه عزاده منجنیق ج علاج

بانگ زدن رمیدن بیرون کشیدن نسیدن نهادن نهفتن پنهان کردن نکوهیدن نابسندیدن
وزشت گفتن سرزنش کردن نواختن سرایدن و بانگ زدن و خوش کردن و برآوردن سائیدن
نوازیدن بودن گفتن نهادن بنیاد نهیدن بود بودن فهمیدن جنبیدن نهیدن اندیشه کردن دغ خوردن
نوازیدن نواختن و خوش کردانیدن وسرود گفتن کوید بیست یکم که در اغازان
واوست دشنگوئیدن جلدی در کار نمودن آخیدن از هم جدا کردن درزیدن اختیار کردن
دشنگریدن حت کردن دیدبدن جاره جستن کوید بیست دوم که در اغازان باست نشستن
گذشتن واو نخستن بنیاد آشنیدن بود بازیدن گرستن و در بعضی فرهنگنامه مگرستن آمیدن زود گذاشتن
وترک دادن و فرو انداختن هوختن بیرون کشیدن آمدن پدید شدن بنیاد هویدت بود
بازدیدن فرومان و جیزی چیزان شدن هوشیاریدن جاردابغایت نشسته شدن کوید
بیست سیوم که در اغازان یاست یازیدن توانستن بارستن توانستن بنیاد یازیدن شود
یازیدن قصد کردن وزدن و انداختن و بیرون کشیدن و انکار کردن و بوسیدن بخشیدن
جهار در سخنان تازی بمعنی عرب بر بیست نشست کوید است کوید که در اغاز
ان الفاظ است الف ایوجکا کودک که خس بخورد اصابع العلاری از انواع انگور ها کوید
بی استان لازیب کیای مالوف ملک اطغار الطیب ماسخ خوش که بهندوی جنبن کهر کویند
افواه الطیب کم کاه را کویند انهب اب وشربت الیبات فلجمنک را کویند ابو الملح جکاوک
زره ام الغلاید نشار ستان زدن را اشقر اب سرخ اب سرخ بزردی وسیاهی
زند وقتی دوم حم رنگ او بود احفر اب ریزه او فرکنده بغل او فرشنگ بربوی اذن الطار
صح او جون کدر نشین باغ او را مخورند ایام العجوز هفت روز ست سه روز از اخر ماه شباط

وهما

و بعضی کاف بارسی و مفتوح کویند کشتن زراعت کردن کشتن کشادن و نکشتن و این هر دو را بارسیان کویند
کوستن بارسی دروغ غله کوفتن بنیاد کوبیدن بود کالیدن قوی درهم شدن کبویدن فریفتن
کراسیدن تباه کار و پریشان شدن کفیدن ترسیدن یعنی از هم جدا شدن کفتن از هم بازشدن
بنیاد کفیدن بود کراحیدن بانک کردن ماکیان وقت بیضه کردن یعنی انک کاک کاک
کند کیبیدن از جایی بجایی کشیدن کردیدن سراسیمه کویند کردستانی ماکشه که سراسیمه کلکنیدن
کافتن ـــــ هفدهم که در اغازان کاف بارسی است کستردن فراز کردن بنیاد کستردن
بود کزیدن نیش و بدندان کرفتن کوفتن کرختن بنیاد کزیدن بود کرویدن بدیرفتن در نهادن
و بدل کره بستن و استوار داشتن کجیدن راست در درآمدن کجانیدن نیز کویند کزردن جاره
جستن بنیاد کریدن بود کوـــ هژدهم که در اغازان لام است لوشیدن فریب دادن
و زرق کردن لوریدن دوشیدن و اشامیدن بعبارت ماوراء النهر و بواو بارسی نیز
کویند لخشیدن لیریدن لمیختن لخشیدن افتادن کوـــ نوزدهم که در اغازان میم است
مریدن جوشیدن ماستن بمعنی جیزی شدن بنیاد مایدن بود مکیدن جوشیدن
مخیدن حریدن وجنبیدن مجیدن دیدن وخرامیدن موییدن کریستن مانندن بسان
جیزی کشتن وکذاشتن ورها کردن موکیدن حریدن وباز کردن کوـــ بیستم که در اغاز
ان نون است نازیدن فخر کردن وبخفه ترسیدن نیز باشد نشاختن نشاندن بنیاد
نوریدن بود نوآمیدن نالیدن واکاه شدن نهاریدن خوف کردن نامشیدن ازهمه
جیزی بریدن نوشیدن سخن درکوش کردن یعنی شنیدن کوبیوش یعنی بشنو و بشنیدن
دیکر نون نیز کویند نوشالیدن ازکین مکیش شدن نوآیدن مانکدن وجنبیدن نوآبیدن

جراحت و جران بنیاد شنیدن بود شاریدن تراویدن شکوهیدن زیبا شنیدن بزرگ و سیدن
شکوخیدن سرامیدن و هیبت زدن شغفتن شنیدن شخولیدن بانگ و آواز کردن که بتاز
صفیر کویند یعنی سیلک شخیدن از جای فرو فریدن شاشنیدن باب شولیدن شوراندن کوهه
می شولید یعنی شوراند شاهیدن بزرگ شدن و بارسایی کردن شخلیدن سیلک زدن
شکیبیدن صبر کردن بنیاد شکیبا بیدن بود شکافتن بریدن بنیاد شکافیدن بود شخالیدن
خلیدن بود شکیلیدن شغفتن و دیوانه شدن شولیدن متحیر شدن و درمانده کشتن کوشه
چهاردهم که در آغاز لای غنی است غریدن خشمگین شدن غنودن خواب کردن غریدن
بانگ سخت بخشم زدن و از درون بجوشیدن غاریدن غارت آوردن کوشه پانزدهم که
در آغاز آن فا است فتردن حریص شدن فرسودن سخت سوده و کهنه شدن وکاهیدن و ضعیف
بدیر فتن فرغاریدن چیزی یا بانگ ترکردن فنودن غره و فریفته شدن فالیدن و بفتح
فا نیز آمده است فرسا بیدن مانند شدن فنالیدن نشاندن و رخنه فرمدن فسوس آوازا
کردن فالولیدن را سر شدن یعنی دور تر شدن فلخیدن بنیه ارواته جدا کردن فلخودن همان
فلخیدن است فرجخن بانگ و باد آب شدن فرون شدن الف و جران فلخمدن بنیه زدن
فسائیدن مالیدن و اسب کردن و رام کردانیدن جنانک کویند مار فسائید یعنی افسوس
کرد و بهره و منفعت نر کویند فرو مالیدن کداشتن و بیکندن کوشه شانزدهم که در آغاز
آن کاف است کاشتن کرد انیدن و تخم رخنه کافتن شکافتن و کاویدن بنیاد همان
کاویدن کافتن کاستن کم و بر کم شدن و نقصان بدیر فتن بنیاد کاهیدن بود و کزاریدن
خراهیدن کزاردن همان خراماندن کوالیدن بالیدن هر چیزی از نهال و درخت و شب
و بعضی

دوختن دوزیدن وگزاردن واداکردن بنیاد و وزیدن بود و زدن نهم که در آغاز آن راست کردن
از خشم آلود که نرم نرم با خود سخن گفتن و رهیدن بکسر را افتادن رهیدن گریختن رندیدن رستن و راستن
بکسیدن ساختن والختن و ناخوش شدن رهیدن خلاص یافتن دهم که در آغاز آن زا
است زدودن زنگ دور کردن و پاک کردن و پاک کردانیدن زراندن صاف کردن زهیدن افتادن
زمودن نگار کردن کوفتن یازدهم که در آغاز آن زا بار سیست زفیدن ترشیدن و بتازی
وشف گویند و جنبیدن کوفتن دوازدهم که در آغاز آن سین است ستودن وصف کردن
در بنیاد ستاییدن بجای بدن بنک سردشدن سکالیدن اندیشیدن و خواستن
جستن بنیاد سیندن بود سوختن کردکردن یعنی در اوردن چرس بنیاد سوریدن بود و ما
بارسی نیز گویند سرائیدن اواز کردن و سرود گفتن و حکایت و بوار دن مرغ و خواندن
باواز سنتن تراویدن و سوراخ کردن بنیاد سفتیدن بود سختن وزن کردن بنیاد سختیدن
و سنجیدن بود سنجیدن بترازو وزن کردن شکرون برختن ستوران سکنجیدن تراشیدن و گرفتن
سرفیدن یعنی اواز بگلو کردن که بتازی سعال گویند سنبیدن زیر پای اوردن سترون تراشیدن
دوده رکردن سازیدن ساختن و راست کردن و در خور آمدن سنجیدن سرمایه
بجائیدن و بجائیدن هم ازین است و بعضی بشین معجمه گویند سیزدهم که در آغاز
آن شین است شنجیدن لغزیدن و از جای فرو خزیدن و گناه کردن گویند فلان شنجیدن یعنی
از خوش فرو خزید و بلغزید شکر فیدن اسب و ستور در سر آمدن شکردن شکستن بنیاد
شکردیدن بود شمیدن بهوش شدن و رمیدن است شوخزیدن زراعت کردن است
شمار دن زمین باره کردن شدیار یدن نیز در زمین جفت راندن شفتن جکیدن و تراویدن

باشیدن رختن و کردن بالودن خلاصه جزی کردن بالیدن افزودن بنگاشتن نقش کردن
بوسیدن سنودن و امالیدن بزولیدن بسودن پژمرده شدن برسیدن خدمتکار
کردن و صاحب جزی بخشیدن واندوه کردن و گداختن کویند بخشان لغه گذاران بروایتی
مدمدن نصیحت کردن کوید چهارم که در اغازان لغتها ترا آمیدن رفتن است
بالا اندک اندک و کویند نرم جکیدن است و تواویدن نرکویند توختن رنج از کسی بکسی
رسیده بانی بار بدور ساییدن بنیاد توزیدن بود لغه دوختن تریدن بیرون کشیدن
نرنجیدن کرفته شدن و درشت کشتن تراشیدن هموار کردن و درشت کشتن تراشیدن
هموار کردن و خراشیدن و انکختن و نکاشتن تناسا بیدن خوش شدن تنبیدن جنبیدن
کوید پنجم که در اغازان جیم است جستن طلب کردن بنیاد جویدن بود جستن جهیدن
در بنیاد همان جهیدن بود برجستن رجستن جیم کوید ششم که در اغازان جیم بارسی است
جهیدن بسیار کردن لغه جایی علیدن جروبدن جارجستن و دویدن جغریدن ترسیدن
و التفات کردن خندیدن لغزیدن و افتادن جرنکیدن و اواز کردن نجنبیدن سنیزه کردن
و سرزنش کوید هفتم که در اغاز در جیری در آمدن خراشیدن تراشیدن و بوسیدن برشدن
خنیدن بضم و فتح خا برجستن و جنبیدن نیز کویند خندیدن لغه و کرخا خابیدن خستن
زخم کردن و خریدن خشودن و رودن خلیدن جستن و در رفتن خابیدن بدندان رشن کردن
کوید هشتم که در اغاز آن دالست درخشیدن درخشیدن روشن و تابان شدن و دوشیدن
جنبیدن و بضم دال نیز کویند و امیدن رو در جیری شدن و برابر جزی شدن و آخیدن
از هم جدا کردن دیده ورشدن نظر برجزی انداختن و ندیدن از خشم مجوشند و بندی مکوید

میان دوختن کردن او رویدن جمل کردن افریدن شکفتن کردن اورندیدن فریب کردن
افریدیدن زیب دادن افندیدن خصومت کردن افریدن سخن بشگفت اباد اندن
سهوده آمدن انبریدن برکردن انگاشتن دانستن وگمان بردن بنیاد انگاریدن بود اورندیدن
افکندن واز اینجاست که بارسیان نام نهند کرداورند وشیراوزن کرشه دوم در اغاز
آن باشد بناییدن بکداشتن بسنجیدن قصد واهنگ کردن وارستن برآرمیدن رسیدن
براشیدن فروفشاندن براختن کداختن درشدن وبراریدن بود جنانک کداختن کداریدن
بود بشکولیدن بشدن برفتن بهوکیدن شکفتن جلدی نمودن لخشیدن کراریدن بخشایدن
هم کراهیدن است بشکفتن فروبردن در بنیاد ساکسدن بود بسعیدیدن ساخته شدن
بشوریدن لعنت کردن بشکفتن سرباز زدن ازخوردن سکدیدن بود بیختن ودرهاندن
در بنیاد بختیدن بود بر خندن بیغرمانی فرزندم مادر و پدر را بسودن دست زدن
بشکلیدن رخنه درافکندن ردیدن ازراه دور شدن کرشه سیوم در اغاز ان
باشد برداشتن انگیختن ترک دادن وارستن وساختن ودور کردن سردارشان
بغ دور کردن انسان را در بنیاد برداریدن بود برکشیدن فروفشاندن وباشیدن
بغ برکردن وبخودکشیدن بحال کرداندن بالاییدن افزودن وزیادت شدن
بسندیدن ستودن وخوش آمدن بند اشتن کبرکردن ودانستن وگمان بردن در
بنیاد بداریدن بود پستودن میل کردن بزدوهیدن بارجست کردن ودرتخص شدن ونصیحت
کردن بیراستن دیاغت دادن وارستن کردن بدانج باشد خواه نکشیدن خواه بریدن واز
بنجاست ناخن راندن راناخن بردی گویند ونرگویند فلان سبلت نه سزاید بمعنی نه برازد

بکردن بنبه آکنده یعنی بنبه رکرده و پنبا کنم یعنی برکنم آبنجیدن افتاختن گویند آبنجیدن و آبنجیدن
آبنجیدن بیرون کشیدن آلفنجیدن حاصل کردن و جمع آوردن گویند آلفنجیدن و آلفنجیدن آغاز
آغاریدن فروشدن نهم برزمین و نگاه برشتن و وکت کردن آفراختن آلفختن و کردن
در اصل اندوریدن بود آغالیدن تر کردن بوغلاندن سخت برشوراندن گویند هر دو
آغال کرده اند یعنی یکدیگر شوریدند و تنگ فراگرفتند آلفختن کردن آلفاختن نرگویند آلوختن
بانگ کردن بنالش زاری آوردیدن واوزلدن نیز گویند آهختن بیرون کشیدن و برداشتن
در بنیاد اهازدن بود آختن یعنی آهختن است در بنیاد ازدن بود اندختن بناه کردن
افراختن برآوردن و برکشیدن و بالا بردن که در بنیاد افرازیدن بود افردن اگر همزه حذف
کنند یکسر فاگویند افشاندن برتاب کردن چنانک استن و دامن وجون همزه حذف کنند یکسر
فاگویند ـــــ اگر دستم دهد روزی که انصاف از بوستانم ؛ قضاء عهد ماضی را شبیه
دستن افشانم ؛ آفتردن شنیدن واگر همزه حذف کنند یکسر فاگویند روابود فتح دهند آموختن
برکردن بنیاد آموختن بود آبناشتن برکردن در بنیاد آبنازیدن بود آشفتن دیوانه شدن
در بنیاد آشوختن بود آلفدن کیب کردن آرامیدن قرار کردن قتن دارمیدن هم گویند آفراشتن
یعنی افراختن است در بنیاد افرازیدن بود و نیز همزه ازهر دو حذف کنند و فارا گردهند افراز
آراستی و خوش کردن والایدن افشاردن شیلیدن و فشاردن نرگویند از بدن انگ کردن از
بویدن آشیار کردن و بانگ زدن آبنازیدن برکردن بنیاد آبنازیدن بود آراستن توانستن
بنیاد آریدن بود آلفختن بیداکردن و دور کردن و کشیدن بنیاد آنگیزیدن آستهیدن طاق
وستیزه کردن و بغیر همزه نیز گویند از باریدن آلکدن اماون ساختن و برکردن بنیاد اما صلح آریدن

کوش و در فردوسی است هم را دوم کوش هنرمند نام کیا باد است کم در سیستان و زابل
هنگامه باز بکر هفت اورنگ بنات نعش وان رواست هفت اورنگ مهین دختر او
رنگ کهین یعنی بنات نعش کبری و صغری و او رنگ بحت است و او از هفت ستاره صورت
کرفته است هفت رنگ ارائیس زمان حمائل سرمه و سرخی و مانند آنرا هزاردستان بلبل
بعضی کویند فاخته و صحیح آنست کم ازا بهندی سه بهاری کویند هفتخوان راهی است در هفت منزل
میان ایران زمین و توران زمین در آن راه جزو و کس نرفته اند یکی رستم دوم اسفندیار او ان
را هفتخوان عجم کویند و هفتخوان ازان کویند در آن راه هفت عقبه بود در هر عقبه دیو در کذشت
مهمانکرده بود و بعضی محل نوشته است در ازا هفت منزل جندان مردم بکشت کیاهی است
برای دود کان کویی خوانکرد کویند اهدا ستان فرستند یا مادر آنرا نام بادشاهیست هفت دیان کیاهی است
در بازی خطی و بارهد خیری و خیرو نیز کویند هزارخشان کیاهیست مانند خوشه انکور مهوه بوست
کران دارو در دباغت بکار برند بازی ازا فاقرا کویند هوشارزه اسب بغایت نشسته
هزارچشمه مثل دروزمنی است و کویند هزارچشمه سرطان است و آن نوعی از دو ملهاست در میانه
دوشانه بیرون آید و سوراخ کند نفوذ باطنه مهتاهر روزه پیوست هفت نه اسباب رفاهیت
عروس هزارخانه انک میانه شکنبه باشد هزاربای کیست معروف بنازی سیت کویند
بخش سیوم در بخشان بهلوی و دری در ازان کرلاتها برون اید و شاخ شود یعنی انک بهنجار
مصادر است بر بیست سه کونید و ان بهر بهر مذارد و ازانک در افراهه بوندست یعنی یک حرف و آن نهاد است
کویند بخت در اغاران الف اسب انه و دن بجیزی کردن جنانک زراندود و کل
اندود و اندایدن در کل کردن و مالیدن کویند کل اندای یعنی کل مالیده اکندن بر کردن کویند الکند

گو در زنام پهلوانی که نیسه کاوه آهنگر بود کاو دشتک از جبولیت جون بوست او دوز کنند
بعد ش مقشر ماند و او را دبوشتک نیز گویند سکاو جشم کلیت زرده گویند بوته کوچک که بر شال
دم کاو بودن کاو آهن سمار کاو و وزن چیزیست که بتازی جاویزن و بهندی روین گویند
میان زهره کاو باشخ کلون کلزنک و آبسه که رنگ تن او سرخ بود و سر موی او سپید بعضی را سرخی
بیشتر بود و بعضی را سپیدی کل انگبین بوستی معروف گره گردان بازی خراسان کرانا هوا ک
دهیلو گویند کورخان نام بادشاهان در خراسان ۵ کورشکاو نه کفن در دکه بتازی بتاش
گویند کدرنامه جوانه کلو بنده بنده بزرگ بمرتبه کاو دوشه اوندی که در دوشیر دوشند کرکدز
کرک زنگ را گویند و جامه که از اطلس گویند که گوشنجه گوشش خرگ جنانکه فایل گوید
بیت ـــ گر جه صد باشش دارد ای برادر گوش خر لیک اندر گوش کس یک با نتواند نهاد
گلگونه سرخ و سپیدی گردنای بازیجه ایست که پسران بکردانند یعنی لتو واک سرخ و گویند
گردنای آنج کودکان را بدان رفتن آموزند و انرا خیرکیر نیز گویند و نرمای است که می زنند
بتازی دوامه گویند کشنج دشتی کیاهی که از انا لکی گویند گوشماهی صدف گوشه هندی که
در آغازان لام است ب کدرب نام بادشاهی بد رکشاب د گورکدنه که از اسپل
ولب آب کدیده باشد و زمین بکردان کوشده و انرا سیلاب نیز گویند رکوداورد به
رکش بزرگ و گویند و به روغنی گوشه نهر دهم که در آغازان میم است الف ماخولیا خلط ماغ
و سوداخام و مالیخولیا نیز گویند مشکشت باخه د آری سفید پستان روز از ماه
ـ منوچهر نام فریدون بادشاه س مرزنگوش کیاهیست بهندوبی موسا کنی گویند کل او
کبود و مصفات بتازی مرزنجوش گویند ف نامناف دایه شیر مری زبانک خوب کلان

شهد نشان فرسنگ و سر راه نهند فراحک سر کردن فرومایه ناوان و مکسه بازدم
که در آغاران کاف است کهربا مهره که بر قان دور کند و بوی خوب آید کشکاب اشامی
معروف کشتاب نام بادشاهی بود اسبند بارگوشاسب اسلام و خواب کرزاسب نام
مردی کرد کارنگ همه از وست کشتیرلات روبنه و مسینه و مانندان که بار زیر بندارند
لجام بر بندند گبک انجیر دراج سپید کند وار مرد مرداده و واما و در فرود سپید است سپاسالار
و مبارزد و لاور گجستک طاعیست که در جنوات نمک و سیر و روغن باندازند و بخورند و کاکارم
کام راننده کارزار جنگ کننده پیرفرتوت و حرف کرسار بند کرس کهن سیاوش نام
مردی کجلیز کی معروف و جانوریست ابی بهند و بی بنبنه کوبند کارگاه فلک بعضی کارخانه
فلک ایهمان را کوبند کلاسنگ فلاخن ل کرونکل دیوس و ابله و بد اندام نیز کوبند
و بعضی بکاف بارسی کوبند کنجه تول نام برنده است کان ریسمانک او را قوس الله کوبند
ن کوهان تفصل بعضی بواد بارسی کوبند کهکشان خمره کوردین کلیم کلاه زمین ماهتاب
کدبانو عروس خانه کرزک و صاحب خانه باشد کارنامه جنگ نامه تاریخ کند آمویه
موی مادرزاده مرکوه آفتاب کدونمه قنینه که بدان شراب خورند کوهاموی نام بازی است
کرنای بوق که بهند وی بسهر کوبند کاسموی موی خوک کوشا نزدهم که در آغاران کاف
بارسی است کورآب زمین سپید بعضی سورستان بارگستان سپید که از دور آب نماید و بناشد
بنادری راب کوبند و بعضی بکاف عرسا کوبند کنگلد رهج هیت المقدس کوشتی اهیم بدانچ کوشت
بریان کنند کرکه بید جنبانیدن پیدکرد آوزند نام مردی کرد باد بادی که بر مثال اسپیار کرد
ر کوآشیر نام دلاوی کند ماکو هرگیاهیست و کوبند که علفت کرنج بشیر شیر برنج کلنار کل انار کرسنگ

شتران بخورند و اشتر غاز بفتح همزه نیز گویند بهندوی جانواسه گویند شبدیز جنسی است از اسب
و علم اسب شبرنگ اندازه بستان ... شب نوش جامه خواب ... شبان فروک فرقوان گله
دوره خلی است که این جانور دیگر است شبان فریب نیز گویند شب چراغک کرم شب تاب
و فرشنگ ... شب اسنگ شب انگاه یعنی شب شفت رنگ شفتالو و در فرهنگنامه مثل
شفتالو سرخ و سپید باشد شالنگ کردکان گردن است و شالنگ نیز گویند شب رنگ
اسب سیاه و نام گیاهست در بیابان سیاه وام بوی ندارد ... سوزبان مردم فصیح
و بیشتر فرهنگیان شزار گویند شبستان انجاکه شب کنند و خوابگاه را گویند ...
من نالهکنان زغم همه شب ... ادخفته بناز در شبستان ... شبستان شهر و گونگ نیز اوزن
نام مردی ... شترگاو زرافه و شترگاو بهمزه مضموم نیز گویند ... شب انگاه شب باره شبرنگ
شب گاه انجاکه شب کنند خانه و غیر خانه شب غاره جای که سبندان بر داری و نگهبانی
برامجه گویند شادگونه نهاد جامه خواب شبزنه آنچ جغوات ابدان دوغ کنند و شبزانه نیز گویند
شترگربه یعنی ترکیب مخالف شاهانه معروف یعنی نخ بنگ شاه گره معروف یعنی زمیره بهندوی
ماره شب بره خفاش که در شب بروی شب کوری کلیت زرد و شاهپوی عنبر شترمای گیاهست
که رک او بپای شتر ماند بهندوی کوشه سیزدهم که در اغازان غین است ... غرلور
اورده سه رکنی غرلورانک نیز گویند ... غاله فلک افتاب ... غاوسنگ حونه که بدان
کاه را پرانند غاه رنگ بمعنی زرک ... غله وان انجاکه اهل دکان بسیم نهند و غرگاو
گونه از گاوان وحشی وان در زمین بدخشان و مکان بسیار بود و غرگاو نیز گویند گوشه
جلد دهم که در اغازان فاست ... فرشنگسار علامتی که ازان کرده معلوم شود یعنی میل که از

سرکوهک گیاهی که بهند دیرکو گویند سرمانک بازیی که بچگان بریکدیگر سوار میشوند
سایه برک گیاهی است جون کوسبند و شتر ازو بخورد خواب بروی مستولی شود و ازرک دیه
او آبده بیرون آید در آفتاب بهند منعقد شود و بتازی ازاالفاح گویند سرهنگ فاند و سرشکر
سرانجام عاقبت کار یعنی آخر و غایت سمدوم بضم دال دوم سرخرد و آب گیاهی است معروف
سبیدوم صبح یعنی وقت بامداد سرسام زحمتی است که در سری شود و سرمایان عمامه و مقنعه
و خود آهنین و جران سمدجین بافتات انکور باشد که بباع مانده بود سکاهن سرکه کفش دوزان
که از اهن دقند سازند و بدان چرم سیاه کنند سکبینان و سوهن سمدسلان عناب
و از اسمدحلان نیز گویند سکزن بهری است جنانک نمک انداز و سیرو کبر سرای جاودان
انجنان سنگ انگبین گوشتی است معروف ی سشمی خانه سیلی و عاریتی سرا شیشه شیشه و سرشته
یعنی آشفته معرب اسمه سرنبر گویند سرجاره سوزن که بدان کرد روی زنند یعنی سوزنبانبود
زرین باسمین که زنان مقنعه سر بران زنند یا مقنعه محکم مانند سرزره گیاهیست خوشبوی
سدبایه گردی معروف یعنی هزار بایه را گویند سرپوش سرپوش جون دامنی و جران سرپرده
رده و سرانجه سیچره سیدانم یعنی رنگ و ابسپایه زند سیرپاوه گیاهیست شاهی مربع
برگ او کرد و متفرق سنگ دانه حاصل مرغ و نام علفه که بهند دیه کلهی گویند
دوازدهم که در آغاز آن شین است الف شیر بهاست و بجان ب شب تاب گیاهیست
خرد سبز گون پشت باریک جون انگر آتش نماید و بآدرباد کان او را اجراعه گویند
شناور آشنا کننده شنگار درختیست خارها بسیار دارد و میوه گرد و سرخ و دانه جون
انجیر شنازی عرعد گویند شهریار بادشاه شب یاد جبرا گویند شترخار گیاهیست معروف
شترانی

ی روغن خوشی روغنی انگ نام درمیان روغن بریزند ریا وروی توشه آنج از سوغ بیارند
برای دوستان کرسنه دهم که در اغاز آن زا است الف زبر با طعام است خوشه سیاه
زرنیخ کیم زاد خوست بیرسال خورده د زشت باد عیبت کردن زراوند نام داروی است
ف زرد واف طبیل دور است دزدوی است که نهزرد استان باشد م زاد شم نام رودی
زرمن رام وسیاه زربان مروزمان زنگه شاوران نام کوهی از کردان وموبدان و مخصوص نام
بهلوانه فردوسی گوید و زاد خوبهرسال خورده ه زربان ره نام داروی است و گویند کان
اسبغول است بتازی لان الجمل گویند زرد رکوی افزاکنده برخلق وبهتان نهنده زره
یحی جامه است سبز از ریشمی مثل ابافت یعنی آبار داده کرسنه بازدهم که در آغاز آن سین است
الف سبیل با طعام معروف یعنی شور با بریخ ب سرخاب رنده است و ماهی بادام
ت سرگذشت سراسیمه نهفت انجمان سین دحت نام زنی ح سرای سپنج خانه عاریت
واین جهان ح سراغوچ سربوش که بتازی غفارت گویند ح سنگ لاخ زمین سنگستان
سرشاخ جوبها که بدان بام خانه بپوشند وسرایشان بیرون بود د سوسنبر گیاه سیلاب
کند آب کیر را گویند یعنی جایی که راه سیل برده باشد وکنده و آب ایستاده سرای جاوید انجمان
ف سگ انگور گیاهی انگور دستی مبهور را گویند و بعضی گویند سگ انگور گیاهی است که
بتازی عنب الثعلب گویند ه هندوی کاول وکتوابی و بعضی هندوی پوی و بعضی آمور گویند سنگسار
رجم کردن سوسمار جانوریست از خوندکان سه راهو که بیان مردان وزنان از بهر فریب بخورند
داورا هوس نیز گویند و بهندوی کوه سنگسار نام زمینی است سیاه جانوریست در آب که
نهنگ گویند سردار سرور و مهترش سبهکش سپهدار بنفشه سپاه سرزنش ملامت و عتاب

هند و بی کنر کویند کلهادان سرخ می باشد خوافره آنج بدان روز بکنذ زند خاکینه خایه رزرا
کویند خرزنشه بلندی راکویند فرهده ستوده بند و خربان خراسه جوی کوازوآب باز
کیرند و ورعش بیندند انکاه ازین ان بندکاه خوارخوار می بالا آید و خوار به بوو خرمهسر
مهره کهها خارجینه الی نیلک زون کر بناری مقاس کویند خامباره فازه خرکاه خیمه
خیش خانه خانه از جامه خیش راست کنند سرو باشد خرجینه زنبیل و ماجول بزرک که
در ان هر چیزی باندازند و خرحن نیز کویند بتازی حرج کویند کوسفند هشتم که در اغازان
والت الف ده کیاه و هقان و مقدم و خوط دیه یعنی رانه که کمتر از رای باشد در هوا و لخینه
یعنی معلق دیه غور یا کیا یه است معروف سخ او میخورند ب و ممن جوب نام بازی ولاب
دلوت دیوسیت کیا هی است بتازی حند و قا کویند و در حج بیت المقدس یعنی بخانه
راکویند دیوکلوج بچه دیو بدل کرده بهند در بی جا بسره کویند دیولاج جایی دور از اباد اسنه
که آنجا ادمی نباشند و کویند چراکاه موضعی و مسکن دیوان باشد د درآباد خشم الوده درند
در و فاصله و معرکه میان دو ولایت باشد دام و دو مرکب حشرات زمین راکویند و بعضی
فرق کنند دو هر چه دو دست و دام هر چه حشرات است د دو بیکر جوزاکه یکی از برج است
دیوداریا کیا هی است که طبیب کار بندد و یک اوزار بوراردی بهر بانز دهم روز ماه د در ار
عیب و خشم الوده کویند در ار بندبان یعنی کران دندان افزار بوزار دال بوربیاع سنه
کویند از فراسنک بهت س داس و لوس ابناعه جوند حراب سماب و نفران فاش و فاش
باشد و سماس سیاکه بدست کرداندس دندان بریش خلال و دندان ربر بنر کویند
ک دو و اهنک دو و کش دم کرمک صبح نخستین یعنی صبح کاذب و دم کرک هم کویند ذراسنک

تیر ماهی نام واردی است کوشنم که در آغازان جیم است الف جوز بویا میوه معروف که
بهندی بیل گویند ب جاماسب نام مردی وزیر گشتاسب واو را حام اسپ نر گویند
د چکر الله عیب حاتو سبار دنام گشنده دارائت جند بند سرخانه جوانیست که موی
او مانند موی ذلدلست ر چهره بردار صورت گرش خوش چولیست که دست ندارد جوز هندی
نیز گویند سبید و سرخ باشد بنازی سلب گویند ش جاه غوک کیاهیست درمیان آب
باشد بنازی طحلب وبهندوی سوال گویند ص جوش سره طعامیست معروف ض جادوان گرد
سرای انجمان جاه گوی بادشاه جوانوی نام مردی ط شنم که در اغازان جیم باگر
الف جوزه لوا غلیوا یعنی غوره رباب چکر جوب سبز کباب وبفتح جیم اول عرضا گفته اند
جسکال خرست مالیده یعنی طعامیست کرنان برغن وشکر تخلیط کنند ج چهار آخشیج چهار
طبع جون آتش وباد وآب وخاک کرازامیزش ایشان موالید بکانه پیدا می آید بر ترکیب سته
وجنبنده یعنی جمال وبنات وحیوان ر جوز بوریدروی ز جاه نور خاک آهن یعنی گزک اهن که
بدان دلواز جاه کشند چهار مغز جوز جهار باکش نخست از استه وسند جوب کش آنج بدان
دانه بنیه کشند ک جگمیز کرده لحکان ک حرحک ان حک کرسوبان سازند ل جشم اعل
بکوشم جشم کرازجشم کمرده جشم اعول بکوشم جشم کمر بستن م جشم سام بعود و جشمار وانج
برسام ودرد پای برای جشم زخم نهند یعنی زخم جشم ه جوب ماره مالیه کبر کوکنار مالند وگویند کونه
دیگرست ازساز بزرگ که سکه گویند صرد وبیه انک نرنگه کرده وحکر لوی گیرند بتار
صهارب گویند ي جل لاجه غلیوا زدیم عرضا نر گویند چاه جوی خار ولوکش یعنی خار
ازاهن که بدان دلوکشند کوشنم که در اغازان خاست ف خار نبت جانور

د بامزه فرو آوردن کرنجنه را گویند یعنی جنبل و ازاد سنگر نیز گویند بیل مرد و جنس از امرود
کلانست - بیشار دلیل که بر طبیب برنده ان پیشاب است که بشیشه کنند روز مدار تیغ
گوهر دار برستار کنبز ک یعنی خدمتکار بای افزار نعلین و کفش و هر چه در بای پوشند
س برمکس بلارک را گویند بیل گوش کلاست بعضی گویند نیلوفرش گش خدمتی بیار موش
پنجی است که بتازی عنصد گویند بیخ گوش شیر است که بیخ تریاک دران می افتد ب بای ناف جولاه
ل بارسال سالاکه پیش از سال گذشته بود با بیل بیاله است معبری که در صورت بای
بیل باشد سلاحی است در زنگبار م بیل هم نام مردی است تجه مریم گیاهی است
مریم رضی الله عنها وقت وضع حمل دست دران گیاه زده بود مانند بیخ انگشت شده بار دوم
دو لال که زیر دم دارند ن برسیاوشان رستنیه ایست مانند کنبز دشکوفه و میوه ندارد
برگ مانند کرفش نزدیک جاه بود بتازی شولبار گویند ه باشنامه انگ او را بنه گویند
با جامه همان باشنامه پشکاه جامه باشد که در پشکاه خانه بار کنند بیخ بابه سرطان که بهندی
کلکره گویند پیش کاره خدمتکار بوست کاله جیرت که بتازی ازاصره گویند لشت مارده
صلیب بوده برنجیده شده با جاه جولاهان که در وی بای میکنند و می شینند
کوشه چهارم که در آغاران تا است رنجنه سیاه چوبست که هند و بس رودله گویند
ع تارمیغ نیز که هوا را تاریک کنند ترنگبین گونه از نوشت ه تب مارده تب لرزه
که از بزرگ شدن سبز زاید تر رده قماله نگردانه علان دانه یعنی دانه علاف و جرن بانجانه
کرم خانه دان خانه ایست که اشیشه میکنند یعنی خانه که با شیشه بود و دران شیشها
می نهند با شعاع آفتاب در وزندی فلک میان دو کوه یعنی دره کوه و تنگه جبر

نیز

آتش کاهیست بروشنای نیشابور و از بر زین و ادر برزن نیز گویند باد خون جای باد گزار
باد یان پیش و پس گرباد مان نیز گویند بو ماد ران نام دارویی و بو ماران نر گویند
باز دان اوندی که محصل دو سیم می اندازند مار دان اوند شراب و بچه گوجر مزاده و باد و بتاز
باد روح گویند بهندویی هری ☙ باد افراه باداش یعنی جزا و عقوبت و این را باد فراه نیز گویند و
باد فرانبر بانبر استعمال کرده اند باقره فرقره را گویند کبکان بازند و ان جویکی بود و شته
در میان کرده و از اناب می دهند و می گردانند بهندویی سمرکی گویند و نیز بکبکان بان بوند
واو از زخم باد بگردد بهمنجنه اول روز از بهمنی ماه و ان عجم را موسمی بهت درین روز جشت
کردندی و در طعامها بهت سپیدو سرخ در انداختندی و در فرهنگنامهاست که ان موسم
دوم روز ست از بهمنی ماه دران روز طعامها کردندی و این درست نزست و در محل آن
پنجم روز ست از بهمنی ماه بر رود شاخ برنامه عنوان یعنی نشان که در مکاتبه کنند بر رسته حمال
بر رسته نبات یعنی گیاه باد آبله اله هلاک کننده که بهندویی لوت گویند باد روره
جامه کهنه و انکه مردم بکلدار دبدامی باد او له همان باد ابله باد ریسه آنچ برجوب چسبیده
کنند و آنچ زنان بر دوک کنند و ان حریست بتازی فلکه گویند بر مانه کلیجه یعنی قرص بهار
بنا بلند را گویند بزبان بهدی مادر دوسه کیاهیست رکمانشکافنده و بوی تیز دارد و بعضی
شاه تره و این را مادروح بو به نیز گویند بر محمده در هم امده بود یعنی رمرده باد هرزه
افسوسنده کرد زوان برای خواب صاحب خانه کنند رحمن کاه گرسه ح برحوی کری
پیشیوم کر دراغازان ماه رسیت ب نایاب طای دبن اب و حوض را گویند دروزدگی
ماپاب طاعت گویند فلان باپاب فلان ندارد یعنی طاقت ب سوراب نام ضحاک ماراست

جون در آب اندازند در خورد بنازی اشفنج گویند و دیگر نام طعامست معروف که بتازی سفنج
گویند ابکاره اشنانست معروف و نام دارویی است گرم و دوم که در آغاز آن با است الف
باد بوراروز نامه برزخ باد نهند تا باد در آید از اباد کیر نیز گویند بدخش مدخش و اب و لعل بدخشانی
گداخته و بدخشانه را بدخش و بدخش نیز گویند بوعارست یعنی سنگ که بوی مشک دارد و میکرد
باد اورد کیاهی که بتازی شکاع گویند و بهندوی دمیاه بروزمند توانا و برخوداروز خورم
دکامیاب و صاحب مره رافرزند نام دختر کشناست ماربد نام مطرب خسرو پرویز
باد عرموضی را گویند که دران عارت باد از هر جانب رسد و ازاباد رس نیز خوانند یعنی باد
گذار و بعضی باد عد باد ال گویند باد سار باد کرار و سبک سر بزرگر کشاورز یعنی مزارع
باد سرفرزه که بهندوی بهرکر گویند بلاد در سوه معروف که بهندوی بهلاوه گویند بوتیمار حانوت
سبیل که ماهی خارک گویند بوآزار بوزار یعنی دلک ادراز که بتازی نامل گویند باد ابجر در صحاب
معروف بید ابجر درختی معروف که کونه از سدست با یکارانک بالجانه راست کندن
بوستان افروز کلاست سرخ شکل تاج خروس و گویند که ان ضم ایست تب باد کش رسن
سدموش سدلیست که اورا کرده کیرند بوفروش عطار بدکیش بدکردار و مدکنت نیز گویند تل کش
سلاحی است که بلنگ مشک سنبل و فرنفل لبنا نذوزه کرده و بعضی بلنگ مشک و بیا بارسی
وکاف بارسی دکر با گویند باد رنگ ترنج و خیاره هلاک بسرا هنگ طاف ل بر خول کبر
باد رنام سرخاره و صفراکه بهندوی ازابت گویند برند کام مراد و بالا پنه دهان ن باد برنم
بهندوی بکهه گویند باد فرزین باد عرنداراگویند چنانک قاسم گویند مصرع باد فرزین خصم
کشی حوالد عرب ریح الدبور باد ترن باد شرنه کدا زاباد صبا گویند بوزرین اتشکده یعنی

آتش

الغت نعت افدستا نیکوترین ستایش خدای عزوجل و کلمه رکب را هم افدستا گویند
آهن ربا سنگی است موصوف بتازی مغناطیس بهندی کاسک گویند و در کتب انتخابه
که لهراسب برآورده بود دمغان مه برسیدست ارد بهشت و سیوم روز از ماه مهر است
افتاب در نور بود افتاب برست کل نیلوفر و بوقلمون انجغرست آنگ بدان زمین را
شدیار کنند دلمکند ابکیر را گویند استخوان زند جانوری است از برندگان دهای را نیز گویند
اسدود سنبل یعنی جهد افزاید کاربید ارنده باشد آمارکیر محاسب یعنی کرو مدکیر
نیز گویند آرزه کرکاه کلکیر اندرانش کرکاه کلکیر یعنی حاله کرا مداشکر نیز گویند اسکدالاخ که
واسب و توشه مهیا کرده دارد یعنی رسد که از بهر شتاب وی بهر فرسنگی و منزلی
اسپی و توشه در راهش دارند تا از یکی فرود آید و بر اسب دوم سوار شود بهند و دناوه
گویند آهون برکیر را گویند که در دیواره یا زمین نقب رسد یعنی نقب زن ابکیر آیدان را
گویند اشترخار نباتی است که بتازی حاج گویند ارمان خورخر من خلد را در ازور
آتش افروزنده و بدانچه آتش افروزند گویند که نام مرغیست اشترغار کیاهیست که هندوی
جواسه گویند اهوبره فلک آفتاب استخوان رنگ استخوان زندست وان نامی
است ن آبدستان افتابه ادرکون نام کلاست برشکل آتش در سرخ و اورا ادریونه نیز
گویند اسکورکان نام برنده است که بتازی شورکویند ابکستان کرکان کونه از انکور باغ
کوه است اورمارکان نام ولایتی است نزدیک تبریز که آتش کرده مغان آنجا بود و اورمادکان
نیز گویند آمره مواهن کارسبار ارمان خانه ابجهان و خانه مستعار ابشنه کاه قدم
جای و خلوتخانه استین رفنده رشته است آسمان دره راه کهکشان ارمرده دارو بیماری

ک گویند
خودرا گویند که چون کبک در سوراخ شود اندر فرستند تا کبک را از سوراخ بدر آرد و از انور
و در فرهنگ نامه نام لفظ لفظ یوز برای کرخن هم آمده است یار فصد بعز رنگ است معروف
بهر نهم درانگ غین است یوغ ان جوب که بر گردن گاو در جفت و گردون بندند هندو
ازا جوه گویند بهر دهم درانگ کاف است بنگ چهار دیدن بر بعضی مردان و دندان بزرگ
ترین بوزنه که هیش باشند ازان مارد وه و ماندان جانوران یوک آنچ بر دندان نهند و در تیر
پورک پسک بچه که در سوراخی که در ان کبک در اید در رود یکند بزرگ چند سوارک بجهت خرامیدن
از لشکر روند یلک کلاه بادشاهان دان کلاهی است ماجعد و گوش بهر یازدهم درانگ کاف
بارسی است بنگ شکل بهر دوازدهم درانگ لام است یال گردن اسب گویند گردن هر که باشد
در سرب را گویند یل پهلوان و مبارز و شیر بهر سیزدهم درانگ میم است بشم سنگیت معروف
دافع برق بحکم خانه تابستانه و نام ترکستان پدر که و گردهی جعفری گویند بهر چهاردهم
درانگ نون است یزدان خدای عزوجل یون فدزین یاسمین نام گلی است یونانی بحکم
مقامی است که در و حکمتناک و صاحب عقل باشند و خیرند یکران اسب که بجوا شقر بود
اما دنب و دشت او سپید بود و اگر سپید نبود و بور بود در میان شهر سمرقند را گویند بهر یازدهم
درانگ با است بنجه زاله یاوه سرکم و کم گشته بهوده فحش نسمه جرم خام نه جرنا حون بیرم نسمه
یونه آرزو زیله رها شده و کم کرده و هرزه یاوه هرزه و هذریان یعنی بیهوده یاره هرزه
و دست زنجیر یعنی دستوانه دطوق یا خته حجره و خره مرده یکیا بهیت کنز اسیابه برک گویند
و جازی پیروج خواهند بهر شانزدهم درانگ ماست بارسی تو انا بی یاوری یاری
حسن دوم در سخنانه که دری بر بهشت یک گونه است کونه نخت که در اغران
النشت

بمعنی حواره مانیه ناحار جستن ماله غرض ماه و افتاب یعنی دور کردن باشد هرزه بیفایده
و بیهوده و روان کنتن گویند هرزه ملای یعنی بیهوده مکوی هراسه الت ترسانیدن یعنی
بداغ کیج را بترسانید و مانند و انرا در کشتها نصب کنند بتازی مجدار ایشان
تنگ زین کشد هرزه شبینه که تعین کنند برای زنجه راهنگامه جای جمع شدن خلق آنرا
قطع و بتنگ بفتح انگ گویی ماجار چنین بود بهر شهر دهم در انگ بالست هنگری کشتی که
از باران آب خورد و هلوی کران که بازی خراسانست و بعضی بیا بارسی دواد بارسی گویند
و بلغتی با منوحت هلوی حیران هواری بارگاه های نام عورتیست و نام جانوریست که
مبارک کرفته اند گویند بهر سیوم در سخنانی که آغاز آن بالست برشانزده بهر
بهر نخت در انگ الفت لغا عارت و نام شهری در ولایت ترکستان یکتا یکنوی یارا
زهره و قوت بهر دوم در انگ بالست یب سر باشد بهر سیوم در انگ چیم
سنجج ماریست زرد که در باغها بود و بگزد و زهر ندارد و بضمی نیز گویند یوج جانوریست
از خرندکان بج لفظیست که جز زانوارند و گویند بج بج و کوه هی گویند که سنجی باشد که
نهان گویند یعنی مردم عام بج بج میکنند بهر چهارم در انگ چیم بارسی است بفتح اعجاب
دهان یا سنج سر و بعضی بفتح نخین گویند بهر پنجم در انگ خاست بج افغنگ زرستان
بهر ششم در انگ دال است یار و یعنی تواند یا کند یا قوت و بعضی بفتح کاف گویند بهر
هفتم در انگ راست بلور ماری کر و بتوان باشد یا در دهم روز از ماه بهر هشتم در انگ راست
چوزده و است معروف که بهندوی حنته گویند و جستن بفتح کرختن جنانک بزرگ گوید
بیت بهوز از جشم اهوانه او ها، کرکند عاشق بو دآهو ها، در بعضی ولایت بارسی گویان سک

وبعضی بیابارسی گویند هراک ابله و گاو یا دنا دانی که آسان رنجانده شود و هواک کردن ماری وان بآر
در خراسان است هنگ بد و فحت خلط افشان که بهند و یی چیچ گویند و بعضی بکسر ها گویند
و بکون سین نیز آمده است هرگ شتر بچه جنانک ره گویند مه هنگ دم بالا زدن بسر
دوازدهم درانگ کاف بارسی است هنگ زیر سگ و رکام و وقوا و سیاه هوشنگ نام پادشاهی
از پارسیان بسر سیزدهم درانگ لام است نال ارام و قرار جمال انبار و همتا هیکل
جثه یعنی بیکر چیزی و بخانه ترسایان و بهار خانه بت چهاردهم درانگ میم است هرم
نام سنهری هنگام وقت هرو تو م نخم اسبغول و بغم بانیز گویند بسر بانزدهم درانگ
نونست مانون دنست و زمین هموار و گویند زمین سخت که باران قبول نکند هیون اشتر
دگویند شتر حمازه یعنی تند که بسیار رود و هندوی ساده گویند بارون نغیب و قاصد
هون بد و فحت زمین کنت با کلوخ و بکون واو نیز گویند همین بشتاب و سیلاب
و بکدار هر مان هرزمان را حذف کرده اند همیدون و قتی از اوقات جنانک گویند
درین میان ناگاه و همدون هم اکنون است مان هوشدار و اکنون هرن او از هوتان
نام مردی از بهلوانان رکان که برکابار در بیران بود بسر شانزدهم درانگ واو است
هندیم و زرداب بهلوی سپاهان زو فرومانده و حیران استو مقرر هرمزد و لیر بسر هفدهم
درانگ یا است هوریه کتف یعنی دوش و حمایت و بعضی بضم ها گویند هدکه حق و نفع و فایده
بواو نیز گویند بهوده یعنی باطل و ناحق و لاشیع هروانه بیمارستان هر کاره و یک اینین
کردو حلوا کنند بتازی طبرزد و هندوی تبرزد گویند همه بیجم و بعضی بیابارسی گویند
و بلغتی نامفتوح است هریسه نفقه یعنی اخ بدان روز گذارند روزگار بگذرانند هماز همیشه

نخ

دانسته باشد یعنی بایسته بهر دوم در انک بایست و سنی ابناغ و فتح واو و بفتح و کسر سین نوشته اند
پهلوی چهت دوم که در اغذان باست بر نهروه بهرست بهر نخست در انک الف هرمز
ساخت زبن و آواز دو کاز نیز هرآ گویند هویدا آشکارا و روشن بغایت بجا علامت
همانا بندار و مانند بهر دوم در انک تاست هنکنت جاه شفت و بعضی بفتح تا گویند
حکمت بای ازار بهرات نام شهری از خراسان که از اباهری و هریو گویند بهر سیوم
در انک جم بارسی است هیچ بفتح و فتح ها راست مار کردن جبیح علم و نیزه بعضی نصب نیزه و علم
و مانندان گویند بعضی هیچ کرد و اگر چیزی بر زمین افکنی راست و بر زمین راست بایستد
گویند هیچ کرد بهر چهارم در انک والست هرمزد مشتری سیاره فلک هورمزد همان هرمز
هرمزد دست هسکار و سدی هزبد حادم آتش کده و قاضی کیران هیصد ماله که بدان کشت را هموار
کنند و بعضی بابار پسه گویند بهر پنجم در انک راست هور آفتاب هرا آتش هلندور
کرماوان نام داردیی است هزربر بازار بارسی نیکو و فرخنده هو در زشت بعضی قبیح و بفتح ها نیز گویند
و بلفتح دال مجمه دوا و بارسی هیکر اسب سیاه که بهری زند هجیر نام مردی اهنجار راه و گویند کسی ماند که
راه نگذارد و را بران راه هی رود بهر ششم در انک راست هرمزد نام مشتری ملک نیز مخنث
و هنیز اکنون و زیادت بهر هفتم در انک را بارسی است هار حیران و فرو مانده و در مانده بهر
هشتم در انک سین است هراس بیم و ترس بهر نهم در انک شین است هراشن ترسنده هراشنی بالک
و این بهلوی است و فرو بعضی عقل و زیرکی گویند و هوشمند یعنی بخرد و هش بفتح و ادهم گویند هشونش
بجم روز از فروردین بهر دهم در انک فاست هنر بفتری بعضی کارکاه بافنده و فرخ فواس
گویند هف جو باشد که در بافتن بر جامه زنند بهر یازدهم در انک کاف است هیکل تارک سر

پنبه کرا گویند و ان کیاهیست سرکش او کرد و ان رک هر جانب که افتاب کرد و ازان سوی جانب
افتاب کند و لوج چیزی که برا نکور می اندازند جایی که انکور رسته باشد گویند جای او لختی و بعضی
بجیم بارسی گویند و یج داردی است که هندوی بی انرا نج گویند و ریج برنده ایست از دراج خورد ریج
و گویند بر و ج ایست بتازی سحای گویند و انرا نج انک دخرکان او نزند ریسمان را و دران باری کند
درخ زشت و لج برنده معروف که هندوی بی نبر گویند بتازی سلوی ی گویند جنبر و انک دلالت
والاد و اد کل یعنی عمارت کل و رستاد و طبعه در استاد نر گویند و بداد بداد او بزرگ و بسیار
و هو بدا از بن گرفته اند و گویند و بداد و هو بدا و ستاد بسیار و بعضی بفتح و او گویند و رو شکر
و رخت بهر شتم در انک ااست و انگبر بر نشین دوزه و حشور بمعابر عذاری عرق و جل
و زر رز جو یه و بتازی دستور گویند یعنی انک بار ملک و مملکت کشد و ار ماند و صنت
بهر هفتم در انک زااست و رزورنده و لب اب ماورا النهر بهر هشتم در انک سین ناقص
و رس بدو رشته ریسمان و بعضی بدو فتحت گویند و پس همان رنده بهر نهم در انک شین ااست
و غیش بسیار و ابنوه و بلغتی او منقوح و با بارسی ست و بعضی بای عرب گویند و این لفظ بر مال و نفقه
و غم هر باکه به جنبش بود زان گفت و بر جانوران استعمال کردن نشاید و شش ماند و دنباله و ستار
بهر دهم در انک غین ااست و رغ اروغ و بعضی بفتح و او گویند و رآغ شعله آتش و لاغ بدانچه
سر سر باد بندند بهر یازدهم در انک فا ااست و آف هزار و ستان بهر دوازدهم
در انک کاف ااست و رکاک نیز کنجشک و رووک جهر و بعضی دال و بعدوی و او هر دو مفتوح گویند
و شرکجام و اره و بعضی بفتح را گویند و سندانک ناخه و بلغتی و مدانک آمده ااست و تیک این سخن
در خطابها گویند نکبت جنانک بتازی و بحک گویند و رووک لعر و نمک بای افزار حربین و نجک نیک

خسته زده یعنی کرد خسته و بعضی بفتح گویند و بسین مجمه گویند نبرده مرد مبارز و مرد از نبرد
گوش داشتن بود بسخن و گریستن بگلو و در فرهنگنامه بوسه فریاد گریه بگلو بانگ نبشته
نیمس اگویند بزیادت ها شکسته زه سخت و درست کردن کش و کدای شوخ و زه بتشدید
هم گویند جمع رکان اید کرده بار امجمه کوزه و خرابه و بعضی کاف بارسی گویند نار زبانه کبان
نورد تنه پیراهن و در اسدی است نورد قبالهٔ نهالهٔ کاره صیاد یعنی کمینگاه صیاد و آن سیله
کله اسپ و ستوره بغم و فتح نه گویند نمونه نابکار و باز گونه تخطه گویند سخت انک مواد را جوز مغز
گویند نوجیه سیلاب نامه کتاب و نبشته نقشه جبک اورد دستبهنده و زشت رو و بعضی نسیس مهمله
گویند نشکرده انک بنازی شغره و فحرا گویند نقابه درم ناسره نشره نقش سرخ و زرد
کنند زکسه انک کلاه در سقف و دیوار منقش سازند تازه ارسار جولان است نواخته
باغ نوفشانده نفوشته و اکه نشکفتن هم گویند دل یکه نشکین کردن زموده کل کهین کرد و بهن نابرده
یعنی کرد و فندی بزرگ ـــ بیت دوم در انک بااست نوی تازگی نی بیا بارسی و بدو گر
قرا نوبه نبرگویند نازی منکر و ناشایسته نام نامدار و نام اور نای ساز معروف است و خلنوم نرسه
سابارسی نام بادشاهی ـــ بیت یکم کر در اغاز ان واو است بر نهزده بهر نخست در
انک الفت والا زبردست و بزرگ جاه و بلندی یعنی تقدر و مرتبت و جایهٔ ابر بشمی کا زا والا گویند و بدا
نقصان یعنی کم باشد ورا در اگویی همزه حذف کرده اند و واو منقلبه و ستماستایش خدای عزوجل
بهر دوم در انک بااست و ربیب کر یعنی خواهد بر سیوم در انک تااست و رت بر هنه
یعنی تهی از پوشش و رعنت برندوان کیا هیست بهاری خوشت چهارم روز از ماه فروردیان
بر چهارم در انک جیم است و رتاج نیلوفر گویند و رتاج کیا هیست هم در آب روید و سدی گویند
بهنرل

نگوشش سرزنش — سیزدهم درانک غین است نقاخ پیمانه بزرگ یعنی محلی که بدان شراب خورند
یعنی قدح قنقع قعر لغه پیمانه غله — چهاردهم درانک فا است نوف بانگ صدا که مجوز
افتد نکاف موزه دست یعنی دستوانه که شکره داران میپوشند ناف میانه چیزی
— پانزدهم درانک کاف نسک چیزی است از کیاب اخبار گیران گویند که
ان نام کتابیست افسانه‌ها و ان را سوت سرت و جزو جزو خوانند و غلط است معروف که
بتازی عدس خوانند و بعضی اول را بضم نون گویند نغوشاک از کیش یکیش شنونده و شنونده
نسک درخت نازک دراز بجو سر بود و در فرهنگنامه است نسک بضم نون درختی است معروف
نمسک چیزی سرخ مانند مرجان یعنی مسد نساک بیحال جسم نلنسک قرص دارد و در بعضی فرهنگها
نکنسک قرص دارد بعضی بسین مهمله گویند نیلک انگ بدو انگشت و بدو ناخن نگیرند بهندی جهنگ گویند
غونسک نام مرغیست بعضی بسین مهمله گویند ناک مشک با کافور معسوس گویند و گویند که مشک
معسوس کند بحکم سوخته و صاحب چیزی که لفظ ناک در آخر او آید جناک خشناک و
غمناک نلک آرک و دانه حله یعنی ثمیت نمشک کتخ نیز ناوک انگ در و نیز خرد بنرسند
نوک سر قلم و تیغ و سنان و تیر و هم سلاحها نفاک ابله بود و کردهی هر زاده را گویند
— شانزدهم درانک کاف بارسی است نیرنگ جادوی و طلسم و سحر و افسون کری و
تعریب کاف بارسی را جیم عربی بدل کرده ماند و در قافیه سنج نیرنج گویند کفر پانزدهم درانک
لام است نال غیانه نهی و نام پرنده یعنی گویند نزا تویی گویند نشل دو چیز باشد که بر یکدیگر مگرند
یعنی در او یزند نجل نیلک بانگشت گیرند یعنی نشنجی که بتازی وصل نغول گوشش نزدبان و نغوله
بهانه گویند نشیل بانگ سیر و یا عرق نشیب ها کی کمر و نیز بیا بارسی گویند نول مثقار مرغان و سوزن

اردنه

ناهار ناشتا بفتح کسه ازا غاز بزنهار کاشن وکداختن وکدارش وناشتا نیز گویند
نگارفش نخجیر شکاری وشکار وشکار کنده وشکارگاه نویر نو برامده نیلوفر کیاهست
در آب وافتاب رست نیز گویند بهندوی کنول نیلوفر کردم بفتح کیر خانک سوراخ کوه
— میان نیمور خود را وقف کردم ٭ علی صباحکم یا ایها الناس نوار رسن نشتر راسخ
رک کشایند نوکر چاکر ونام بادشاهی بهر نهم درانک راست نهاز کوسپندی کر
پنش رورسه بود وکویند کوسپند نر کهبند وبی بوک کویند ومتد ابفتح باستعارت این
نام بنش روان نهند وبفتح یکسر نون کویند نخیز ماخاتمه کهین نماز پرستش وخدمتکار
ودوار بود ونیاز حاجت واحتیاج ودوست وغمط واین را نوازان نمر کویند نغز خوب
وصبری باکیزه وجابک وشکو وملاحیح وعجیب نازکش نواز نواختن بهر دهم درانک
زا بارسیت نازنام درختی است وکویند کران صنوبر است وبلغتی را عرعتی کویند نوز
درختی است معروف وان درخت برشبه سدره است وبارا وجون زنجلی باشد
وجون عصی خوشش وبلغتی را عرعتا وا وبارسی هنوز کویند پس بنیاد هنوز همان نوز است
وبازایده بهر یازدهم درانک سین نفس کرد وبان بفتح بوز که بیرون ودرون
وبان است فنا س دیو وکویند دیو ستنبه هندوس اتهاره واجهاه کویند تکلس دیوار
زکس کلی است سپید میانه زرد خرد وکرد واین را بخشم نسبت کنند ما آدمی بعبادت
مغان تماشا خوشی کویند عمر تماشان لفظ خوشی کدرانیدم بهر دوازدهم درانکه
نشین استفش سایه کلاه نیایش زاری کردن ودعا وافرین کردن نامیش راجبری بدی
نوش تریاک وبازهر وآب حیات وشیرین دلنواز بنوش بکسر وضم نون کوش کردن سخن

دخونجر میزه نام دختر او اسباب عشیقه بزن محره اسمان دره مته بهمان ماهت مارژه
دایه د مادر خوانده مازباره جزست خوردنی حسکه خلاصه شیر که بتازی زبده گویند
مهینه مهتر ماله سمه جولاهان باشد تار جامه بدان اهار کنند و در مالها زلیف کرده
مایه ماده و بنیاد چیزی سرمایه و دستگاه خجنده فرزند عاق و بی فرمان
بست یکم درانک یاات مشکوی بخانه و نام قصر شیرین و گویند کشک مطلق است و در
رساله بنشته است صحم بادشاه مانی بیابارسی نام نقاش چین که در روم استاد بود
نسبت بدو مانوی ابد گویند از بهر مانوی دان کنایه ازانست که مانند ساخته بود فرد کامنه
انک شراب نوبت خوش بدیگرے ایثار کند و خبر خوش و بشارت که بر کسی بوساند و ارزو
چیزی نواید از امرد کامنا گویند میشاپی کیاهی است که بتازی اناحی العالم گویند موری نادوان
ماجی بسیار گزارنده که بتازی برون گویند وان اسپ بارسی گویند ترکه خشتی و بیخ اسپ
هندی که ماکوب باشد موسیایی داروی است نافع و دافع خون زیادت یعنی خون چین مرمی
داروی که الکام گویند کوشنبیم که مرآغاز آن نوشت بر بیت و بهر بسر لخت در
انک السنت نیاخال و جد یعنی پدر پدر و پدر مادر و پدرک و قدر چیزی گویند فاشتانا مانک
ای روز هنوز چیزی نخورده باشند نقوشنا مذهب کران نوانام برده و رود و نواختن
یعنی نواختنیا کران و بسیار یعنی اسباب و سیاه و نام مثل و انک کسی را در برکسی را در برکسی
مکر و او کرده گویند فلان نواست یعنی نوا آنست ما خداکه بتازی ازا بوسه گویند بسر
دوم در انک بالاست ناب چیزی خالص یعنی صاف و صرف بی غش و بی عیب گویند مشک ناب
و زهر ناب و نوشن ناب و کوکه در نشت است از فربه افتد و اسب یک یکرنگ که هیچ رنگ بر و بار خود

بعضی مرد زرد را گویند و بعضی سیب و ایم گویند مایون نام علتی است مان مالا بکذار
یعنی امر بکذاشتن و اسباب رخت و توابع و درین معنی این کلمه را با خان استعمال
کنند گویند خان مان — نوزدهم در الک واوست ماشو بتکبیر کلم مازو چوبکی که در
میان نبات بود و چوبکی که بدان کشت را مالا دهند و نام دارویی که بدان جامه را رنگ کنند
مینو بهشت ماکو از ساختهای جایکان است که بتازی ملهم گویند مرد کل کبود دست بر سر شاخ
نبات دان دو بسته شکوفت — بیستم در الک ناست توشه زنبور و بضم میم
نیز گویند مخنده خریده یعنی خرات زمین کلاره باژ یا ریاسی کوشت اندرون
حلق او لخته یعنی کام دهن و گویند که این زبان و بعضی بکسر میم گویند میره خواجه و میر نیز گویند
مرزه جراغدان و بعضی مرزه را دوم معجمه گویند متطعمه شکره یعنی خورش شکر میلاو
جوهر بزرک شاکردانه و مردکانه و بودارانی میانه جوهر زرک که از بتازی واسطه
العقد رسیده گویند ماشا ابزار آهنکران و زرکران که بدان انکشت بر دارند هندوی
سنداسی ماشوره بورسمان که بدوک رسیده باشند و مانند هفته کرده بهندوی کرکه
گویند و نام بازی دو دیکر هر چیزی بهم در او لخته بود مرزه نام بازیی که از خیر کرد و خیر کرد
و خاک نمک نیز گویند و کرنده هم گویند مرخشه نخس یعنی شوم موسیجه مرغیت مشخشه حلوا
باشد صافه درست بتازی ازا مشانه گویند مغنده چیزی بود که بر اندام در کوشت
جون دنبلی باد مشعله فریاد و فغان ماهه بره درود کران مراغه غلطیدن خروس
ماه معروف ستاره فلک ماره چوبک بشت که از او بشت ماره گویند یعنی صلب مرزه
موی ملک که جمع مرکان ایدمرزه لذت موبه نوحه و زاری گویند موبه کردن یعنی نوحه کردن مرزه نبات
دفو

مشک گیاه جاروب مانوزک مره وان زنده است معروف مانوک نر گویند مشک جانوست بحجم گبک
و در فرهنگنامه بکسر میم جانوری خرد مانند گبک مک زوبین و گویند گوزنار رمن و مکیدن یعنی مره
مغاک گوزمین و هر چه در گوافتد جانک سینه و جران معالجه گویند مرگ بود
بازدهم در انگ کاف بارسی است کانگ ماه یعنی ماهتاب منگ اندام شکستن و فازه
و معاره و وزدان زن و سکل و مشکه بهانیز گویند فاره اندام صحک لمس بود که بازیگران چون
قلم از دوات و سنگ از طاوس بدو بر جهاند مجزنگ بیکار بود و سخر یعنی مغاره و سنجر باشد چه
بهنر و چه بجوشش مرنگ ره در راه زن و بضم میم نیز گویند مشنگ غلایت بهند وی کلاو گویند
مشنگ قمار و گویند بار باشد و گویند مرد راه زن و رند بسر شانزدهم در انگ لام است
مل تراب و بنید منکل و ذ و راه زن مشنگل و در راه زن ماکول علام بزرگ بمرتبه یعنی کلو بند
مندل خط که معرکشد یعنی خط غربت مرغول زلف پیچیده و نشاط منسل بد اعتقاد گویند
من اورا منبل یعنی معتقد نیستم بحر هفدهم در انگ میم است کلثم مرهم مرهم خشم بند یعنی
بی کر برشکسته بند نه مرهم چیزیست که بناری عزا گویند بحر نوزدهم در انگ نون است مهرگان
شانزدهم روز از مهر ماه یعنی افتاب در میزان وان روز جشن معانست بتربیت مهرگان
گویند موزان چشمی خوب و نیکو که بلطافت اندک اندک بحرکت بود و حراب الوده باشد
مرزبان زمین دار که شهریار گویند منهم بسر و خانمان و جای زاد بود و خوش خبر و سکه
انگ ازان روغن شود و در فرهنگنامه ایست بشیر مبنین کلندوان تبرست که بدان جاها
و زمینها کنند و کلند خوانند و سیل انبر مبنین گویند ماکیان مرغ خانگی مسن انبار چرست که
بهندوی ماس گویند و آن میوه درخت کرست غار رتون کیاهیست که اطبا کار بندند و ان

دو دیگر دو حکم مغان میرد و مجلس خانه و عشرتگاه و مهمانه و دور فردوس است مهمان خانه
مستمند حاجتمند و غمگین مانند یعنی ماند مور و در ختم است هندوی هونو کوبند مسدشم
روز از ماه جهر هشتم درانگ راست مهر آفتاب و افتاب در میزان و از امهرما
گویند و شفقت و عشق و سنگ سرخ و هشتم روز از ماه مهر صاب و گویند مرحاب کاشنده را
گویند مندور نگین منادر شهرست نزدیک ختن مرغزار آنجا که سبزه راسته باشد مهار
بینی بندشتر ماخور خرابات مستار دار و بی است و از امرده سر گویند ماذندرزن بدر
بهر نهم درانگ راست مسدرز مهین و کشت و آبادان مرز فرخ آدمی و جزان نغز
گون مازشکاف که در و چیزی افتد از چوب در دیوار و مانند آن مهماز میخ آهنی بود که
درون جناغ محکم کنند ماجون رکاب زنند اسب برون جهد و روان شود و این را تهمیز
نیز گویند میزاسباب مهمانه میزبان یعنی مهمان دارنده موزمیوه موزوف بنازی طلح و
بهندوی کیله مهوذ کیاه که بنازی براق الغم گویند بهر دهم درانگ زابار است
مشراپه تار میغ را گویند یعنی انک هوا تاریک کند و خره چشم و اراساع گذشت گویند مسدانگ
هزار کذ گردد مرز مرز خرمگس بهر یازدهم درانگ سین است مشی بای بند چیزی که
ازان جای بسبب ان نروند رفت بهر کس ها ون جرکس نام مغی است مترس چیزی که
در حصارها می بندند در وقت جنگ بهر دوازدهم درانگ شین است منش طبع و منش
منوشن مشنو بهر سیزدهم درانگ غین است میغ ابر ماغ مرغیست سیاه دام میتر
در آب نشیند میغ طایفه آتش پرست و هرم خواه و شراب فروش مشیخ بیزه در سنسکرت گویند
مرغزار نغز سبزه زار میغ کوه زرف بهر چهاردهم درانگ کاف است مشک بیم کیله

جوشه سرخ نفونه ارایش لادنه کیا هیت که بهندوی راسی کویند لاغیه درختی است که آب او بالا
بندرخ فرو داند وجمع شود لوزینه طعامیست معروف لبینه و یانه که آب راکشند بهر
بیستم درانک یا است لای خلاب وخلیش وآب باران که در کوچهاروان شود و جامه
جینی از ابریشم تنک ورنکین لایی جامه سوزنه که درویشان وصوفیان را باشد لوری
بیستے یعنے جدام وبواو بارسی نیز کویند لوکی مطرب وکوچه کردلویی کردن بازی لوشه
نوزدهم درانقاظ که اغازان میم است بربیت یک بهر بهر نخب درانک الغزمے
فال نیک زدن مرغوا فال بد زدن ماتا بنداری ومکر مینا شیشه بهر دوم درانک یاب
یکیب بازداشتن ازراه کژکردن یعنے ازراه کژکردن جنانک کویی از راستے بکبری یا جای
دیکر فلانرا یکیب یعنے مکش بهر سیوم درانک تا است ماست جعرات وکویند انج
جنرات بدان بشوده وسرعلک رومی را ماست کویند دست مشک زیر زمین که بهندوی
مونکه کویند وبعضے بسیمج کویند مفت بهر وزیر دست بهر چهارم درانک جیم است
مسنج یکسے که برکوشت شنیدن تباه کند وبضم میم نیز کویند مسنج کل انکبین وکویند زنبور
درپوندوان دارد یی است مسنج راوی یعنے انک روایت کند ونام رودیست بهر
پنجم درانک جیم بارسی است ملنج ریوند وآن کیا هیت مستی آرد مغلاج کوی بازی وکویند
کونک درد وجور مارند یعنے حطن وبلغنج جیم عربے است بهر ششم درانک خاست
مخ زنبور ولکامی که برسرآب سرکش نهند نازم شود وکویند لکام است شکین که اسپان
وشتران بی فرمانی را جاخ مرد احمق ومنافق وسم بد بهره ملنج سنک فلاخن بهر
روز زاد ماه مند خداوند چیزی که بالا در کب شود جنج دولت مند وجا جهنده مؤید دانشمند

لک غلول دانک کسے فریب خورد و رود بر در چیزی افتد و نیز لک شئی معروف است و آن سرخی
است کہ بدان ہر چیزی رنگ کنند و گویند رنگ لکے و در ہندسے لک بن لاک و لکا باشد کہ
ان بس مانده باشد در بن دسته و مانند ان نشانند یا اہن را سخت گیرد و لورک کمان
نداف و بواو عربی نیز گویند و سره نیز مراد باشد لاک ہمان لک است کہ بدان ہر چیز سیاہ
یا رنگ کنند و کاسه لنگ باز بارہ لنگ ضعف لنبک نام مردی کہ سقا بود و بہر
شانزدہم در انک کاف پارسی است لک بند و ریخ و لت لکلک پرنده معروف
ہندسی در انک لام ست او کی امرد بتازی مرد گویند بہ شہر دہم در انک
نونست لبان تابش و فروغ دہنده بود کہ از بس یکدیگر ہمی در خشد لکن مثل
طبقی است بزرگ راست میکند دیوارش بلند از سیم و یا از زر و جران و طشت و شمع
از ہر چہ باشد لادن جنسے از مجوبات عطریات مانند دو ساب سیاہ و سبوی
گویند کہ آن عنبر علے است جنسے از عنبر ست گویند لادن مشکیت لنش لخان
لفتان لعبت دخران لوہنین آنچ بدان بلنبک کشند لان کوی باشد در زمین و در ہر
افتد لمعان نام شہرست نزدیک غزنین بہ نوزدہم در انک ہا است لنبه
مردم فربہ لوشه غله کوفته لکانه عصیب زوج لوره سیلاب کند و زمین کوشنده لتره
دریده و بارہ بارہ و کمینه لاما چیزی کہ از بالا سر تا دم زلف بہ پیچد و این نوشش را
لامک نز گویند لاما بازی کردن و جابوسی و خوشه و چیزست کہ از بالا سر تا دم پیچیده بہ
لاما لانه کاہل و سکار لخته شعله آتش و سر شک ان لوشانه جریبه و شبرین و فروختن
و فروتنی کردن و بعضے بواو بارہ گویند و بلغة سبا بی مہملا لاز کلیت در کوہسار چون

سنگ لاخ زمین سنگستان لخ گاه بوریاکه بهندوبی بتیر به دکوند کوبند
بهشتم درانگ دالت لاد و بیاد تنگ و نرم و نیاد دیوار د کوبند دیواری کاز کل برهم
نهاده باشد بعنی تویی از دیوار لادی باشد لوندبس رو بطلنیل لوبد نعنی و کسر لام
دیگ مسین بزرگ بعنی لاجورد و رنگی معروف کاز سنگ سازند که بهندوبی راوات
کوبند لاز ورد همان لاجورد دست جهنم درانگ راست لسره کوسبند و میش
دشتی دسره کوهی راکوبند و نام شهری و در فرهنگنامه است لسره توان دکام ها
واز سیلاب که زمین کوشده باشد لوربم بعنی لره است وجکیده بعنی آنچ از جعرات
بعد جکیدن بماند و نام زمینی و زمین نشیب لنتیر مرد بسیارخوار د کاهل لورا ورد به
برنجین بزرگ لرزرگ د برهنر کار لرزمین نشیب وجوی خود لنگر بداغ کشتی
دمدار هر چیزی بنابرین خانقاه رالنگر بداغ کشتی کوبند بهرد هم درانگ زا است
لغز فرو خزیدن باشد لیز انیخته دست انوار کشیدن چیزی بهریازد هم درانگ
سین است لوس فریب دهنده و فروتنی کننده لاس ابریشم بهرد وازدهم درانگ
شین است لوش خلیش وزمین خلاب و بعنی بواوعربی کوبند لاش کم خرد و بی
بجهر سیزدهم درانگ بخین است لغ بی موی کوبند لوبعنی سرکل لوغ بواو بارسی
دوشیدن واشامیدن و دوشنده و اشامنده بهر چهاردهم درانگ فاست
لاف کلام فضول و عبارت کشاده و چونانکه سنای بتازی صلف کوبند بهر
پانزدهم درانگ کافت لکد و حمق و خام در رای دیاده کوی و صد هزار و یک بیارسی
ارابتاع اوست بعنی هر چیزی کوبند لک و لک آورده بهند و بی هنری و نکابوی لنگ کج نیز

یعنی تنی و خرشته کاز جهت سناه سازند کاوه نام آهنگری که در سپاهان بود و بر ضحاک
ماران خروج کرد رحانور معروف و سرکیاهی باشد که بجز رند کوساله کاوجه
بسم درانک یاست کینی روزکار و جهان کشی رفتار باثار یعنی فراموش و بناز رختن
کرسنه کل بر و خشک و بعضی بکاف عزبه کرون کویند کرامی عزیز و محبوب و بزرک کیلی نام
طایفه از ترکانست کشتی کیاهی معروف است لبنج نرکویند و بتازی هندبا که برای صبت و هند
کرمسی نام کردی یعنی پهلوانی از ترکان کشنده سیاوش کو شهر دهم در الفاظ کاغذ
ان لام است بر بیت بهر نخست درانک الفت لخا نفش و کویند سر موزه لکاسختیان
سیاه و اک سرخ لالا دانه مانند کیخت بهر دوم درانک باست لبلاب معظم که
عظیمت خوانند و کیاهیست که عشقه کویند بهر سیوم درانک بابارسی است لهراب
نام بادشاهی بدر کشاسب کهراسب نیز کویند بهر چهارم درانک تا است لیریت
عداره ارجنس وانیست لخت عمودی که بدان چوب کنند و جرم موزه و کفش لت قطعه کهنه
و پاره کویند لت یعنی پاره بهر کویند ولت یعنی عمود و زدن لطعنت نان و طعام
بهر پنجم درانک جیم است آنج بیرون روی جون سنی ورخ و رنج و مردم دست سکار
لنج بضم و فتح لام سان کار یعنی حرست که بکارزان تعلق دارد لج لکد باشد که بزنند
آنج بیرون کشیدن لنج بسکون فا فرو هشته لب و کسی که لخنث باشد و بعضی بدو فتحه کویند
و بلغتی جیم بارسی است لنج بسکون جیم زاک سیاه که رنک ریزان دارند و بعضی بدو فتحه
کویند و بلغتی جیم بارسی است بهر ششم درانک جیم بارسیست لوج اول یعنی کاز لج
سرخ بهر هفتم درانک خاست لاخ جای کویند دیو لاخ یعنی جای دیو و سخت و سیاه کویند

سنک

بهندهم درانک نونست کهان انچنان کرمان عرش واین بارسیان کوینده ونرد یک
سوهسان کردکان جوزکون صنت ومثل کرمان فدا وان بهان رستان است بکاف
عزنه نیز کوینده وفرخواس کوید کیرمان فدا است کزردن جار بشدن کوزن بخارست
شاخ بسیار دارد وبهندی جهنکهار کوینده ودرورد سه کاوکی است کوان مهارزان
کردن جرخ کشن بسیار وانبوه ماهم بجمع خوانش یکی کشن لشکریم ایک سو
پیاده وایک قدح سوار کلکن الون باشد اجاکه درحمام نجاست سوزند شهردهم درانک
واست کومغاک وبهلوان ومبارز کلو بزرک بریان شیرازی کیو بهلوان ونام مردی
بسکو درزدا ماوریتم وبعضی شوهرخواهرستم کفته اندکیسو موی بافته نوزدهم درانک
هاست کربوه دک پلید راکوینده ودکی کرجوی ولب آب باره میکنند وبیرون می آید کازه
بزاغنه وبارسی آنج صیادان ازشاخها درخت وکاه سازد وپس اوی شیند ودلم
اندازد تامرغان اورانه بینند وکوینده کازه نوعی ازدلم صیادست وکوینده کرافتاب
خانه صیادکانه صیادهم کوینده کرا ازاربس اوبنهان شده کنجشک صیدکنند نیز
کازه جای وصومعه برسرکوه ونشستکاه جوین وبعضی بکاف عزنه کوینده ودربعضی
فرهنک نامه نبشته کازه بزابارسی جای باشد وباتج بزاغنه است کاه جای ووقت
وتخت آراسته وکاسه زرین کرته کیاهی است کرآره بفتح انک ترک ساخته تفنک نهند کلله
کلاکیهوی بنکهواره مهدکه آنجه بجکان خرد رانغلتانند کرده غلوله کل وجوان کلرمه کوره
رزره کیاهیست خوشبوی کوله غلوله بزرک سنکین کربرای منجنین سازند کوره دونانها
کاره غلوله بنبه کوزنه طعامیت کرده نان ستبر وقرص کومه انک ازبهدیان وسایه انکاه

نغزی و ماکوزان کوزی و بفتح نون کاف دواو بارسی و بدین لغت نیز یاوی مراد است کز از
دبر برآشود و کازینش و ندان دموی جنه کوز چوب دستی باریک که بدان خرزا برانند
دکاو و جهار بای کشنیز گیاهی است خوشبوی و هنیه گویند کسز جغارد عمود کز درخت
که بهندوی جهاو گویند کو در زنام بهلوان ـــ دهم درانگ سین است کاورس کال گویند ازین
یعنی جنه بتازی جادرس گویند ـــ یازدهم درانگ درانگ شین است کش رفتار بازمانده
دکبر و شاو مانند کش بلغم و بفتح کاف عربا گویند گریش جانوری است کوتاه و لیکن دست و بای
دارد کرایش بجنبش و در رو خود و بفتح نز گویند و بلغم کاف عربی است ـــ یازدهم درانگ
غین است کز بغ گویند ـــ دوازدهم درانگ فا است کزاف بیهوده و دروغ و غیر معلوم
کزف و سیم سوخته انگ بالا کارد کارو بدرانند ـــ سیزدهم درانگ کاف است
کتنگ مرغکی است کز بتازی عصفور گویند گلنگ کز که حرمن مانند کونگ بواو بارسی
ماده جوز کز و گلنگ باردی در ـــ چهاردهم درانگ کاف بارسی است گنگ نام شهر است
گویند ان بیت الله بنا است شرفها الله ابدا و نام رودی در هند و نام بهار خانه بزرگستان و انرا
گوشک است کز کیکاوس ساخت و بفتح نخانه را گویند گنگ لال بود کز سخن ندارد کز گنگ
منعاک یعنی کز ـــ پانزدهم درانگ لام است کو بال فرد و سی و اسدی بواو بارسی کز زاگوید
و غیر این تخت اهنین و جوبین باشد کسیل دفع گویند کسیل کز و بفتح کاف و کسل بفتح و فتح کاف کول
احمق کال علم معروف کز هندوس کیکی گویند ـــ شانزدهم درانگ میم است کوم
کیا هیست مثل کهیل خوشبوی و گویند کران کیا همانگ است و رسد بارکارند و تنش بجوش
نه باشد بواو بارسی نیز گویند و بلغم کرم امده است کسرم در غنه است کز بتا هیس گویند

باشد کورست و همین جوب و این بازیست و در هنر فرهنگنامه کورشت بکاف عربی با دو نقطه
دکر را افتاده است کشت حرب ـــ چهارم در انک جیم است کسر خ برنج یعنی ارزن کویند
کنج بشر یعنی شیر برنج ـــ جم در انک جیم بارسی است کنج احمق و خود ستای ـــ
ششم در انک خاست کستاخ دلیر و تند و شوخ ـــ هفتم در انک دال کلوشند
کلوبندی که زمان از اخیر و جوسلند کرد بهلوان کرید چیزی که از رعیت بستانند
یعنی خراج و جزیه و رشوت و هدیه کزندانت کولاد نام مردیست ـــ هشتم در انک راست
کبر خود و خشان داغ بران ماند از اهن و نام کیاهیست در خراسان و آن مانند نخیلک
از زمین بیرون می آرند و برای سردی میخورند و بعضی لکون باکویند و بعضی کاف عربی
کویند کبر مغ بد دین و خشان کرکر نام خدای عزوجل زبان چینیان کرکر تاج را کویند
و کرو کر نیز کویند کسر خار سیاه و بعضی کاف نیز کویند کرد بر سینه یعنی اخ بدان بازه یکجوبا
و جران سوراخ کند کنجور خار کسر زجاره کویند هر اصل و زاد و جست یعنی کر بدر که کویند کار
یعنی پیش کار کرکر ما و له و بعضی بکاف عربی کویند کور قبر و خود شتی که کور خر کویند کسر
سازنده چیزی کنکر تره میره کر بازی جبر جبر کویند ـــ نهم در انک زاست
کراز خرک تره در اصطلاح مردولاور دیلی از جوب که بر ورشته بسته باشند و دو کس
بکشند و زمین راست کند و کوزاب سرنک و کویند جزو در خوک نر کاف عربی است و ان
رن کونه کر از بکر کاف بیل است کلاب در کرسی است و کر از نیم کاف کوزه سرنک
و کر از بیم کاف سلس بول سخت بود و در زمان زاوقت ولادت مشترکوز کنج و کوشه خانه
کریز مرد دلیر و زیرک و مکاره و بکاف عربی نیز کویند کوز جور و مدار نجاست که کویند با نقران

جولان بود که ریسمان بر وزنند تا از و بکار برند کراست مصحف جامع گشته داروی که بتازی
گشنیز گویند و بعضی گویند نوعی از سماد و غنت گشنه بجای سب دکون گشنه میوه گلیتر
جزری نادرست و بوبکر ربابی را نیز گویند گیه گویند از غلکها ارومی است بعضی گویند مستکی گیاه
است سوراخ کند از گنگ فربه گاسکینه مرغی که از اسرک گویند بعضی بسین تجه گویند گشنیز نامی
باشد از جو و گندم و باقلی دلیده کرده گوسار ره منج کوب کسر ره مار ار در کاله کدو سیکی
کلیجه قرص و افتاب گینه کهتر مکینه کمتر کالنده آشفته کاته انگ کیه باکسی سرکشی و بلندی کند
و ماکیدکر گویند کوشند گویند کانه شده است کنگره شرف دیوار و مطرها و گوشکها بر جهان
حصار ـــــ مست دوم در انگ یاست گشتی زنار وان ریسمانه که گشتی گیران خراسان
در کمر بندند از زنار میگویند در عرف و نزانک ترسایان می دارند گرآی حجام و بکاف
پارسی هزگویند کافوری الحوان یعنی کل لعل کی پادشاه حبار را گویند که از همه پادشاهان او
بزرگ باشد ستانده خراج هفت کشور گرنای بوق که بهندوی بهر گویند کی کی بوزه گویند
روسیاه کیاهی حباری و کیانه نسبت بدرست کسی جنگل یعنی درخت انبوه کانوئی کیاهیست
که بتازی سعد گویند گوزگانه را بجیم سختیان و بلغة کاف و واو و بارسی وراء مهمله گویند
هندهم گوراغازان کاف بارسی اب بریست بهر بعد نخست در انگ البست گراب خرخ
گران گرد باکرد انگ رباب کیتا و بهتان و خرمارا گویند و بزمان و بلمیان بهلوان و دربار سی
کیاه را گویند کهیار عماز بارسی جامه باشد کرونا بانزن را گویند یعنی سیخ کباب کند تا
سیرست جون سیر و بیاز و گویند سیر در بیاز کارند بعد دوم در انگ باست گرد آب
طعامیست کوربه موزه نه دین بعد سیوم در انگ تاست کشت رای دوشخه و بعضی دیدن
بهند

کلبدان و کوبند کران درست ترست گربه دوکان و بعضی بفتح کاف گویند کلانه دیه خرد و محلت
نیز گویند و بنسخه بلند و بست کهته کوزه برآب یعنی تالب بود بعضی بسین مهمله گویند کسند
دلیده و در سه بعضی بضم یا و فتح ما گویند کوره مداره که سازی الماه گویند کی کوزه شبان
یکسو کرد و یکسو بهن و بضم کاف گویند کیدو له کیدو یعنی غله دان کلنبه کدو کواشمه دانه و بعضی
کاف بارسی گویند و بکسر و سکون سین کشاسانه و بعضی مشدد گویند و بفتح کاف نیز
کشه مشدد و شکننده بالان و بکسر کاف نیز گویند کوفشانه جولاهه کیسه ماشوره یعنی ریسمان
که بر دوک ریسنده باشند بهند دیی کنکری گویند کبکه شیشه بجام کنبوره فریبنده
گرانسنده کار نباه و پریشان کامه خواسته و سرکامه طعامی است که بنازی کاچ گویند کرکم
فتح کننده ازهم بارنده کفته زرقنده کودره بضم و فتح مرغیست که در آب شیند کوره
بواو بارسی سیلاب کنده و زمین کوشنده و کل درو مانده و نیز آنجا که اهنکران
اتش کنند کابیله ها ون کاینه امر کردن بد آنچه از و چشم مکردان کویه کیا هی است
شیرین میخورند کوآره بضم و فتح کاف سبد که بران خاک و میوه و جزان بردارند
وخانه زنبور کشه خط و بعضی مشدد و کوبند کاوته عروسک کرمی است برنده که
کاغنه کوبند کوتر دو کونه یعنی از ان آدمی کوشه آوند و وغ کواسه کونه یعنی صفت
کدنکه جونی که بدان جامه را کوبند کواده جوب زیر در کنیه بر بستن جای کبر ان کلیه خانه و کوشه
کداوه محل کحانه نیز کویند کشه بشه کامه زنی که یک شوی کرده باشد کوبنش اهنک زن
دبس اهنک کنانه کنته کنانه کبش یعنی تیردان ترکش نیز کفه بله و آنچ وانه در و بود کنته
جانوری که در کوش سک جغد بهند و بی کلی کویند کلابه علوله ریسمان و فرد و بسی کوید حرض

دویم کویلہ است گمانہ کارزن کنغالہ نام کوہی است در خراسان ومحلکے بغہ زنجکہ و شناہ
بازی کہ از اردسی بارکہ ہم کویند وبفتح کاف نیز آمدہ است کارنہ شنبلید بغہ ثملیت
وبعضے راساکن کویند وتا مفتوح کازیرہ دانہ معصفر کنجدہ بضم وفتح جیم غررو ت دان
وار وسی است ودر فرہنکہا کنجدہ بکسر جیم باز ہر وکویند کہ ان اندرو ت است کاکرہ عاقر
قرحا کفہ آنچ در و دانہ بود کوالیدہ وبعضے بکاف مفتوح کویند غلہ مالیدہ وبغہ کیند کشت
بالیدہ وکول غلہ کوفتہ وبہا بارسی نیز کویند کرنہ اشتر خار بغہ جواسہ وکیاہ جارو ب کرہ
مرغی است سیاہ کلارہ بزا بارسی عکہ بغہ بزک وبزاغ بہ علہ وان نیز پرندہ است
وکویند علہ ہمان عکہ است بضم کاف ہم کفتہ اند کاکنہ عروسک دان کرمی است سرخ
دبانشہا سبید وسیاہ کوشنجہ کوش خزک کرشہ وکربانہ کرفش است کلہ جوان دم
بریدہ کلوتہ حلقہ دام ودامک کہ در جامہا باشد وبکاف بارسی کویند کالیدہ موی درہم شدہ
کلندرہ بفتح وبضم لام مرد درشت کالیوہ احمق ودیوانہ دسراسیمہ وسرکشتہ وبتازی رعن
کویند وتارنیت اورغنار کنجیز بفتح جیم بارسی نیز کویند بنشوا وبعضے بکسر جیم ودیا بارسی کویند
کہبلکہ نادان مزاح واحمق کاتوزہ سرکراسہ ودسرکشتکے کوازہ بازا بارسی مرد ومزاح وطیب
کنندہ وطعنہ زن وطعام نخہ وبکاف بارسی نیز کویند کلہ بضم وفتح کاف کہ باشد کہ باکسے
نبود وبا دیکری شود کوتارہ کلہ بغہ رمہ وخرکنجہ خرد ستور کہ زیر دہانش بیا ماسیدہ بود
وبعضے کویند خرد ستور دم بریدہ وکنج نیز کویند کندہ بارہ جوب وغول بیابانہ ومرد قوی
کدہ خانہ وکلیدان کاشانہ خانہ رستاغہ وکویند خانہ کویلہ مقفل کندہ خندق کرہ کویند انہ
کلید لز بغہ جوبک کہ بکلید لن فرو دادند تا در نتوان کشاد وبعضے برا مہملہ کویند کرہ وانہ
کلندر

همان کودن است کندرو و پلید طبع و بالان کبان ترازوی بزرگ که در آن بار ها سنجند
و بشدید با نیز آمده است و بنازی کعدل گویند و آن چیزیست چون کفه ترازو از چرم
بافته بزرگ قطاس گویند گویین از الت روغنگران که بنازی عصاران آس کرده در رو
و در تنگ نیز عصاران یا روغن آرد ساید گوین همان گویین است کما یون نام عورت
و نام مردی کران کناره و حد کران روغن درختی است مانند عرعر بعضی گویند از درخت
صنوبر مستولد میشود و بنازی قطران گویند و آن داروییست سیاهست اندام شتر آن را بجهت
گری مالند و آن قاطع زخم است کرکدن جانوری است معروف بعضی گویند پیل آبی گرباو
نام داروییست گیگن بیا بارسی پیل گویند آن جوانست گویند که بالا دوم شتر باشد
گیمس نام مردی گیگن مازنک کرن روستاییست که روز عاشورا آنجا خلق بسیار جمع
میشود و بهر پلستم و رانک و اوست گیگو خرمنا آب گشنیز که از و ریسمان بتابند بعضی
از پوست تنه او رشته سازند گشنو آنگور خام و در فرهنگنامه گشنوس گون نون و ضم شین
بغیر تا گنو با دو ضمت سنگ خوارک وان مرغکی است معروف و بفتح کاف نیز آمده است
گشنو باخه و شتی که از آن ریسمان سازند کلاً و غوک گرگشنو گرفش گرگاشو همان گرفش است
گیبو دینار سر مرغکی است که در هوا پرد کند و غول بیابانی گاهو جنازه مغان
و کهو دک بفتح گیاه خواب آرنده کاردو گیاهی است میخورند و گویند بار خر ماراست
و بعضی بکاف بارسی گویند کندرو طلکی وان بهخت که میخایند بنازی علک گویند
گشنو گز کاد وان طعامیست معروف بهربیت یکم در انگ ها است گاخه یاران
و یرقان گوگله بهر گونه بود بارسی شکوفه گویند سرا سکان آبده موی گله و گویند که این

کویند کنجال نقل مرغزی که روغنش بیرون آید واین را کنجاره کویند وبعضی بیم بارسی کویند
کل سرسرده وبهوی کابل نام دلایتی کویل شکوفه — شهر دهم درانک هیم است کرم اندوه
وغم ودل کوفتکی وزخم درنج وسبزه که برسر جوی روید کرم زحمت ورنج وفوس اسه شهر
وبکاف بارسی هم کویند کام مراد کویند کامرانی یعنی مراد راندن وچاره کویند ناکامای
ناچاره وانج درون دهنست که بهندویی تالو کنام بیشه سباع ووحوش وطیور کرم
درختی است کنکم اواز کاردن وکمکام داروی که بتازی ضرع کویند وبعضی افواه
الطیب کویند — نوزدهم درانک نونست کیوان زحل که ان فلک اعظم است
کنودان شاه دانه وبفتح نون نر کویند کرآن غله درمد که بهندویی اومی کویند وکاف
دوم مضموم ومکسوره آمده است وبلغتی هر دو کاف است بارسی وبعضی کوکن کویند
کلان بزرک وبلند وافزون کشخان فلسبان یعنی کرآران حرامان که کیان خیمه عرب
وکرد کرد طایفه اند کون محنت کرسنون نرازوی حکمت یعنی کمان کرزن نیم تاج ازدنیا
یافته وجواهر نشانده وکویند تاجی کراسار وکویند بیرایه فرق که بهندوی مانک کویند
وبکاف بارسی نیز کشکین طعامی است ازباقلی وخودوکندم وجو یکجا کرده بپزند کلن
بفتح ولام باغره وان زحمتی است کوازون دردکه بوست راداره کند وبکاف بارسی
ویرامجه کویند کدن جوب کازرکه بران جامه کوبند کوکان سازکارست وبواو بارسی
هم کویند کماخن استوار وحکم وکویند اهنکی ونرمی درکار واستوار کاری وبکاف
بارسی وضم خاکنه اند کانون اتش دان آهنین ومردی که مرد ماتش کران دارند وقت حدیث
وماه دی کویین بجه کوراین عمان بچه است کلکان بازوی درکاپین مهرزنان واجرت

عمان

دارد و سبک رو و دو منزبوبرانها بانخ همرکرا گیرد و دندان او دوزخم کاه مانند کدبانو کرفتی
کدادش جرخ رو غنکران کوش چهاردهم روز از ماه ازماه سیزدهم در انک غین است
کیغ بخال جشم یعنی آب و بخار جشم که بخال بند دکناغ بضم کاف نار ابریشم و بعضی کویند
اصل ابریشم بعنی بیله و کویند کاغ یعنی نار ریسمان و بفتح کاف هم کویند کرغ او شه کیاهی که کنکران
بربازوی نرود آمده بندند بنازی اشنق کویند در نسخه اش کلاغ زاغ سیاه کاغ آوازی
که در جنبانیدن کله کا و برابد بهندوی جکال کویند بسر چهاردهم انک فاست کوف
جغیه از مرغان واضح انک جغدست کشف باخه کدف بیم سوخت بعضی کاف بارسی کویند
کاف تنکاف بسر پانزدهم در انک کاف است کاوک میانه تهی یعنی خایه و بعضی کاف
بارسی کویند کاک بلغت ماوراء النهر مرد و قرص و مردم چشم کابک خانه کبوتر و جای مرغ
خانکی دان مانند زنبیلی که آدمیان در خانه بیاویزند تا کبوتر اندر و بچه کند کاکوک همان کابک
کلنک کاز جشم یعنی احول کوک بواو باهی ره است که از خوردن آن خواب آید چنانک از
خوردن خشخاش سازی از حس و بهندوی بهل کویند کوک بواو عربی کان و بعضی کاف بارسی
کویند کلنک کرکه خرمن دار یعنی جای نگاهبان خرمن و ان خانه است که در خرمن کاه اندازند
کلنک تخم خرچ یعنی کوک کرک جانوری است از مرغان سیاه و سپید دراز دم که
بر کناره آب نشیند و دم بلرزاند مقدار نو انگشت است کرنبک حمده چیزی دو در فرهنکنامه
نبشته کرنبک مرد جنکی و پهلوان کنبک بنبی مجمه خرد و کاف منقش کرک مخلوق یعنی سرکل
و بعضی بفتح کاف کویند مردم چشم کلک بغل یعنی و کاف معضوم لغتی است کوجک بواو بارسی
و عربی کویند کنبک سبزه تر کردن اسپا و بعضی بفتح کاف ذکر ماکویند و در فرهنکنامه

درسرسته بغنج انک برطریق سمج کاوند و در اسدی است آبی باشد بزیر زمین بجاها و نجاها
برند کاز صومعه برسر کوه و صحیح گویند کان کاف بارسی است گویز گوشه خانه کراز
کوره سرپنک و بت و لیکن بنی که زبان را وقت ولادت مشربا شند گیرند گشاد زر
مزارع کرو زطرب و نشاط و بواو بارسی نیز گویند کاز بن خوشه رطب کاز هان
کاز ست گیگیر گیاهیست و در فرهنگنامه گیگیز بهردو کاف مکسور و یا اول
بارسی است رستنیست زیبا کریز بر رخنهٔ مارو مبتلا و فریصه و معنی فریصه باصاد
مهمله آفت که دستهارا زیر بابها بندد و مادست پابند دگوزدو تا گنیز بر ستار
کراز بیلی باشد بدو رشته بسته دو کس میکشند و زمین راست میکنند بهدم در انک
زا بارسی است کرنج درخت هر چیزی کار بغنج اول کرنج خوهل زدراست
یازدهم در انک سین است کرس موی پیچیده و ریم تن و جامه و بعضی کاف مضموم
گویند بلغنج کاف بارسی است کالرس مردوم بغنج سخت و مشهور و مستهیکه گوس طبل
دو تن برهم رسند بغنج فراهم رسند و بهلو و دوش در یکدیگر سخت گیرند کابوس دیو ستنبه
کماس کوزهای بهن بر مثال کنف جراز جوب و جراز سفال چنانک خواهند لدراز زیر بغل در
اویزند کبوس کرکس کیاهی که بدان کوهر بولاد بهد آید کرکس مردار خوار کس فرح عورت
بهر دوازدهم در انک شین است کیش دین و مذهب و آنچه دران بیرانند
مثل قربان بغنج ترکش و موی و زلف کوآش صفت بضم کاف بغنج است و بعضی کاف بارسی
گویند کاویش نیز گویند کمدش بضم و فتح دال باغند و بعضی بکسر دال گفته اند و بعضی بغنج کاف نیز
گویند کرزش تنظم و بعضی کاف بارسی گویند کرپش جانوری است کوتاه و لیکن دست و پای

وبیلی باشد سراندر رفته بزرگ ازا بود و در ماوراء النهر سیر بود و کمند طناب کرد کشتی
و ترکاریها نام قومی کرود جای که آب از و بدشواری گشند کلند بیتین یعنی سر
هشتم درانگ راست کرتوان و مراد کسود رکرمی خرد ست درغب باشد و گویند کرمی
خرد ست در شب باشد و گویند کرمی خرد ست که ماهی خورد و در اسدیست کرمی باشد کر
بخواند آب رود کوار سبدی که بدان خاک و میوه و خزان بردارند گزار یازا پارسیی
حوصله کدبور کشاورزد دهقان کویر زمین سراب یعنی کرآب وان زمین شوره است
و بیابان که بی آب و بی نبات باشد و بعضی فرهنگنان کویر بکاف و با بارسی گویند کیفر
سنگی که بدر کنگر حصار نهند و بشمانی و باد اش یعنی جزا دشک دوغ و گویند الیتی
بود دوغیا زا که اندرو دوغ و ماست کنند مانند تغاری بزرگ باشد لیکن دیوارش
ازان برتر باشد و نازه دارد جون نازه بلیله و بعضی بکاف بارسیی گویند و در فردوسی
کیفر حیف تشدکر کبوتر ربرزکر تو دهقان و باغبان و خانه کشور اقلیم یعنی رکنی و بخشی
از زمین وان هفت است ما قسام هفت ستاره پس کشور هفتم حصه زمین از ربع مسکون
کو کنار خشخاش کسر خار سیاه و بعضی بکاف بارسی گویند کرا کر کلاغ و بعضی بضمت
هر دو کاف گویند کنگار ماربوست افکنده و بلغتی کاف مفتوحست کنار کاهلی و کیاسی
باشد کر ربای کار یعنی بسکار کنور کند و غله وان چیزیست کر بجو خم و کانور نیز گویند
کنار مورکه میوه است کلادر غوک کاشغر نام شهری در ترکستان و کارغز نیز گویند کندر
درختی است اورا میوه و تخم نباشد بتازی لبان کرگ رنام ولایتی بهت کاخر برقان
کرد دشت و کوه و گویند دره کوه بعجم نهم دانگ زا است کار یز جوی سر گویند

کلچ سبد کرما به مانان و گویند سبد گناس و بعضی بکسر کاف و فتح لام گویند و در اسدی بجیم بار
کفتن کج قلاب آهنین بر سر جوبی کرده که بدان نج کشند کنج بفتوله یعنی گوشه از جای بود
کلاج همان حلوا که لاپر گویند و بکاف و جیم بارسی گویند کریج زهر و خرما ابو جهل بخم و رانک
جیم بارسی است کاج کاجک یعنی تارک سر و سیلی که بس قفا زنند کیج برآکنده و جا
بود کوج ملکوج یعنی کوج و یکوج مرکب و در هر دو او بارسی در وان را گویند و بخ در کوج
احوال باشد و جعد و بیاده درد و رند و بعضی بجیم عربی گویند کالوج احوال باشد و جعد
خود و انگشت خودبای یعنی کهین انگشت بای کلنج احمق و معجب و خویشتن ستا بود کوچ
رحلت یعنی روان شدن از منزل و خامیدان و کوف یعنی جعد کریج خانه کوجک
و خانه خرمن بان که خرمن سازد و کوشک خانه و کلوج کلوج نان ریزه کلوج بدل کرده
کلواج پس باشد [illegible] شم و رانک خاست کنج ریشی شیر مثل نیر که خبوت را
با نیز میکنند و گویند کشک یعنی نیر کالوج کیا هیت و در فرهنگ نامه مخر قواس کاکوج
بدو کاف است کیرخان کخته جوب که مصحف کتاب بران نهند و بخراشند بتازی رحل
گویند کخ انجه کود کان از ابدان بیرسانند یعنی لوکه کرد و کج رمده دیوار را گویند کاکوشک
و خانه و روزن و بعضی گویند کاخ خانه مار و راست کوخ بواو عربی و بارسی خانه بی روزن
کوخ آتش زن کلوخ باره کل خشک کرده [illegible] هم و رانک والست کهید مرد کوه نشین
از زهاد و رهبانان و در اسدی است و در فردوسی کهید دهقان کهند در مرکس باد شاه
باشد یعنی نافذ سیم و زر سلطان بدو سپارند و او بخزانه سپارد و کرآوجا مه کهنه و باره باره
کهید کوشت اور یعنی فربه کلوند مرسد باشد ار لوده و انجیر و لوره آبخ بدین ماند کرمند شتاب کافد

کردان کنز گشند کرا جام و بعضے بکاف عربی و بعضے بکاف پارسی گویند و این درست تر است
و بکاف پارسی غلام هندی یعنے کتہ کیسا زبان شیرازیان عصیب را گویند کیا بکسر کاف
و بیا پارسے خوط کنار یعنی زمین کواد جوب زیر در کسید اردی بهمند و سی کهیلا
کونیا سازیت ازان در دو کران ـــ دوم درانک باست کنب شتی کہ از و رسمان
سازند و بلغتے بابارسے است مکخواب جامہ معروف وان مخاست کلب منقار مرغ
و بلغتے بیا پارسی کب اندرون سرخ و بیا پارسی است ـــ سیوم درانک تاک
کنشت پرستش جای جهوان و کبران و جای بتان خوکان کبنت بوست نیشکر و خربزہ
ملخک یعنے حنظل و در فردوسے حنظل را کت افتادہ است کدست یکبدست یعنے بلست کے
تبازی شیر خوانند و بکسر وال نیز گویند گویت گوفتکے و بعضے بکاف پارسے گویند گبت
نخل انگبین یعنے مکس و بعضے فرهنگیان بدو کر گویند کلات دیهی باشد کہ بالا و بلندی
و کوهی اگرچہ بیران بود و بعضے گفتہ اند کلات دیهاء کوچک کنبت شکاز هم باز باشد
کاشت کرداندن کافت شکافت کوت سرکین و سرین کت تاج و کخت و در فرهنگنامہ
فخر قواس ست کت کخت هندوان باشد میان بافتہ نفرس ست کاست برکم شدہ
و کمین پذیرفتہ کمخت کوشک است تر بخیدہ و گویند کہ دانہ اورا کمخت گویند یعنے بوست بریسته
ـــ چهارم درانک چیم است کوچ سیاهدانہ کلوچ نادان رہ کنج بیرون کشیدن
و احمق و خودستایے و فرهنگیان بکاف و جیم پارسی گویند کوکنج قولنج وان علتے است از باد
کنج خردم بدیده و جهار پایی کہ زیر و مانش بیاماسد انک کوبند کوفتہ شدہ است و بعضے بجیم
پارسی گویند کولانج حلوایی کہ از الاپرولاپرن گویند کنج زخمہ گریبان و بغم کاف نیز گویند

بوقت باره کردن برای انک بشکافده و در فرهنگنامهاست که فانه انست که جو بدر
میخلانند تا کسی در راشنجیل نتوانند کشاد و اسدی گوید فانه نغارست یعنی جو بدا که
در شکاف جو بی شکافته نهند تا محکم کند فکانه بجه که از شکم برود از آدمی دیا از دواب
فرسوده کنه و خلل بذیرفته فراسوده فرومایه نادان باشند فشرده بسته فازه استا
فلشکاری و در اسدی است رمهاسب و گویند کلاسب و ستور درشته روحانی
علوی درشته نیز گویند فسرده شکاری فلخوده بنبه دانه فاغره نوعی از عطرست
دانه مقدار نخود بوست شکافته و سخت فاغنه کل حنا بعضی گویند حنا جون خوشها بر دن
آرد گلها بشکفد فاغنه هم گویند فیدافیه نام عورتی بهر بیست یکم در انک یاست
فیروزی روای حاجت فرمانی یعنی مخیر شوی و در ماند و بسته کردی گوید
خمانزدهم در انک آغازان کافست بر بیست بهر بخت در انک الفت کنند
حکیم و منجم یعنی ستاره شمر و کاهن که اخری از خویشتن گوید فیلسوف یعنی دانا و آگاهنده
باشد گربا بیا بارسی کیاهی گهلیدون گویند و بعضی بیاعربی گفته اند کیا نوعی از علفها
رومی و کسنز گویند کانا مارده خوشه انگور و خرما و درست تر آنست که کانا جو بی بر جوشه
خرما و ابله و نادان و کلیسا بر شش جای کبران یعنی معبد مغان کمر اجای کوسبندان و
دیوار گبینشان ماطف وان نانی باشد که از گنجد و شکر برند و آن شرنی است گنجا
جامه منقش و ساده و حریک رنگ نقش بسته کفاشخ و رنج بانک که یکسی رسد گردنا
مرغ و ماجری گریانش بریان کند و بگردانند و بلغتی کاف بارسی و بعضی بگیر کاف
دوال گویند کیانا تبایع بریان فلاسفه گیا را یعنی ترشی گویند جای بتری کیسه الجام را گویند

ازدوازده ماه بشمرند فسان سنگی است که بدان کارد تیز کنند فرکی جوی فرزان حکمت
فغان نفیر بانگ ونعره و فریاد فلاخن معروف که سنگ اندازند هندوی کوپهر گویند
فرگن بلنده فشان ریدان فردین همان فروردین است ونوزدهم روز از ماه فراشتون
کیاهیست که اورا کندنا وکوهرنر گویند وبنازی صدف الارض خوانند وبعضی گویند ان
عضلیست ذفنون صمغ مادرون که بهندوی اکروت فراوان افزون وبسیار فرزین
مهره که در شطرنج است فریدون نام پادشاهی فغان بتخانه فردن زیادت وبسیار
فارسیتین سبندان ونعمون نام مردی [illegible] نوزدهم درانگ داوست فراشتو
فراشتک [illegible] بشم درانگ هاست فرسته پیغامبر بضم فرستاده ورسول فسیله کله
اسب فرخته نیکوروی ومرد فراهنجه نیز گویند فرزانه حکیم ودانا فره بازا بار بسیار
وبلیل بضم عندلیب فداده بیهوده بمعنی بی فایده وبلغتی بضم فاست فداده فردره
جوبی که بس در بهند تا باز نتوانند کرد ودر فرهنگنامه براهمداست وآن اصح است
فروارد کداره جهار پهلو که در عمارت نهند وگنجنه فرخته نانهایی که از نشاسته
بجهت لوزینه برسنگ می زنند وانرا بزبان ماوراءالنهر قطایف گویند فلانه حلوای
سیر ونفخ فانیز گویند فسیل جوبن انگ درکشتیها ماند بعضی فرهنگنان بفتح فا گویند
فریه لعنت ونفرین فرخنده مبارک فره بلیل ومست وغالب شدن وزیادت
فلس بضم فاماسی بمعنی جزائی که رود بندد ودر وی که بهندوی بهلی گویند
وتبلدی لباد بعضی بفتح فا گویند فرفره انگ بچگان بازند وان جوبکی بود رشته
درمیان کرده وبهندوی بهریگ گویند فانه جوبا بوکه درمیان جوب نهند وبار بر ستوغ

بود

معروف یعنی موب زین فراشتوک فرانشک است فدرونگ مرس انگ درجصار بادفت
جنگ میکنند و می بندند فیلک تیربه خشاخه دوشاخه فرموک کردانگ بهندوی لنگر
گویند فلنجک فرنفل بستانه بهندوی سلیح گویند فرانگ نام مادر فریدون
بازو هم درانگ کاف پارسی است فلانگ جمع بسیار باشد که بس درنهند بحبت محکمی و دستور
راسر گویند و نقع دال آمده است فرهنگ ادب دانش گویند فرهنگستان یعنی ادیبان و موبدان
فلدرنگ انگ جامه یا ازار بندکره بند و فرسنگ کروه بهندوی کوس گویند و درست
توانست که فرسنگ سه کروه زمین است شانزدهم درانگ لامت فرخال
موی راس فرو هشته فرغول تاخیر ضد تقدیم یعنی خلاف درکار و تن زدن قتال ازره که
تبازی درع گویند واز هم شکستن چیری گویند رره قتال و مردم قتال واین هم باز گشتن
و برو دریدن واز هم بشکفتن چیری بود مثل چوب درخت ابی بعضی بیخ نیلوفر را گویند
بهندی هم درانگ بیم است فرم و لشکر و فرومانده کی تمام ماند درنگ فرجام
عاقبت کار فخم جاوری که باز بگران در هوا گیرند تا شکار دران افتند بهر هم درانگ
نوشت فروردین نام ماهی که آفتاب درحمل بود رفروردین جویکذشت
مراردی بهشت آید عمان خرداد گوتیر انکه که مرداد ات هی آید
پس از شهریور و مهر و ابان اورودی وان جو برهی را سفندارمذ
بیفزاید فروردین ریبی وار باشد مورش وانکه زهرش تا باسفندارمذ ان
جمله از حریفش وان فروردیان نیخ روزست اخرین از انگمن ماه یعنی آفتاب درعقرب
وان روزها جشن میخانست که سعرب فروردیان گویند وان ایام مغزه است که آفتاب را

بفتح فا و یا بارسی و در نسخه رامجه و بارسی است فرادیز بپوشند جامه و چران دارایش بوستین
که دامن و آستین و گریبان و در زیادیگر دوزند و فرو ریز نیز گویند فراز بلند و شیب
و بستن و کشادن و کوتاه کردن و بالاچری و نزدیک فلسفرز چیزی خورده و نه که در جامه دارایند
مادر رکوی کرده بندو در کهستان ایتا را بدرزه و سرزه گویند و در ماوراء النهر فلرز و فدشک
گویند فریبرز نام عورتی و نام مردی فرابرز نام مردی فرامرز نام پسر رستم
دهم درانک زا بارسی است فوزکیا هیت نلخ که در دشکم را ببرد و بپزد یازدهم درانک
سین است فسوس بحزن و حسرت و بهمزه مفتوح نیز گویند یعنی افسوس جواب باخ مرد غافل
و نادان طبع دوازدهم درانک شین است فرعش بوی که از دامن بوستین
بیرون آید فرش بریان فاش براکنده و مشهور شده فش نوراست و حران و مانند و دنباله
دستار فش دوم انک بتازی دهب خوانند و بعضی گویند موی کردن اب و بیا بارسی
هم آمده است یعنی پش فردیش کاهلی و ملتوی شدن کاری فرنگیش نام عورتی بپ
سیزدهم درانک غین است فغ دوست و معشوق و بت تراشیده و فردوسی
بت رنگین را فغ گوید و بزبان فرغانه صنم و بت باشد فراغ مادر دو مهتر و فرصت
فروغ ماب یعنی روشنایی و رخشانی که بهندی جهلک گویند بهر چهاردهم درانک
کاف است فغاک ابله و حرامزاده فرنجک و بوخانه و بفتح جیم نیز گفته اند و در فرهنگنامه
فرنجک دیوستبه است و بدو ضمت و بغیر کاف هم گفته اند یعنی موستبه است فدرنجک
بفتح و کسر فا دیوخانه و دیوستبه فراشک مرغیست سیاه و سپید و بجانها خانه کند و بانگ
و بچه در میان مردم کند بتازی حطاف گویند بهندی جمرک فراخراک گوشتابه فراک

موزن

فرد فرزه بهمن ششم درانک خاست فخ رام فرخ مبارک بنیاد فروخ بود بهنج زیبایخ
فرکاه مخ شرکه بر خوردی ریزند بهمن هفتم درانک دال است فرزد بزه کرمنش میان
آب باشد دهم وقت تازه باشد فرغند گیاه عشقه دان گیاهست که بوی ناخوش
دهد و جون بر درخت پیچد درخت را زرد کرداند و خشک و برا فغنده نیز گویند
فسرد ماسین مهمله شکاری و بعضی سین معجمه گویند فسرکند جای گذر آب چه بر دیوار چه بر زمین
فلقند بر جین بفتح خار پشت که گرد باغ و کرد و کلزار باشد و بعضی بفتح غین گویند فغند بدو
فتحت و بلغتی بذو کرت زغند زون بفتح بر جستن فنود بفر فریفته و عره شده فلخد
بنبه دانه فلخند بنبه کشده باشد فرد درید و دریده فرداند جوبی که از بس برهنند فرسود کهنه
سوده و کنده شده فرود هند زیر فرهند دانا و خردمند بهمن هشتم درانک راست
فرزیب و زیبای شکوه و وقی را رانشاید و هند جون رود کرد و فرغر زمین سکاری
یعنی زمینی که در و آب رود و آب او کم شود و جا بجا آب نماند فرغار جیری را با آب تر کرده
دینک برشده باشد و سرشته کشته فرخار آسته و نام بت و بتخانه و نام شهری که
در ان حوبان بسیارند قباد از شغل و بعضی بکسر فا گویند فرود ار خانه تابستانی که بالا تر بنا
فریر گیاهی خوشبو فریرو بعضی را الول بجیم و آن کرمی و رزنده و بعضی نوانه گویند فیروس دیو
فریور انک راه راست دارد و در دین فریوری و فریوری کش و فریوردین فرفور لقب
پادشاه هند فغفور نام پادشاه چین فرفرکله روان بهمن دهم درانک راست
فنیاز مزه کاذب و شاکرد انه و عطاء شعر یعنی ازین چیز ها که بکسی دهند و انرا مزد ادا
نیز گویند و بعضی برا مهلکه گویند فراز گذاره جهار پهلو و بعضی برا مهلکه گویند فریر فدید و بعضی فرهنگیاف

بانگ بشنیع و بخشم زدن غرّه و اشه کیا هی که کنش کران و جولاهان در کنف مالند غرّه
سرمایی فرو بردن و بتازی غوطه و غوصه گویند عناده سازت و نام و لابتی و بازی
که بتازی لدجوجه گویند غربه منت و نادان غثوده خشته غبیه میانه حلقه
هژر و هم درانک یا است غوشای سرگین ستوران که درست خشک کرده و بعضی با جک
و شئی غاوجی صبوحی و در بعضی فرهنگنامه عارجی را مهله صبوح غرهی سرما را گویند
در عراق باز دهم در الفاظ که آغاز آن فا است بر بیت بهر
بخت درانک الفست فاوا اجل فراخ فراخ وکشادگی فنجادم که ان زمینی است
فرا بالا و بنش گویند فرائر یعنی بالائر و بشرر و میان گویند فرا آب ده یعنی در میان آب
بلند از و کنج گویند فراخانه یعنی نخجانه و بعضی برو در مزبانند جنانک گویند فراهم آر یعنی
درهم آر و برهم آرد مختصر فراخ باشد گویند فراکن یعنی فراخ کن بجذف خاء نیز عجمه
افتد و گویند زا بوشیده و گویند این کلمه بعضی برو در و نزدیک و دور آمده است بهر
دوم درانک باست فرسب جامه باشد که بدان بام را بپوشند و بعضی سابارسی گویند
سیوم درانک تاست فرهت جادویی فرتوت بر سال خورده یعنی
یعنی سخت بر فحت ماهتاب فرتاب که مناسب بود بعضی بغم فاگویند بهر
چهارم درانک چیم است فرنج برامون دهان یعنی گرد برگرد و در بعضی فرهنگنامه فرنج
بدو فتحت و جیم بارسی برامون دهان فنج دبه خایه و زشت یعنی قبیح فلج کلیدان
در یعنی علف درنج فرو افتاده اب فرنج دیوستبه بهر نیج درانک جیم بارسی است
فرنج شاخ بزرگ که در و شاخ دیگر کند یا شاخ دیگر دهد فرنج کفل اب فرغانج ماد گاو

گویند قرا انگور بود کرنیره و دانه اندر میان وی باشد غرم بنش و گوسپند گویی و
گودکان بر و سواری کنند هندو بی ارکه گویند ـــ یازده هم درانک نون است غلبگن
دری جون پنجره و یا جعفری و در و هر که باشد بنماید و در اسدیت دری باشد از
جوب بافته بود جون پنجره مشبک که در و نگاه کنند هر که در سرای در آید و در فرهنگنامه
کاف بارسی است و مکسور رغن مضموم کرده است غرو زن غربال و خلاب و غرو زن
بزا بارسی خلاش سیاه غسن جوب بزرگ عصاران یعنی ملک عصاران غلیون کل
سیاه که در زیر اب بود ـــ غازده هم درانک و اوست غرو خاله و یعنی
نصب انک میان تهی بود غرو فریاد و کریه با اواز غو غلیه غیو یا بارسی غلیه غالو کردن
کمان و گویند کان ـــ هندهم درانک ها است غمنده عکس غشنه کیا هیت که
بتابند و اران جوال بافند غوشنه کیا هی است که از ابری بجزند و بخنگ اشنان سازند
یعنی دست شوی و گویند غوشنه نوعی از سماروغ است غوره بار نبیه غلبه سبزک که
بنازی عکه گویند و عنق نر گویند غنده عنکبوت بزرگ و باغنده یعنی کاله غمزه مژه
و چشم برهم زدن بناز دان چشمک است و اصل بستن و کشادن چشم را گویند غنفره
بلند طبع یعنی ابله و عجمی را گویند غراشیده خشم آلوده غذاره بنگان بزرگ و ان را
غزاده و غزاره هم گویند و گویند دیه روغن دور فرهنگنامه فخر گوید اس غزاره بزا میجه مانند
شرسط است غبارده جوبدکه بدان حزار انند و ان باریک بود یعنی جوبدستی باریک
و ازا کواره نر گویند و بعضی بغم غنن گویند غازه گلگونه بود که زنان بر روی مالند
یعنی سرخی و سپیدی زنان غنجه گل باشگفته غوره انگور خام یعنی ترش تا نجه غرنده

وکوسبندان غربه زنند که بشرط بکارت خواهند و نباشد غند جزی باهم شده
وکرد ما رهم آمده غرد خانه نابستانه — هفتم درانک راست غرانک در گلوی مردم
برآید مشر در حلق مردم فرغانه بود غنجار سرخی که زمان درروی مالند وازا گلگونه سرکنند
غرد به خانه غبار جامه زرد که جهودان بر جامه خود می دوزند غار کابل —
هشتم درانک راست غزقومی از ترکان ظالم که بر خراسان دست یافته بودند بزور
گرفته — نهم درانک سین است غرس خشم و خراشنده وخشم آلوده و نشین
مجمعه هم گفته اند — دهم درانک شین است غرانش خشم غاش فتنه و بلند طبع وکسی که
کسی را دست دارد وکویند عاشق غاش است غوش جوئی است سخت که مطربان ازان
زخمه سازند وسلاحدان نیز کویند غاوش خیاری بود که برای تخم بدارند تا بزرک
شود غنیش بد حال و پشمه دوده وغم داننده بسیار — یازدهم درانک کاف فت
غالوک کروهه یعنی همره کمان کروهه و در بعضی فرهنکنامها غالوک کمان کروهه غنک
بانک نرم در گلو وقت کریه غساک کیاه عشقه که بر درخت پیچد و پژمرده کردانند غسک
کریست که بهند وپی او دس کویند غدرک سلاجی که غاریان پوشند و کدرو کدرنک
نیز کویند — دوازدهم درانک کاف مارسی است غنک جوب بزرک عماران که
از جونه و سنکی دراویزند تا کران کردد و روغن بر ون آید بهند وپی است کنه کویند
غدنک بانداع وایله غرنک ناله و فریاد و کویند غرنک است نغه اواز نرم بکریه در گلو
و بعضی بد و فتحت کویند — سیزدهم درانک لام است غول دیو بیابانه و
کوسبندان در دشت — چهاردهم درانک میم است غرم خوشه انکور و تخم آمده و بعضی
بخشم کویند

آرند شخوده بناخن کندیده وخکیده شکرفیده اب که درسرآید شیرینه نوعی رعلت
کرمبازی شغفه کوبند شیرازه معروف شمنده شرمنده وپهوشی شادیه داروی است
شاماجه سینه بند وشاماجه نرکوبند ـــ پستم درانک ماست شوی والان خودکه
بهند وبی سوبی کوبند شبی نوعی از بوسینهاست وکوبند کونه از جامه دبوسینی است ونغج
شین نیزکوبند شلکوی شک شک بای دوندهشکی خارکیاه وسیخ کیاشیروی نام مردی
کوـــ چهاردهم درالفاظ که اغاز آن غین است برشمرده بهر ـــ نخست درانک
الغت غوغا اشوب بود وملخ که ببرش برآمده باشد ـــ دوم درانک باست غرب
خوشه انکور وکوبند انکورست ومشرفرهنکیان بزا بارسی کوبند غاب حدیث پهوده وآنچ از
کار بازمانده باشد وازابنازی سقط وپشه جنانک کوبند شیران غاب غبغب حاجی
زنخ غبب غبغه ـــ سیوم درانک ناست غوشت برهنه مادرزاده غلت علتیدن
غوشت اواز اب ـــ چهارم درانک جیم است غنج سندان جیم بارسی اهم آمده است
غنج قنج یعنی کرشمه دسرین مردم وجران وچهاربای وکوبند انک مراد کرشمه دارند بغم غین
غنج کرشمه نازکردن غارج منزل که بوقت بامداد خورند وبنازی صبوح کوبند غلغله
انک بهلوی یارزکس یعنی بغل کس رابسر انکشت بکرند وبدان بخندانند بهند وبی کدکد
کوبند بعضی هر دو غین راکرت دهند وبعضی غین دوم رابیم بدل کنند یعنی غلمیج در
فرهنکنامه جیم بارسی کونه اند غربیج خلاب وخلش غلیواج غلیواز یعنی مرغ کوشت ربا
بهر ـــ پیم درانک جیم بارسیت غلج کرهی که آسان نکشاید وبعضی جیم عربی
کوبند ـــ ششم درانک والست غوشتاد درختی بلند وجایکاه کاروان و

شنگکاسه زاله شسته انگور و شبینه را نرشته گویند سین مهمله نرشیدانه عناب و لن
میوه است که فندق گویند شکوفیده آنچه که در سرایند و از چهار بایان و شکوفنده
نیز گویند و این درست ترست شته او ارات و شبینه نیز گویند شفه کرده که در
بای الند شفتنده بوی ناک و نفخ غین نیز گویند و بویی که از اندام آدمی آید شاهید
صالح شمیده بم زده و بیهوش شده شلته جامه که در شرمگاه عورت باشد و سرگین
دان و جای خاک و پلیدی بود و در کوبها شیفته و پوانه مراج شانه کاشانه کوهای
کان حذف کرده اند و شانه خانه زنبوران شهد و چیزی که موبها را از یکدیگر جدا کنند
بنازی مشط گویند شمه چرنی که بالا شیر باشد بهندوی ملای خوانند شنگله ریشه
دامنی و خوشه سر کله بکسر زا بکاف و زا بارسی دانه انگور انک درمیان عرم باشد
عزم خوشه انگور بعضی گویند حبه انگور که شیره و دانه انگور رو بود یعنی دانه انگور شاره
جامه لعل و نگ که گرد شمع کنند تا باد نگشت شگاه تردان شناه مرداش کننده
شوشه سوتش و رنیزه شرزه چنبلی از دکان و گویند شرزه شیری را گویند که در دم
او مار باشد شگافته کافته شکاوینه کاوندهٔ کفچه نباش و او را کورکاوه نیز گویند
شکوفه و شگفه غنچه بهندوی کونبلی گویند شمه قرص که در مساجد و طاق و غیران میکنند
شبیه مهره یا نه و این سیاهت بنازی سبح و بهندوی شوه گویند شاه بزرگ و او شکارا
و از بجاست که جهاندار و جهانیان را بادشاه گویند و مهرهٔ مهین شطرنج را شاه گویند
و راه گشاد که بسیار را بها از و بگشاید و عامهٔ خلق در ان بگذرد شاه راه گویند
و اما و از ان که ویرا عزیز و بزرگ دارند شاه گویند و نیز شاه نام جامه ایست که از هند

ارمر

لاست [illegible] زن و ضم کاف نر کویند شاخل نوعی از علف که بهندی اسی از
شمل بای افزار حرمین شکول جلدی شال کلیم خرده مخرقواس کوید شال جل مذکه در زمس
رکستوان کنند بهر شاز دهم درانک میم است بای افزار دریده بفتح دوم حورنده
دوفرخنکناه شتم بضم شین بای افزار مسافران شجام آفت سرما که بمیوه رسد و سرما
سخت شتم ماهی است بکون بفتح نقره کون و نام رودی است و بعضی شین مهمله
کیا هیت که بتازی لنت کویند و بهندوی کونکلو بهندم درانک نوشت
شران یاران شدو راشد و نیز آمده است شان زنبور خانه شایکان مال بسیار
و کنج فراوان اسکاه علم کشت کنج خرد برویز واز معایب اشعار انک جمع آرد
برای قافیه جنانک در قافیه ایمان و زمان مردمان ارند شش شنی که اردسیاه
شیون ماتم و نلدی تحمن بت پرست شاهین جانوری معروف که صید کبر دو
دسته تراز و شیان جزاد مکافات شکون جانوری از جنس شکالان و بعضی
بفتح شین کویند شروان نام مردی شاعران نام ولایتی شادروان بساط و برده
بزرک باشد بهر هژدهم درانک واو دست شنبش تهوشا شوکیا هیت بخم اد
بدار و کار آید بهر نوزدهم درانک با است شکافه زخم که بدان رود زنند
شغانه مرغیست مقدار غلیواز جهار رنک دارد شخولیده بزمرده شکوه خشمت بعضی
بزرک بسیار و بهکل و زیب و قوت و مهابت شکوه محلت خودرا کویند و بعضی شکوه
دیه لبت را کویند حانک کلانه دیه بلندرا کویند شوده جلل و بفتح شین نر کویند
شیشکه دست شوشه عطسه بلفتح شین دوم مهمله امده بهت سرشدن از عناب

کاوکه بدان جنگ کنند و بلغتی سین است و شغه بهانیز گویند شوخ آن بود که
برتن سخت شده باشد از کار کردن ... دوازدهم درانگ فاآست شنگرف
کرم کشت خوار در نگی معروف که بتازی زنجرف و شنجرف گویند شف شب کوی یا بانها
بدل کرده اند شنگرف بزرگ و با حشمت و لطافت هر چیزی بود خواهی کار خواهی مردم
و شکفت و زیبا را سرشندف دهول و طبل شکاف رخنه و شکافه ... سیزدهم
درانگ کاف است شنگ کلی سیاه وام و خلاب کرازوی بای بشواری توان
کشید شفنگ نابکار و حلق یعنی تهی و نادان را نیز گویند شنگ دوک و در فرهنگها شیک
بفتح ماکرده است شولک کرده دوک شینگ الک بیازی لگد بر کسی زنند شوسک رباب
چهارده تاره و مرغکی کرازیتهور گویند شانگ همان شرشنگ است شکانک سنگدانه
مرغ و بعضی بکسر شین گویند شاک بزنر شلکلک نادان و بعضی فرهنگیان بدو کاف
در آخر گویند شاماک سینه بند شجک هلک یعنی هلک و بکسر شین نیز گویند شرک صمغه که
از امهند و سریشک گویند و بعضی بفتح شین گویند شینگ بزرگ یعنی عکه و در فرهنگنامه
شیشک بهوست شرک وام شنلک خوشه شناک شاخ نوک از یاجین درخت
برابد نازک و تازه بود و خوردستان نیز گویند شوالک برنده است سرخ و گویند کرم
هر زمان رنگ بگرداند و بنازی ازا ابو براش گویند شرقاک اواز دم شتر و اسب و جران
در رفتن شلاک مرغی معروف ... چهاردهم درانگ کاف پارسی است شیرنگ زهره
گیاه خربه، تلنگ بفتح شین شنگ درخت سرو و شوخ و در راه زن و مکاره
و خوب شتالنگ بتازی کعب خوانند شهلنگ رسن تابیدن ... هم درانگ

زمینی که آب او تنگ بود و بکلی زدودیک و کشتی را بگیرد و بایستد سار سارک سار
مانند و حامی و سارک را نیز گویند سمندر مار خزاب یا سنگور یا در بیه دوک و در سارک
است که مرغیست سمندر مرغی و یا جانوری که در آتش باشد و نسوزد و گویند موش انگشته
واز پوست او رومال سازند ریم او بسوزد و او سلامت ماند و سمند در نیز گویند
سیار جرم انگور مال و اهن که بدان زمین زرعی پاره کنند بهندوی بهاله گویند
و بعضی فرهنگیان بکسر سین گویند سپرید قوس آنند که نادانان کمان رستم گویند و بعربی
عربی لخت و گرهی است سفر جانوریست که برپشت سر بجا باشد سپیدش نیم در سنگ
سپید ضد کرسنه و دو زیست معین و آن شش نیم در سنگ است در زمین بالا دست
دو بلاد ما هفتاد و در سنگ سیصد کله باشد مانند کوش و گویند کیاهی خوشبوی
که زهر گزدم فرو دارد و سوفار معروف که در سر باشد سپیدار درختی است مارنداران ستور
اسپ سالار کهن و بزرگ و سرقوم و صاحب سا غر بیاله سفر جانوریست چون سگ خارپا
برتن او بود چون تیر باندازد هر که قصد گرفتن او کند بهر نم درانگ زاست سیرز
عضوی از اعضا در وغ بهندوی تلی گویند ستیز ستیزه بجذف تا دان سعایش
سرزر ماله سیز سابارسی تیز گران بفرستند و بعضی بساعوه گویند بهر دهم درانگ
سین لست سویس بیابارسی غفلت و سوبت بنا نیز گویند سالوس فریبنده و خزر سد
کیتس بهابارسی قوس الله تعالا سیبوس اسغول سیاس منت و در لستعال بفهم سین ها آید
ساولیس چیزی که در دیبه نهند سبس بسبز ستند روس مهره معروف و از ان روغن
نیز سازند سوس درختی است سرماس لعب باشد و آن عودیست آلت جنگ بهر

جهارم درانک جیم است سارنج شارک سارنج مرغیست ضعیف وکوچک سارنج
مرغ کنجد خوارک سنج رخ وحصاره سنج سرین سنج تنگی نفس و فتح سین نیز گویند
وبعضی بجیم پارسی گویند سنج خرزه خرد نارسیده که ازا بشکند دوران شراب
خورند و سنگ وبعضی بجیم پارسی گویند سنج چیزی عاریت گویند سنجی یعنی عاریتی
بهمن پنجم درانک جیم پارسی است سنج نقب یعنی حفره کرده و سنجه حفره زده بزبر زمین
کنده و جون خانه زیر باشد بهمن ششم درانک خا است سنخ راست استاده
یعنی چیزی راست لغد جون ستون و قد قامت و مانند آن بهمن هفتم درانک
والست سرداو نیز گویند شود نظم بزبان عجم ولیدی بدال مجمه گویند سرود نیز گویند
سرند گیاهیست دراز میان آب که در ای او یزد و ریسمانی که در باز بهابیای اندازند
وفتح را نیز گویند وبعضی سرید بیا گویند سفرد و سنگخوارک وان مرغیست که سابود طوق
ماه یعنی خرمن ماه سند حرامزاده که از کوی برکنند سپهبد سپهسالار سجد سرمای
قا اگر کسی را سرمازند گویند سجیده شده است وسجده و گویند روزی سجاید یعنی بنک
سرد میشود و بعضی بسین مجمه گویند سکاوند صفه بلند سجد میوه است بنازی عناب
گویند طریق کنار یا شد کرد و خرد و سرخ جون انگشت خرد و از اسجد جیلان و سجد
هیلان گویند شود ستایش و درد و سرد محل و گوشه نشینی و فروتنی سمندرنگ است
که بسیاهی و زردی زند دنش و دم او سیاه باشد سپید سازیت شکل نای
و نام حصاری در ولایت ایران ساد شاده بهمن هشتم درانک راست یا هم
آسمان سنگار انگشت افروخته و در فرهنگنامه سنگار طعامیست گویند مالیده سنار

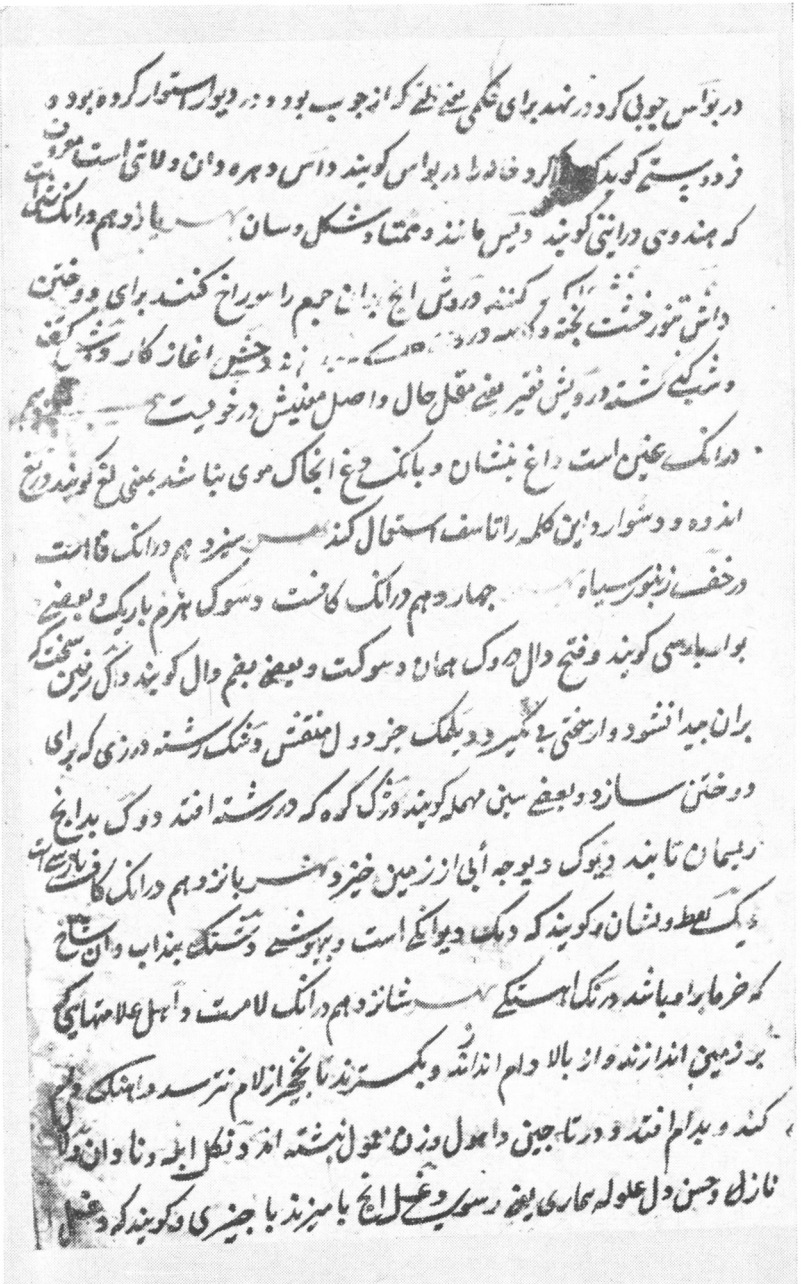
دالست زرد بسیار خوردن زند چیزی عظیم و مکر بود و سم ازین پیل را زند پیل گویند جای
گویند زنده زند یعنی باره باره بهر سیوم درانک راست زگور رفت
یعنی بخیل و بهده و دزد و بعضی را غرزه گویند زغار بانگ سهناک زار هر سبزه که
باشد بهزه و بیهوده را نیز گویند بهر چهارم درانک فا است زرف قعر و عمق
و غور در فردوسی است عظیم دور اندر ربود چون مغاک و جاهی و معنی باریک بهر
پنجم درانک نوفت زیان زنند و خشم آلوده و منکر باشند که از دها و سل و دوده و مانند
ان را استعمال کنند بهر ششم درانک پا است زراسنگ باران بعضی تگرگ
و قطره باشد که بادا داز خنکی بر چیزها نشیند و منک باد دمیده که در وقت کشنا
کردن آب بر خود گیرند و ازا سنا مه خوانند زنده کن کشتها و سبز زوتیده یکدیگر
آمیخته و گرد آورده بهر هفتم درانک یا است زی ابگیر و ابدان کونه دوازدهم
در الفاظی که اغازان سین است بر بهت یک بهر بهر نخت درانک الف سر و ا
حدیث سینا سوراخ کننده و نام آن کوه که خدای عزوجل با موسی علیه السلام
کلام کرد سنا خراه و کرند ستا ستایش و ستاینده سودا اندیشه و خیال سکینا
یعنی نا نخوردنی که گوشت مار که مبکنند بهر الف کرا اسا را گیاهی است مثل بود نه که دهکان
عورات جاهله را از جهت اسقاط دهند و نیز ازا اس کرده بالا نا نخوردنی ی اندازند
ستب معروف بهر سیوم درانک نا است سرشت مایه طبع افرینش سبت سبزه که
تته ندارد و بنازی رطب گویند و بعضی بکسر با بارسی گویند سوت فتراک زین
سوت غفلت سوغات راه اورد سفت کف یعنی دوس ساخت دوال زین بهر

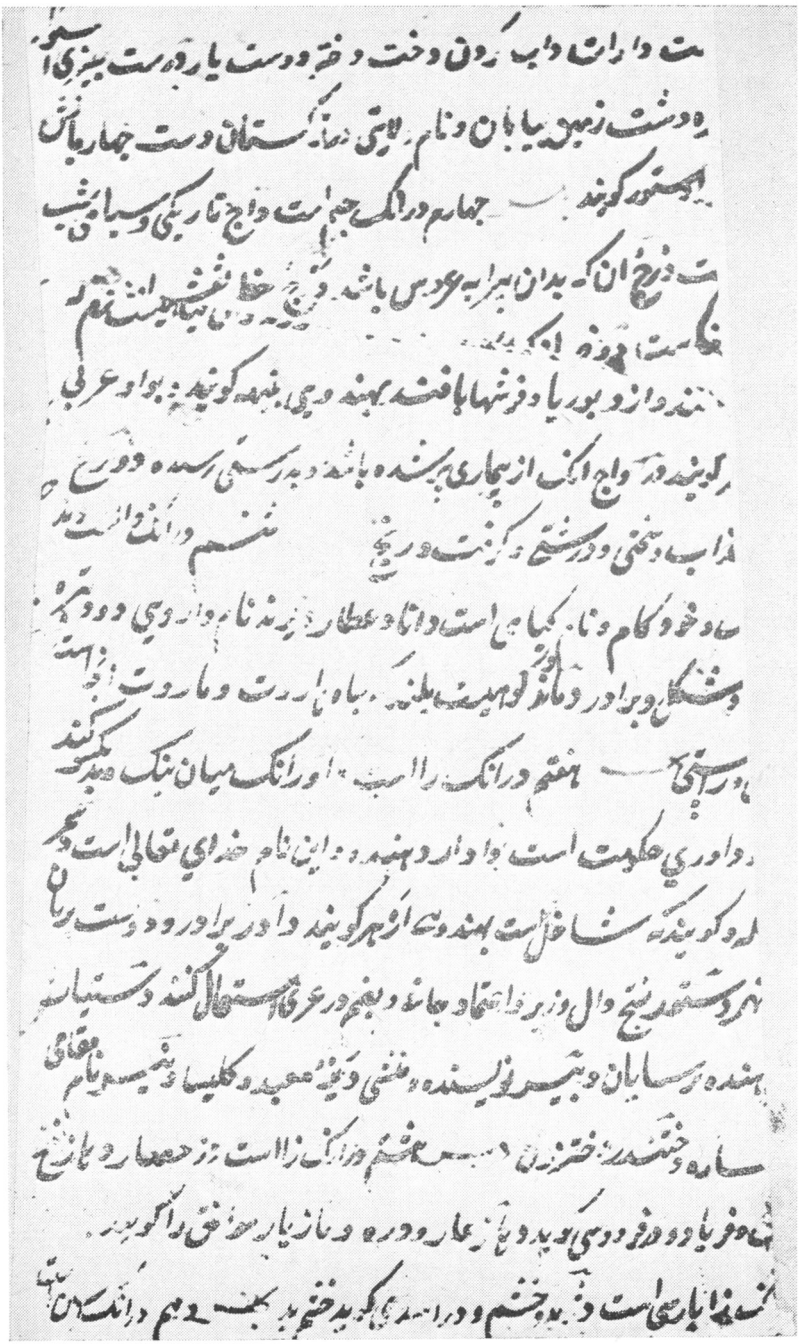
زیون نشر لکد زن مرده شده را و راعب و خریدار و کرفتار و خسیر و مفت و زیر دست
و بیچاره و زر فتن آهنی باشد که بر در بازنند و حلقه در و اکلنند و زر افتن نیز کویند
بحر شانزدهم در انک و او است زبخر و از وب وان کیا میدت مشهور
و بعضی بفتح جیم کویند زر و دیوجه آید زمو کل تر و خشک بلغتی و او عربی زبلو
شطرنج بحر هفدهم در انک با است زبوده کنند تا وان هر بست که میان
بیازکارند زله کرمی است که در کرما بها باشد و فریاد کند زکاسه رو باه زرکه
خار اندازد و بلغتی زابارسی است و شین معجمه و از اشکرته و شعرته و سجول و نقشی نیز
کویند و بتازی قمقد کویند و خارپشت کویند زمودوه نکار و نقش زغاره نان کاو
سین و در نسخه را مجمله است زغونه مانشوره زکاره کران و مجوح یعنی سیمنده و بعضی فر
زکاره بزبارسی و مضموم کویند زاولانه تحت بند و ان یک باره آهنین که بر کردن
و پای زندانیان زنند و زلانه نیز آمده زنکله جرس خرد که بکیان بند ند بغیر پا نیز آمده
زاره زاری کردن زرافه قج و بندید را نیز آمده است زوال طعامی است بتاز
در دهه کویند زرده رنک اسب و کویند انک میان کمیت و بور بود و کویند انک
برنک اد بس و بشتر بزردی کراید زغاره شاخ درخت باشد زهر نکخه
غره بچه و کویند انجا که بچه باشند بغه البسته که زهران کویند و ان رحم است زجه
نقاس زواره نام مردی بحر نوزدهم در انک یا است زی سوی و نزدیک
و لعر بزبیان بعضی زندکانه کونه یازدهم که در اغازان زابارسی است بر بهنه
بهر تخت در انک خاست زخ او از جرس و کویند او از جرس و بانک زار بهر دوم در انک

زاکوش شتری و بعضی بسین مهمله گویند تندو کرنه روی و ترنجیده و زود خشم و سخت
طبع دهم درانک غین است زیغ بوریا و لغ بلغتی باعربی است زاغ معروف
یازدهم درانک کاف است زاک زاغ و نام کیاهیست زمخک رنده است
در هوا برد دوازدهم درانک کاف بارسی است زرنگ خرد دل که بهندوی
رابی گویند زنگ زنکار بهندوی کابی گویند در آهن و جران کیرد و لابنی است که
نکبار گویند و بخال جنم که از بجار جنم خیزد و روشنی ماهتاب گویند ابی چون زنکت
و جلاجل یعنی زنکله و بعضی گویند زنگ بزا پارسی جلاحل زغنک زاق یعنی هلک
و بعضی گویند زغنک بکاف عربی و سکون غین زاغنک زمین ریک و زراغن
بغیر کاف نیز گویند سیزدهم درانک کاف لامست زکال انگشت سوخته که بنازی
فحم گویند و بزا بارسی نیز گویند زاویل راز یعنی برازنده عمارت زال پیرکهن و نام پدر
رستم زاول نام شهری زنبل الت جنک وان مربع باد و بار و دو کلبی و مشک
ارد و سر چوب در و بسته و بدان خاک و کل کشند دو تن یکی در پیش و یکی در پس
وان زیرست زاخل درخت اکلیر چهاردهم درانک میم است زم بجه
بود جنانک گوشت و بان از درون بیرون رود بهر بانزدهم درانک نونست
زینان نانخواه یعنی جوابی و بعضی زینان بعقدیم باکویند زغن غلیواز گویند که کنجشک
سیاهست زبین انک بشت پای زند زلفین تهدید و بلغتی یاغی است و بعضی بفتح
زاکویند زکان از خود رمیده و در فرد و بسی است زکان که در خود می رمد
زیبان زیبا کوی در زیبانون زیادت کرده اند زوپین که بهندوی سیل گویند

رنج سوم بیغمه زنج معروف واج بی نفع بود ... هفتم درانک دالست نند کتاب
مغان دان تصنیف زرتشت در آتش برسنج وانرا زند استا گویند و بهدین آورده
زند تفسیر زند و استاست و بعضی گویند زند صحف ابراهیم علیه السلام است و آتش
زنه که انرا جقمق گویند زوهند گفت بالیده وافزوده و بعضی واو بارسی گویند
زغند بانگ سخت و برجستن زرنباد و دارویی است بتازی رحل المراد گویند بهندی
کچور گویند زباد خایه کریه مشکین زآسیا و بیت هشتم روز از ماه بهمن هشتم درانگ
راست زر بهر کهن صندبر نا از بیجاست که ستانا زال زر گویند از بهر موی
سپید و ذهب زفر کله دهان زوار خدمت کاران بندیان و زنده خدمه
و بعضی بغم راگویند و در فرود و سپی است زاوار بیمار زغار نعره و فریاد زنبر زنبل
بیغه بدان کل کشد و بتاری منقل گویند و نبر زنبر انگشت وان راگویند هریعی است
باد و باز و زآور زنده و نبر زهره راگویند و سیاه زریر یعنی پرقان و ابرک که
بدان رنگ کنند وان سبز و کبود است و بعضی گویند زرجوبه است و گویند بغم است
زنجیر لحمه سنار زاغر حوصله مرغ بهند دیی بوت گویند و بعضی گفته اند زاغر
سکندانه است و در اصطلاح غین مضموم است و بعضی زا بارسی گویند زنهار امان
و عهد و استرحداد و زیر و یکسو زآرجای چیزی که خیزاز آنجا خیزد و نالش و زاری
زغیر نخم کتان و فی تازیت بهند دیی السی گویند زیرنام تاریت در رباب
و نالهٔ باریک زیور پیرایه ذنگ رانگ کسی باد اندر دهن افکند از هر سوی دیگر
سرانگشتان برای جای بادش زند تا باد برسد جرنهم درانگ نهین است

بدرالدین ابراهیم

فرهنگ زفان گویا و جهان پویا

مشتمل بر عکس نسخه

با مقدمه، صورت کلمات تفسیر شده و ملحقات

بقلم س. ا. بایفسکی

مسکو ۱۹۷۴

سلسلهٔ آثار ادبی
ملل خاور

۴۶

ادارهٔ انتشارات «دانش»
شعبهٔ ادبیات خاور

فرهنگستان علوم اتحاد شوروی

شعبهٔ تاریخ

انستیتوی خاورشناسی

بدر الدین ابراهیم

فرهنگ زفان گویا و جهان پویا

БАДР АД-ДИН ИБРАХИМ

ФАРХАНГ-И ЗАФАНГУЙА ВА ДЖАХАНПУЙА